

45503

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLARINA TEMEL OLABİLECEK
ÇEVRE ETKİLEŞİM YÖNTEMİ ÖNERİSİ

CEMALETTİN EROL

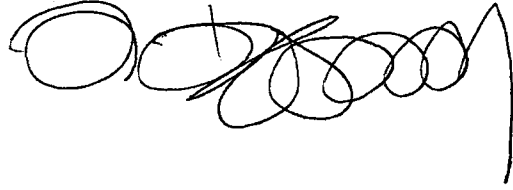
YÜKSEK LİSANS TEZİ
(ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI)

OCAK, 1995
ANKARA

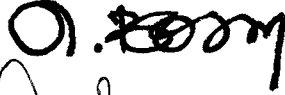
Bu tezin YÜKSEK LİSANS tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç.Dr.İbrahim BOYNUKALIN

Tez Yöneticisi



Bu çalışma, Jürimiz tarafından ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. İbrahim BOYNUKALIN 

Üye : Doç.Dr. Şule KARAASLAN 

Üye : Doç.Dr. Güngör ERDÜMLÜ 

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Bu tez Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım
kurallarına uygundur.



ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLARINA TEMEL OLABİLECEK ÇEVRE ETKİLEŞİM YÖNTEM ÖNERİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

CEMALETTİN EROL

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
1995**

ÖZET

Çevre sorunları son yılların en önemli problemidir. Kentleşmenin sağlıksız olarak gelişmesi, gelişmekte olan ülkelerde doğal çevreyi etkilemiştir.

Türkiye'de mevcut planlama mevzuatı ile çevreyi korumak mümkün değildir. Bu nedenle iyileştirici ancak birbirinden kopuk yeni yasalar çıkartılmaktadır. Çevre yasası ve ilgili yönetmeliklerinden olan Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği olabilecek sorunların önceden saptamasını içermektedir.

Araştırmada vurgulanmak istenen, bütünlüğü olan bir çevre duyarlı kent planlamasının gerekliliğidir. Çünkü, çevre etki değerlendirmesi plan sonrası olası etkilerin önceden bilinmesi esasına dayanır. Oysa, çevre duyarlı kent planlaması ile üst ölçekten başlayarak doğru yer seçim kararları verilmiş olur. Çevre duyarlı kent planlaması sosyal ve doğal çevreyi birlikte içerir. Bu yollarda de tüm canlıların, insan dahil plan sonrası etkilenme olasılıkları bilinmiş olacaktır. Çevre duyarlı kent planlaması, konu ile ilgili uzmanların, uzaktan algılama sistemi ile elde ettikleri geniş perspektifli bir envanter çalışması ile başlar. Değerlendirmede, haritaların üst üste çakıştırılması, puanlama sistemi gibi teknikler kullanılabilir. Öneri yöntem sosyal ve ekonomik faktörlerin etkileşim olasılıklarını da içermektedir.

Çevre etki değ erlendirmesi gibi ,plan sonrası kararlarının verildikten sonra irdelenmesi yerine, doğru yer seçim kararlarını kapsayan kent planlaması çok daha uygundur.Araştırmada, amaca ulaşmak üzere yapılması gereken işlevler belirlenmiştir.



***AN ENVIRONMENTAL ANALYSIS METHODOLOGY THAT CAN BE
USED AS A BASIS TO AN ENVIRONMENTALLY SENSITIVE CITY
PLANNING***

(M.Sc. Thesis)

CEMALETTİN EROL

***GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
1995***

ABSTRACT

Environmental problems are more important issues at last years. At the development countries, the unhealthy urbanization affects the natural environment.

In Turkey, the protection of the environment with existing legal prospects is not able. In this reason, every year, the governments decide to apply new laws for rehabilitation to the environment, but these laws do not be in harmony with others.

Environmental Impact Assessment regulation related to the Environment Law aims to measures against land use problems of plans. But aim of research prepare a comprehensive planning which has environmental sensitivity, because environmental impact assessment based on eliminate negative effects of plan decision. Proposal methods include probability of social and economical aspects.

Rational location decisions with new planning begin at the upper scale. Also, it consists both of natural and social environment.

This new planning approach demand expert team. This team evaluate the maps coming from planet.

This research has a method for this aims.



İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET.....i

ABSTRACT.....iii

İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....iv

TABLolar DİZİNİ.....viii

GRAFİKLER DİZİNİ.....ix

1.GİRİŞ..... 1

2.TEMEL KAVRAMLAR 4

2.1.Çevre..... 4

2.1.1.Doğal Çevre..... 5

2.1.2.Yapay Çevre..... 5

2.2.Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı..... 6

2.3.Sürdürülebilir Planlama veya Ekolojik Kent Planlama
veya Çevre Duyarlı kent Planlama..... 6

2.4.Çevresel Etki Değerlendirmesi Kavramı..... 7

3.ÇEVRE SORUNLARININ SANAYİ ÖNCESİ VE SONRASI BOYUTU

3.1.Sanayi Öncesi Kentlerde Çevre Sorunları..... 8

3.2.Sanayi Sonrası Kentlerde Çevre Sorunları..... 10

3.2.1.Globalleşen Kentleşme..... 11

3.2.2.Globalleşen Çevre Sorunları..... 14

3.2.3.Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Çevre Sorunları..... 18

3.2.3.1.Nüfus Sorunu ve Göçler.....	19
3.2.3.2.Geri Kalmışlık Sorunları.....	25
3.2.3.2.1.İkili Yapı Sorunları.....	26
3.2.3.2.1.1.Formel ve İnfomel Çevre Sorunları.....	27
3.2.3.2.1.1.1.Formel Çevre Sorunları	29
3.2.3.2.1.1.2.İnfomel Çevre Sorunları.....	30
3.2.3.2.2.Formel ve İnfomel Çevre Sorunlarının Değerlendirmesi.....	33

4.ÜLKEMİZDE ÇEVRE SORUNLARINA YASAL YAKLAŞIM VE ÇEVRE POLİTİKALARI

4.1. 1961 ve 1982 Anayasalarında Çevre Sorunları.....	35
4.2.Yasal Düzenlemeler.....	37
4.2.1.Planlı Dönem Öncesi Yaklaşım.....	38
4.2.2.Planlı Dönem Sonrası Düzenlemeler ve Kalkınma Planları.....	40
4.2.2.1.Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967).....	40
4.2.2.2.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972).....	42
4.2.2.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1978).....	43
4.2.2.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.(1979-1983).....	43
4.2.2.5.Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi(1985-1989).....	45
4.2.2.6.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.(1990-1994).....	48
4.3.Çevre Politikalarının Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	51

5.KENT PLANLAMA PRATİĞİNDE ÇEVRE YAKLAŞIMI

5.1.İmar Planlaması Uygulamasında Çevre Yaklaşımı.....	57
5.1.1.Çevre Duyarlı Kent Planlama Sürecinin Olabilirliği.....	57
5.1.1.1.Planlama Süreci.....	58
5.2.Özel Çevre Koruma Planlarında Çevre Yaklaşımı.....	62
5.2.1.Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi.....	65

**6.ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLAMASI YAKLAŞIMLARINDA
İZLENEBİLECEK ÇEVRE ETKİLEŞİM YÖNTEMİ ÖNERİSİ**

6.1.Çevre Duyarlı Kent Planlaması Yaklaşımları.....	67
6.1.1.Çevre Duyarlı Kent Planlamanın Temel Varsayımları.....	67
6.2.Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yaklaşımları.....	68
6.2.1.Çevre Etki Değerlendirmesinde Hedefler.....	69
6.2.2.Çevre Etki Değerlendirmesindeki Kıstaslar.....	70
6.2.3.Çevre Etkileşim Değerlendirmesinin Süreçleri.....	71
6.3.Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi.....	72
 7.SONUÇ VE TARTIŞMA.....	 90
KAYNAKLAR.....	95

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1:Dünyada Bazı Ülkeler Bazında Nüfus Dağılımı.....	15
Tablo 2:Türkiye'nin Hızlı ve Sağlıksız Kentleşmesinden ve Planlamanın Çevresel Ağırlık Taşımamasından Kaynaklanan Çevre Sorunları...	18
Tablo 3:1927-1990 Yılları arası Kentleşme ve Kırsal Nüfus Oranları.....	21
Tablo 4:Coğrafi Bölgelere Göre Sıralama,Nüfus, ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.....	21
Tablo 5:Türkiye'de Göçler ve Göç Edenleri sosyo -Ekonomik Nitelikleri.....	22
Tablo 6:1975 ve 1985 Yılları arası Göç Edilen İller Sıralaması.....	24
Tablo 7:1990 Yılı En Fazla Göç alan İller Sıralaması.....	24
Tablo 8:Formel ve İformel Sektör Arasındaki Farklar.....	27
Tablo 9:Gecekondu Yaşayanların Kent Nüfusuna Oranı.....	32
Tablo 10:1955-1990 Arası Yıllarda Gecekondu Nüfusunun Kentsel Nüfusa Oranı.....	32
Tablo 11:Türkiye'de Çevre Konusunda Mevcut Kamu Kurum ve Kuruluşların Yetki Görev Ve Sorumlulukları.....	52
Tablo 12:Mevzuatta Yer Alan Plan Türleri.....	59
Tablo 13:Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve Kapladıkları Alan	64

Tablo 14:Özel Çevre Koruma Bölgesi Kapsamındaki Alanların Plan Onama Tarihleri (1/25 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı).....	65
Tablo 15:Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi İçinde kalan Yerleşim Alanları.....	65
Tablo 16:Çevre Etkileşim Değerlendirmesi Süreci.....	72
Tablo 17:Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılabilecek Öneri Yöntemde Yer Alan Testedilen ve Edilemeyen Faktörler.....	73
Tablo 18:Planlama Alanına Etki Eden ve Etkilenen Faktörlerin Araştırma ve Test Edilme Çizelgesi.....	76

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1:Yaş Grubuna Göre İşgücüne Katılım Oranı.....	20
Grafik 2:Yaş Grubuna Göre İşsizlik Oranı.....	20
Grafik 3:Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı.....	20
Grafik 4:Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılabilecek Öneri Yöntemin İzleme Şeması.....	75



I. GİRİŞ

İçinde yaşadığımız yüzyılın en önemli özelliği, teknolojik gelişime bağlı hızlı bir şehirleşme olgusudur. Hızlı gelişim gösteren bu olgu, yeryüzü üzerinde çeşitli içerik ve boyutta, farklı çevre soruları olarak ortaya çıkmaktadır.

Belirli işlevleri yüklenen ve yerleşim alanlarına özgü mekansal planlama kararları, ekonomik eylemleri etkilediği gibi, bu eylemler de hem fiziksel mekanı, hem de ekolojik yapıyı etkilemektedir. Türkiye'de, içeriği yetersiz olan kent planlama pratiği, tüm çevre sistemleri üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

Yaşadığımız kentlerde bir yapının veya yapılar grubunun projelendirme/planlama ve uygulama aşamalarındaki çözümlerin başarısı ve kullanıcılar açısından belli bir işlevsellik ve refah düzeyine ulaşabilmesi çevresi ile olan etkileşimine bağlıdır.

Yasal sınırlamalar (arazi mülkiyeti, İmar Kanunu, kazanılmış haklar v.b.), kaynak yetmezliği (altyapı yetmezliği, teknoloji-koordinasyon eksikliği v.b.) ve eğitim ve kültür düzeyinin düşüklüğü gibi koşullarının gelişmemiş olması Türkiye'de kentlerin kimliğini yitirmesine neden olmuş, birbirine benzeyen yerleşimler ortaya çıkmıştır.

Ancak sorunun en önemli yanı, yürürlükteki karar alma süreçlerinin ortak bir kesitte ve iyi tanımlanmış bir amaç doğrultusunda irdelememesi ve etkileşimlerini değerlendirmeye alacak yöntemlerin geliştirilememiş oluşudur.

Olması beklenen sosyo-ekonomik gelişme hedeflerinin, doğal sistemlere olan etkisinin kestirildiği, aynı zamanda uzun süreli ekonomik yararların en üst düzeye ulaştığı planlamadır. Başka bir deyişle; doğal yapının varlığını sürdürebileceği, tüm doğal ve yapay etkilerinin kestiriminin yapıldığı bir planlamadır. Bu tür planlama kuramında, ekolojik sistemin sosyal-ekonomik yarar-maliyeti söz konusudur.

Türkiye'de uygulanmakta olan fiziksel planlama pratiği, planlamaya temel oluşturacak veri tabanının derlenmesi, bu veri tabanından elde edilen sonuçlarla ileriye dönük kararlar alınmaktadır. Ancak, kısa ve uzun dönemde dolaylı ve dolaysız etkilerini belirlemede somut bir sonuca ulaşamamaktadır.

Türk kentlerinin hemen hemen hepsinde sorun vardır. Sorunlar, insanın günlük yaşamını ve toplumsal ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği karşı çıkılmaz bir gerçektir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, bu karmaşıklığın "planlı gelişme" adı altında gerçekleşmesidir.

Bugün gelişmiş ülkelerde, gerçekleştirilecek önemli aktivitelerin çevreye yapacağı etkileri öngörmek, kalıcılık, yaygıncılık ve geri dönülmezlik, etkilerini gözeterek sıralamak ve istenmeyen etkileri en aza indirmek üzere çevresel etki değerlendirmesi çalışmasını yapmak, fiziksel planlama sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Ülkesel ölçekte yer alan genel hedeflerden hareketle oluşturulan politikalar, program ve projeler sonucu ekolojik faktörlerin etkilenmekte olduğu bilinmektedir. Diğer yandan doğal çevrenin niteliksel ve niceliksel özellikleri planlama aşamalarından (proje, tasarım, uygulama ve işletme) etkilenmektedir. Bu nedenle ülkemizde planlamada, ekolojik hedeflerin de göz önünde bulundurulması gereği açıktır. Bu amaçla planların uygulanması sonucu, ekolojik faktörlerin nasıl etkileneceği öngörülüp, koruma önceliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın hedefi; fiziksel planlama süreci içinde çevreyle uyumlu kent planlaması için bir yöntem önermek ve ölçütlerini bir temele oturtmaktır.

Araştırma aynı zamanda; fiziksel planlamaya ilişkin kararların üretilmesi aşamasında, bu kararların doğal ve yapılı çevre üzerinde oluşturacağı etkileri irdelemek üzere etkileşim olasılığı olan faktörleri saptamak amacını taşımaktadır.

Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında izlenecek bir yönetime ulaşmayı amaçlayan araştırmanın ilk bölümünü; çevre ile ilgili temel kavramların açıklanması oluşturmaktadır.

Bir sonra ki bölümde; çevrenin sorun haline gelmesine neden olan faktörler irdelenmiştir. Çevreyi sorunlaştıran etmenler, sanayi öncesi ve sonrası olmak üzere iki zaman diliminde açıklanmıştır. Çevre sorunlarının sınır tanımaz özelliğinden dolayı, ulusal ve uluslararası ölçekte ortak sonuçlar aranmıştır.

Üçüncü aşamada; Türkiye' de çevrenin sorun haline gelmesi sürecinde yasaların ve politikaların yaklaşımı irdelenmiştir.

Dördüncü aşama; Türkiye'de kent planlama anlayışı içinde, çevre duyarlılığı tartışılmıştır. Aynı bölüm içinde, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen bölgelerde yapılan planlama çalışmalarının, geleneksel planlama yaklaşımından duyarlılık açısından farkının olup olmadığı irdenmiştir. On iki Özel Çevre Koruma Bölgesi olduğu için, diğerlerinin özelliğini yansıtacak Gölbaşı örneği seçilmiştir.

Son bölüm ise Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında izlenebilecek bir yöntem önerisinden oluşmaktadır. Öneri yöntemin etkileşim olasılığı olan faktörleri üç gruba ayrılmıştır. İlki, yapay çevrenin, doğal çevreye olan etkisidir. İkincisi, yapay çevre ya da plan sistemindeki, tüm kararların birbirine olan etkisidir. İlk iki grup, ölçülebilir, test edilebilen etkileşim olasılıklarıdır. Ancak; öneri yöntem, üçüncü grupta, uzun dönemde sonuçları ortaya çıkabilecek, beşeri faktörlerinde etki olasılıklarını içermektedir.

Önerinin, mevcut kent planlama yaklaşımında yer alan duyarlılıktan temel farkı kapsamıdır. Bir diğer fark ise 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine dayanılarak, 7.2.1993 günü yürürlüğe konan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin, plan sonrası kararların içinden sadece belirli faaliyetler için zorunlu kılınan kontrol olmasına karşın, öneri yöntem kent planlama bütünü içerisindedir. Öneri model, Ç.E.D. gibi noktasal ölçekte çözüm arayışında olmadığı gibi, tüm plan bütününde ve planlama öncesi çözüm yaklaşımı vardır.

2.TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Çevre

Çevre sözcüğü kapsam ve içerik yönünden kullanana ve içeriğine göre değişik çağrışımlar yapmaktadır. Geniş anlamda çevre; sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve teknolojik boyutları olan bir ilişkiler sistemi ile belirlenebilmektedir.

Çevre ile ilgili tanımları aşağıdaki gibi derlemek mümkündür:

Çevre, organizmayı kapsayan canlı ve cansız durum ve etkenlerin karışımıdır.

Çevre, kişiyi etkileyen dış koşul ve durumların toplamıdır. Kişi, çevre denilen ortamda devamlı bir madde enerji alış-verişi içindedir.

Çevre, organizmanın yaşam ve gelişimini etkileyen dış durum ve etmenlerin karışımıdır (Uluğ,1992) .

Ancak çevre için yerleşmiş, tüm bilim adamlarınca benimsenmiş tek bir tanım yoktur. Çevre sözcüğünün batı dillerindeki karşılığı "environment", "umwelt" gibi terimler açısından da durum aynıdır. Yasalarda, çok geniş, ya da içeriği çok belirsiz bir kavrama karşılık olduğu için, çevre terimi ile anlatılan kavramın tanımlanmasından genellikle kaçınılmaktadır. Çevre yasası yapılırken, tasarıda yeralan "insan, ve canlıların etkileşim içinde bulundukları doğal ve yapay sistemlerin tümüdür" biçimindeki tanım, muhtemel olarak bu gerekçe ile yasa metnine alınmamıştır (Aybay, 1992).

Çevre, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğ'in'de tanımlanmıştır. Yönetmelikteki tanıma göre çevre; canlıların yaşamı boyunca ilişkilerini sürdürdüğü ortam olup; bu ortamdaki hava, su toprak gibi tabii çevrenin fiziksel unsurlarını, üreticiler (bitkiler), tüketiciler (hayvanlar), ayrıştırıcılar (bakteri ve mantarlar) gibi biyolojik unsurlarını, insanların tabii, beşeri, parasal ve maddesel kaynakları kullanım ve işletmelerinden doğan ekonomik çevre unsurlarını, insan topluluklarının demokratik yapısı, barınma, sağlık ve kültürel ihtiyaçlarını temin

biçimleri ile tarihi ve kültürel değerlerinin oluşturduğu sosyal çevre unsurlarını ifade eder (7.2.1993. gün ve 21489 sayılı Resmi Gazete).

Çok boyutlu içeriği olan çevre; doğal çevre ve insan yapısı olarak ikiye ayrılarak irdelenmiştir.

2.1.1. Doğal Çevre

Doğal çevre tüm canlı ve cansız varlıkların birlikte var oldukları ortam olarak düşünülebilir.

İnsanın oluşmasına katkıda bulunmadığı çevredir. Bir bakıma insan da bu doğanın parçasıdır. İnsanın ve diğer canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan doğal çevre etmenleri hava, su ve toprak olarak belirlenir. Bunun yanı sıra insan, bitki ve hayvan toplulukları gibi canlılar ile yerin altında ve üstünde bulunan cansız varlıklarda bu doğanın parçalarıdır.

Doğal çevrenin temel özelliği insan elinden çıkmamış olmasıdır. Örneğin; ağaçlandırma faaliyetleri sonucu ormanların bir kısmı, korular, bağ, bahçe, yeşil alanlar, parklar ya da baraj gölleri bu nitelikte değildir (T.İ.S.K.Y. 1992).

Doğal çevreye ilişkin çevre sorunları, herhangi bir kirlenme sonucu hava, su ve toprak gibi gerekli çevrenin niteliğinin bızulması, dolayısıyla yaşamları buna bağlı olan insan, bitki ve hayvanların bundan zarar görmeleri, hatta yaşamlarını yitirmeleridir.

2.1.2.Yapay Çevre

İnsan yapısı çevre; insanın yaratıcı gücü ile üretimi ve tüketimi sonucu oluşan çevredir. Bu çevrenin en görkemlisini büyük kentler oluşturmaktadır.

İnsanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak, doğal çevresinde yer alan yeraltı ve yerüstü zenginliklerini kullanarak yarattığı çevreye yapay çevre denir.

Kentsel ya da kırsal özelliğine bakılmaksızın yerleşim yerlerinin hepsi yapay çevreyi oluştururlar, yapay çevre oluşturulduğu dönemdeki toplumların bilgi,

teknoloji ve toplumsal değerlerini yansıtarak toplumun gereksinimlerine ve sosyo-ekonomik sistemine göre biçimlenir. Bu nedenle ortak kültürel mirasın kaynağıdır.

Tarihi çevre yapay çevrenin bir parçası olmakla birlikte, niteliği gereği özel bir yere sahip olup, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında temel öğedir.

2.2.Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir Kalkınma konusu ilk defa 1987 yılında tartışmaya açılmıştır. Haziran 1992'de toplanan Birleşmiş Milletler'in düzenlediği Çevre ve Kalkınma Konferansı, Dünya Çevre Zirvesi olarak tanımlanmıştır. 103 devlet başkanı ve 35.000 ülke temsilcisinin katıldığı toplantıda Sürdürülebilir Kalkınma ana tema olmuştur. Genel anlamda sürdürülebilirlik, bir toplumun ekonomik sisteminin ya da sürekliliği olan herhangi bir sisteminin işlevini kesintisiz, bozulmadan, çürütmesine meydan vermeden, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürülebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Karaman, 1993).

2.3.Sürdürülebilir Planlama veya Ekolojik Kent Planlama veya Çevre Duyarlı Kent Planlama

Sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik söylemi, içerik ve amaçlar olarak aynı olduğu için, bu tür planlamaya "ekolojik planlama" adı verilmektedir (Karaman,1993).

Çevre Duyarlı Kent Planlama ise; doğal ve yapılı fiziki çevrede sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi doğrultusunda çevre kirliliğinin ve kaynak tahribatının önlenmesine, yapılı çevrenin insan psiko-sosyal ihtiyaçlarıyla uyum içinde planlamasına ve bu çerçevede, mevzuat, kurumsallaşma, halkın katılımı ve finansman gibi yönetim araçlarının geliştirilmesine yönelik temel ilke, politika, strateji ve programları belirleyen planlama yaklaşımıdır (Yıldırım,1993).

Sözü edilen kavramlar aynı amaçları kapsasa bile araştırmacılar tarafından farklı isimlerle kullanılmaktadırlar.

2.4.Çevresel Etki Değerlendirmesi

Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nde; etki ve çevresel etki değerlendirilmesi kavramlarına açıklık getirilmiştir.

Etki; planlanan bir faaliyetin çevreye olabilecek olumsuz etkisinin, o faaliyetin özellikleri ya da yer aldığı çevrenin etkilere karşı hassasiyeti nedeniyle ilgili mevzuata ve/ veya bilimsel esaslara göre kabul edilebilir olarak belirlenen sınır değerlerinin dışında olmasını ifade eder.

Çevresel etki değerlendirilmesi; gerçekleşmesi planlanan faaliyetlerin çevreye olabilecek, olumlu yada olumsuz etkilerinin belirlenmesindeki, olumsuz yöndeki etkilerin belirlenmesi ya da zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen ve teknoloji alternatiflerinin tesbit edilerek değerlendirilmesinde ve faaliyetlerin uygulamada izlenmesi, denetlenmesinde sürdürülecek çalışmaları ifade eder.

Tüm ilişkiler sistemi aynı yeryüzünü paylaşmakta olduğuna göre ve birbirleri ile ilişkili çevresel etkileşimlerin idari, coğrafi sınırları tanımadığından dolayı, sorun bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Bunun için çevresel etkileşimlere hangi süreçlerin katkıda bulunduğunu anlamak çevresel bozulmanın tarihsel gelişimini incelemek gerekir.

3.ÇEVRE SORUNLARININ SANAYİ ÖNCESİ VE SONRASI BOYUTU

3.1.Sanayi Öncesi Kentler ve Çevre Sorunları

İlk kentler İ.Ö. 4000 ve 5000 yılları arasında Mezopotamya'da ortaya çıkmışlardır. Önemli özelliği diğer kültürlerle kurduğu ilişkinin sonucu olmaksızın dünyada şehirlerin ortaya çıktığı yerdir. Bu nedenle bu özelliğine kentsel devrim denilmektedir (Childe,1982).

Kentlerin oluşumu uzmanlaşmanın bir sonucu olarak açıklanabilir. Uzmanlaşma beraberinde, üretimin ve iş bölümünün artmasıdır. Uzmanlaşma kentleşmenin tek koşulu değildir. Bununla birlikte bazı temel koşullara da ihtiyaç vardır (Mumford,1982).

İlk olarak, halkın yiyecek, enerji ve diğer tarımsal hammaddelerini karşılayacak düzeyde tarımsal artı ürünün varlığı zorunludur. Böyle bir artı ürün yeterli teknolojik seviyeye ulaşmakla mümkündür. Artı ürünün taşınması para gibi değiştirme aracının kullanılması iş bölümünü ve hizmetlerin yaygınlaştırılmasını sağlamıştır (Yaşlıca ,1990).

İkinci temel koşul, politik örgütlenmede yeterli bir hiyerarşinin oluşmasıdır. Kentlerde yeterli ve sürekli yiyecek stokunu elde tutmak için besin üreticilerinin, ürün fazlasını başka kentlere devretmek istemini mecbur kılmalıdır (Childe, 1990).

Üçüncü olarak, karmaşık bir toplumsal örgütlenmenin sağlanmış olması gereklidir. Çünkü kent ve köy arasındaki mal alış-verişini sağlamak için bazı görevleri yüklenmiş gruplar olmalıdır. Bu örgütlenmede önemli kesim tüccarlardır. Elde edilen ürünün depolanması, yeniden dağıtımı ve bu işlerde çalışacak uzman iş gücünün sağlanması tüccarların ilgi alanıdır. 15. y.y.'da Avrupa haricinde, Afrika, Asya, Amerika da kentleşmiş toplumlara rastlanabilmektedir.

Amerika'da Aztekler, Meksika'da Maya, Peru'da İnka ve Avrupa'nın sanayi öncesi kentleri ile dünyanın diğer ülkelerinin kentleri arasında pek çok benzerlik

bulmak mümkündür. Sjoberg bu nedenle sanayi devrimi öncesi bütün kentleri sanayi öncesi (pre-endüstriyel) diye adlandırır (Sjoberg,1982).

Sadece tüketimde kullanılan malları üreten sanayi ile bankacılık, ulaştırma, ticaret, eğlence sektörünün hakim olduğu kent ile tarımsal, kır kesimi arasında işlevsel uzmanlık bakımından fark yoktur.

Her sanayi öncesi kentlerde ayak takımı bulunurdu. Yerleşim bakımından da şu tesbitler görülmektedir (Bumin,1993):

Elit tabakanın gücü şehir dışına kadar taşıyordu. Kent, kırsal kesime karşı, egemen bir konumdaydı. Elit tabaka merkezde alt sınıf onun etrafında ayak takımı ise dış çeperde oturuyorlardı. İş yeri konut ayrımı olmayıp, bir kimse hem aynı yerde oturur hem mesleğini yaparlardı.

Ekonomik faaliyetler işkollarına göre, fiziki mekanda niteliklerine göre birbirinden ayrılmıştır. Belirli sokaklar belirli meslekler tarafından kullanılıyordu.

Ticaret ve sanatkarlar lonca ve lonca'ya benzer bir örgütlenme içinde idi. Burada sanayi öncesi kentleşmiş toplumların çizilmeye çalışılan pek genel özellikleri bu toplumlar arasındaki farklılıkların anlaşılmasına fırsat tanımamaktadır.

Oysa kent devletleri ve kent hiyerarşileri arasında bir ayırım yapmak gerekir. Kent hiyerarşilerinde devlet içinde bir kent egemen ve merkezi bir yer alır ve ülkeyi yöneten elit kesim yerleşmiştir. Kent hiyerarşileri, her biri gittikçe küçülen bir anlama sahip olan başşehir, bölge baş kent, ilçe baş kenti ve kent gibi kalıplaşma gösterirler.Yapı bakımından da şehirler arasında büyük bir eşitliğe rastlıyoruz (Bumin,1990)

Surla çevrilmiş olanlar yanında susuz şehirler de yer almaktadır.Yapılarda kullanılan maddeler çoğu kez yörede bulunan ham maddeden oluşmaktadır. Tahta balçıklı, tuğla, toprak vb. şehir çevresi kimi zaman pramitleri gibi dev yapılar tarafından belirleniyordu (Childe,1990).

Enerji olarak odun kullanılmaktaydı. Bu durum bazen ormansızlığa yol açıyordu. Çevre kirliliğine nadir rastlanıyordu. L.Mumford Eski Roma 'da kanalizasyon Tiber ırmağını kirlettiğini belirtmektedir (Mumford,1982).

Gelişme düzeylerinin büyük farklılıklar göstermesine rağmen 15. ve 16. y.y.'da dünyada yüksek ölüm oranı görülmekte savaşlar su baskınları, kuraklık vb. nedenlerle Dünya nüfusunda düşük bir doğal çoğalma görülmekte idi.

17. y.y.'da teknolojik devrimin gelişmesi iş bölümünün uluslararası boyutlara ulaşması ticaretin gelişmesini ortaya çıkarmış. Bunun sonucu olarak, bu zamana kadar kapalı olan çevre sistemleri; uluslararası iş bölümü çerçevesinde işlev kazanmıştır.Bu dünya çapındaki uzmanlaşma doğal kaynaklardan daha fazla yararlanılmasını getirmektedir.

Ancak, doğal çevrenin tahribi M.S. 250 tarihinde Maya uygarlığının sonunu hazırlayan nedenlerden biri olmuştur. M.Ö. 8 yüzyılda ise, Babil uygarlığı Fırat havzasındaki ormanların tahribi ile erozyon tehlikesi ile yaşamış, kalıntılarında 15 metreye varan erozyonla taşınmış toprak tabakalarına rastlanmıştır. Van gölü çevresinde Hitit'ler zamanında varolan sık ormanlar savaşlarda yakılarak yok edilmiştir. Etiyopya ise en güncel örnektir. Eski adıyla Habeşistan, bugün ki Etiyopya on bin yıl önce tarımsal üretimin ilk yapıldığı alanlardır. Zengin tarım toprakları bugün kıraç görünümündedir. Bir başka çarpıcı örnek ise Mezopotamya'dır. Zengin doğal yapısından, bugün verimsiz bir bölge haline gelmiştir.

3.2.Sanayi Sonrası Kentlerde Çevre Sorunları

Sanayi sonrası kentlerin çevre sorunları globalleşme ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Çevre sorunlarının sınır tanımamasının en bilinen örneği ozon tabakasının delinmesidir.

Çevre sorunları yerel boyutta irdelenirse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler aynı sorunlara sahip oldukları için bir arada değerlendirilebilirler.

3.2.1.Globalleşen Kentleşme

Ekonomik, politik ve toplumsal işlevlerin, gittikçe tek bir çevre sistemine doğru birleşme sürecine girmesi ve dünya sistemi ile bütünleşmesi "globalleşme" dir.

Ekonomik alanda dünya sistemi ile bütünleşme; üretimi dış pazara yönelik uzmanlaşmasının sonucu olarak bölgelerin gittikçe artan bir şekilde ilişkiye girmeleridir. Bir bölgenin, dünya ölçeğinde ekonomik ilişki kurabilmesinin bir yolu, ya yüksek teknoloji ile uzmanlaşması ya da ucuz iş gücünün ülke dışı yatırım alanlarında sağlanmasıdır olmasıdır(Tayvan, Singapur gibi ülkeler).

Politik alanda dünya sistemi ile bütünleşmede; günümüzde politik eylem ve iş birliklerinin gittikçe büyük bir coğrafik alana yayılması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, NATO, OPEC gibi.

Dünya sistemi ile bütünleşmede en önemli nokta; insanların üretilen mallara, haber ve bilgilere daha yoğun, daha hızlı ve daha iyi örgütlenmiş ulaşması ve dış dünya ile iletişimin ilerlemiş olmasıdır. Dünya sistemi ile bütünleşmede uzmanlaşmanın artması ve teknolojik ilerleme birbiriyle ilişkilidir.

Teknolojik seviyedeki ilerleme ve bölgeler arası ilişkinin artması konusunda iki görüş bulunmaktadır:

- i. Neo-marxist
- ii. Neo- maltus'cu görüştür.

i.Neo-Marsist Görüş; Wallerstein' in neo-marxist yaklaşımına göre; dünya sistemi ile bütünleşme; iş bölümünün coğrafik bir boyut kazandığı tek bir kapitalist dünya sistemine doğru gelişmesi olarak tanımlanmaktadır. (Gottdiener, çev.Keskinok, 1989).

Merkez ülkeler denilen gelişmiş ülkeler, nitelikli ve yüksek ücretli iş gücü ile, pahalı ve karmaşık bir teknolojiye egemen durumundadır.

Geri kalmış ülkeler ise merkez ülkelerindeki sermaye birikimi için gerekli olan düşük ücretli iş gücüdür. Coğrafik anlamda dünya sisteminin genişlemesi merkez

lkelerdeki sermaye birikiminin ucuz hammadde ve iş gücü sunumunu sağlayacak şekilde geri kalmış bölgelere doğru genişlemesidir.

ii.Neo Maltus'cu görüş; üretim devamının sağlanması için gerekli olan hammaddelerin alışılmış şekilde elde edilememesinden dolayı, toplumun ekolojik dengesinin bozulacağından hareket eder (Gottdiener, ev.Keskinok, 1989).

Toplum böyle bir durumda ya hammaddeleri bilinen bölgelerin dışındaki bölgelerden elde etmeye ya da başka hammaddeler için gerekli veya kullanılan maddelerin tasarruflu kullanımı için gerekli teknolojiyi geliştirmeye çalışacaktır. Wilkinson teknik yenilenmeyi toplumun kıt olan doğal kaynaklara bir uyumu olarak görür. Doğal kaynaklar azaldıkça diğer doğal kaynaklara yönelecektir.

Her iki görüşte de gelişmiş toplumların kendi gelişimi ve devamını garantiye almak için gittikçe artan bir şekilde kendi sınırları dışındaki doğal kaynakları tahrip etmesi söz konusudur.

Dünya düzeni içinde gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı dünya pazarlarının ihtiyaı olan hammaddelerin üretiminde uzmanlaşmışlardır. Hammadde temininde bu uzmanlaşma mekansal anlamda ihracata yönelik ulaşım ağının tek yanlı yönelimine yol amıştır (Dales, ev. Trkz, Tarihsiz).

Özellikle geri kalmış ülkelerdeki ulaşım sistemi bu nedenle gövdesi büyük liman şehirlerine, dalları kırsal bölgede ve maden bölgelerine uzanan bir ağaç görünümündedir (Bmin,1993).

Bir ülkede bir kaç şehrin böyle şekillenmesinin (tek yanlı yönelim) bir çok yönü vardır. Bu büyük şehirler ekonomik, politik ve kültürel alanlarda çoğu kez hakim ve belirleyici etkiye sahiptirler. Bu nedenle; büyük şehir ile kırsal kesimi arasında merkez-evre ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde kentleşme evrenselleşmiştir. Kentleşmenin evrenselleşmesi 17. y.y.'da sanayi ile hızlanmıştır. Bu dönemdeki şehirler özellikle kırsal bölgelerinde gelişmeye başlamışlardır. Bunun nedeni ticaret ve gemicilik faaliyetlerindeki iş olanaklarının artması, ayrıca hizmetler sektörünün gelişmesidir.

i. Hızlanan doğal nüfus büyümesi ve bunun sonucu kırsal kesimden şehre gittikçe göç sonucu olarak gelişme gösteren şehirleşmedir.

ii. Gecekondu Bölgelerinin büyümesi, işsizlik olgusunun artması, insanların yoğunlaşması, altyapı mekanlarının yetersizliği, v.b. nedenler altında şehirleşmenin sonuçlarıdır.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ölüm oranının düşmesi hızlanarak devam etmiş ve büyük bir nüfus büyümesi ile sonuçlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde doğum oranının düşmesi sonucu nüfus büyümeside azalmıştır. Az gelişmiş ülkelerde ise doğum oranı artarak devam etmiş, böylece nüfus büyümeside artmıştır.

Dünyadaki demoğrafik yapı aşağıdaki gibi şekillenmiştir:

Gelişmiş Ülkeler: Doğum kontrolünün yol açtığı düşük doğum oranı ve iyice sağlıklı ortamında nüfusun yaşlanması sonucu yavaş ortam bir nüfus büyümesi söz konusudur.

Az Gelişmiş Ülkeler: Ölüm oranının düşmesi ve yüksek doğum oranının yol açtığı nüfus gençleşmesi sonucu hızlı bir nüfus büyümesi görülmektedir.

Tablo 1'den de görüleceği gibi gelişmekte, diğer bir deyişle az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı yüzdesi sanayileşmiş ülkelere göre oldukça fazladır. Suudi Arabistan, Irak, İran, Suriye gibi ülkelere göre Türkiye'deki nüfus artış hızı yüksek değer taşımaktadır.

Tablo 1: Dünya'da Bazı Ülkeler Bazında Nüfus Dağılımı

Ülkeler	Nüfus (Milyon Kişi) 1970	Nüfus (Milyon Kişi) 1992	Nüfus Artış Hızı 1980-1991	Nüfus Yoğunluğu 1992	Yüzölçümü (Bin km ²)
Sanayileşmiş Ülkeler	616,6	826,6	0,6	27	30939
AT Ülkeleri	346,5	346,5	0,3	146	2371
Almanya	80,3	80,3	0,1	225	357
Belçika	10,0	10,0	0,1	323	31
Danimarka	5,2	5,2	0,1	121	43
Fransa	50,8	57,2	0,5	103	555
Hollanda	15,2	15,2	0,6	411	37
İngiltere	57,7	57,7	0,2	236	245
İrlanda	3,5	3,5	0,2	50	70
İspanya	39,1	39,5	0,4	77	505
İtalya	53,7	57,8	0,2	192	301
Lüksemburg	0,3	0,4	0,0	133	3
Portekiz	8,7	9,9	0,1	108	92
Yunanistan	8,8	10,2	0,5	77	132
ABD	204,9	255,2	0,9	27	9373
İsveç	8,0	8,7	0,3	19	450
Japonya	104,3	124,5	0,5	329	378
Kanada	21,3	27,4	1,2	3	9976
Gelişmekte Olan Ülkeler ve Diğerleri	3016,9	4652,9	2,0	57	81509
Arjantin	23,8	33,1	1,3	12	2767
Brazilya	92,5	154,1	2,0	18	8512
G.Kore	32,2	44,2	1,1	446	99
Irak	9,4	19,3	3,6	44	438
İran	28,7	61,6	3,6	37	1648
Mısır	33,3	54,8	2,5	55	1001
Pakistan	14,2	124,8	3,1	157	796
Suriye	6,3	13,3	3,3	72	185
S.Arabistan	6,2	15,9	4,6	7	2150
TÜRKİYE	35,3	59,0	2,3	76	779
Yugoslavya	20,4	23,9	0,7	93	256
Macaristan	10,3	10,5	-0,2	113	93
Romanya	20,3	23,3	0,4	98	238
Bulgaristan	8,5	9,0	0,1	81	111
Sovyetler Birliği	242,8	284,5	0,8	13	22402
ÇİN	828,9	1188,0	1,5	124	9561
DÜNYA	3678,0	5479,0	1,7	41	133609

Kaynak: D.P.T.Uluslararası Ekonomik Göstergeler, Kasım 1993

Nüfustaki hızlı artış ile birlikte, dünyanın en fazla ne kadar insanı beslebileceği tartışılmaya başlanmıştır. İnsanın hayatta kalabilmesi için beslenme temel koşuldur (Yavuz,1978).

Çoğu bilim adamı, araştırmacı dünya sisteminin dayanma gücünün önemli bir göstergesi olarak potansiyel besin üretimini esas almaktadırlar.

1798'te Thomas Robert, Maltus'un düşüncelerine göre doğum sınırlaması olmadığında, nüfus geometrik olarak artmaktadır. Hayat kaynakları (üretilebilen besin miktarı) sadece aritmetik olarak çoğalmaktadır. Sonuçta insan için daha fazla besin üretilmeyeceği için bir müddet sonra nüfus maksimum düzeyine ulaşmış olacaktır (Gottdiener, Çev:Keskinok,1993).

Maltus'un fikirleri ölümünden sonra geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü onun teorisine göre teknolojik ilerleme hesaba katılmamıştır.

Teknolojide ilerleme tarım ve endüstride verimliliği artırmamış ve hızlı nüfus büyümesine kaynaklık eden sağlık koşullarını iyileştirmiştir. Maltus'cu yaklaşıma göre kaynaklar sınırlı olup, teknolojik gelişme de sabit değildir (Gottdiener, Çev:Keskinok,1993)

Doğa ne kadar insan besleyebilir sorusu için en üst sınırdaki potansiyel besin üretiminin hesaplanmasında dört sınırlayıcı faktörden hareket edilmektedir:

- i. Ekilebilir toprakların potansiyel miktarı,
- ii. Potansiyel tatlı-su hacmi,
- iii. Potansiyel enerji miktarı (petrol, güneş enerjisi, su gücünden enerji),
- iv. En fazla ulaşabilinen teknolojik seviye (Arıoba;1992).

Dünyanın dayanma gücünü, bu faktörler ışığında hesaplanmasında çeşitli güçlükler ve varsayım farklılıkları vardır. Ama en önemli sonuç dünya nüfusunun belirli üst sınırının olduğudur.

Bu arada dünyamızda açlık çeken insanların yetersiz beslenmeden dolayı öldüğü görülmektedir (Hindistan, Pakistan, Malezya, Bengaldeş). Bu durum çevrenin dayanma gücünün sonuna geldiği gibi görülmemelidir. Mevcut besin dağılımının, gerek gelişmemiş ülkeler gerekse gelişmiş ülkeler arasındaki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır.

Yetersiz ve eşit olmayan dağıtım sorununun nedeni; uluslararası bağımlılık ilişkilerinde ve ulusal düzeyde toplumsal tabakalaşmanın dengesiz dağılımdan ortaya çıkmaktadır.

Dünya ölçeğinde çevrenin bozulmasının iki önemli nedeni vardır. Bunların ilki dünyayı tek bir çevre sistemi olarak tanımlanırsa; alt sistemlerdeki çevre sisteminin bütününe etkilemesi, ikincisi, çevre sistemleri artık ulusal ölçekte sınırlı olmadığıdır. Çevre bozulması yalnız insan müdahalesiyle olmamakta kimi zaman iklimdeki değişimler, nehirlerin akışı vb. etkiler sonucu ile de değişiklikler göstermektedir.

Dünya çevre sisteminin bozulması, aşağıda gruplanan, globalleşmiş çevre sorunlarını getirmektedir:

- i. Toprak, su, hava kirlenmesi çoğu kez sınır tanımaz bir karaktere sahiptir.
- ii. Gelişmemiş yada gelişmekte olan ülkelerde görülen kirlenme gelişmiş ülkelerdeki, endüstriyel üretim, tüketim ve teknoloji transferidir.
- iii. Ülkesel veya yerel çevre değişmelerinin ekolojik boyutu dünya ekolojik sistemini etkileyebilmektedir (Yavuz.1978).

Sınır tanımayan sorunlar hava, toprak, suyu etkilemektedir. Hava kirliliğinde, bir takım maddelerin yakılması, kullanılması gibi etmenlerle atmosferin kirlenmesi, ozon tabakasının delinmesi vb. örnekler verilebilir. Suların kirlenmesi gelişmiş ülkelerin artık ürünleri ile nehir ve denizlerin kirlenip, canlı türün yok olmasıdır. Toprağın kirlenmesi; zirai mücadele ilaçlarıyla olduğu gibi, atmosferdeki kirletici maddelerin kirletici maddelerin toprağa çökmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.3.Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Çevre Sorunları

Dünya'da genel olarak hızla artan nüfus ve sanayideki hızlı gelişmeler, ülkelerin doğal ve sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılaşan çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde sanayileşme, gelişmiş ülkelere göre daha geç başlamış ve son yıllarda hız kazanmıştır. Bu gelişme gelişmiş ülkelerin deneyiminden yararlanmadan olduğu için çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin çevre sorunları genel olarak çerçevesi tablo 2' den izlenebilir.

Tablo 2.Türkiye'nin Hızlı ve Sağlıksız Kentleşmesinden ve Planlamanın Çevresel Ağırlık Taşınamamasından Kaynaklanan Çevre Sorunları..

Su kirliliği.	Yetersiz Altyapı, Arıtma tesislerinin yetersizliği veya olmayışı, Hava ve toprak kirliliği etkisi,
Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı.	Kentleşme hareketleri, Nüfus artışı, Sanayi için yanlış yer seçimi,
Erozyon.	Ormanların yok edilmesi, Doğal bitki örtüsünün yok edilmesi, Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı,
Tehlikeli ve zararlı atıklar.	Evsel atıklar, Endüstri kaynaklı atıklar,
Bitki ve hayvan türlerinin azalması .	İnsan faaliyetlerinin sonucunda ekolojik dengenin bozulması,doğanın kirlenmesi,
Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin tahribi.	Türizm hareketleri ve faaliyetleri, Kentleşme hareketleri ve faaliyetleri, Sanayi hareketleri ve faaliyetleri,
Hava ve gürültü kirliliği.	Sanayi ve kentsel gelişme için yanlış yer seçimi, Atık gazların atmosfere bırakılması, Düşük kapasiteli yakıt kullanımı, Taşıt trafiğinin yoğunlaşması

Kaynak: Çevre '88 T.C.Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı

3.2.3.1.Nüfus Sorunu ve Göçler

Türkiye'de nüfus artış oranı yüksek, bunun yanında çevre bilinci yetersizdir. Öte yandan sosyo ekonomik yapıdaki olumsuzluklar doğal yapı üzerinde önemli bir baskı nedeni olmaktadır.

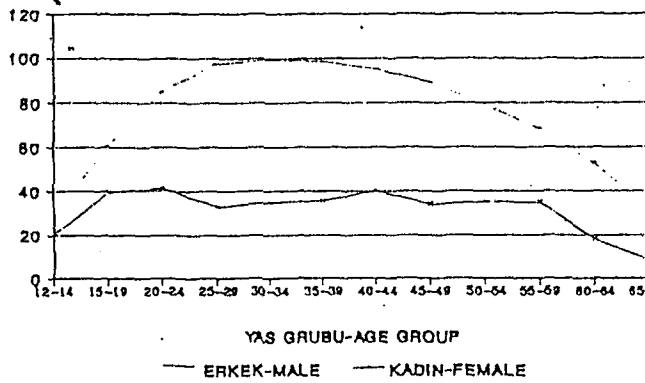
Çevre sorunlarının en yoğun metropol kentler ve çevrelerinde yaşanmaktadır. Yoğun nüfus ve sanayi alanlarına sahip büyük kentler, hala kırsal alanlardan nüfus akımı ile karşı karşıyadır.

Türkiye'de, 1990 DİE verilerine göre, nüfusun yaklaşık % 37.52'si 15 yaş altındaki kişilerden oluşurken, gelişmemiş ülkelerde bu oranı % 40,5, kalkınmış ülkelerde % 23.1'ini oluşturmaktadır. (DİE ,1993).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğunun "15 yaş altı - 65 yaş üstü" olması, üretken olmayan nüfus grubunu göstermektedir. Gelişmişlik göstergesi olarak, bu oranın mümkün olduğu kadar % 50'nin altına düşmesi beklenir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1990 verilerine göre, Türkiye'de bağımlılık oranı 1935 yılında % 82.9'dan 1990'da % 64.7'ye düşmüştür. Nüfus patlaması ve sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sonucu ortalama hayat beklentisinin uzaması gibi nedenler bu oranı arttırıcı etki yapmaktadır.

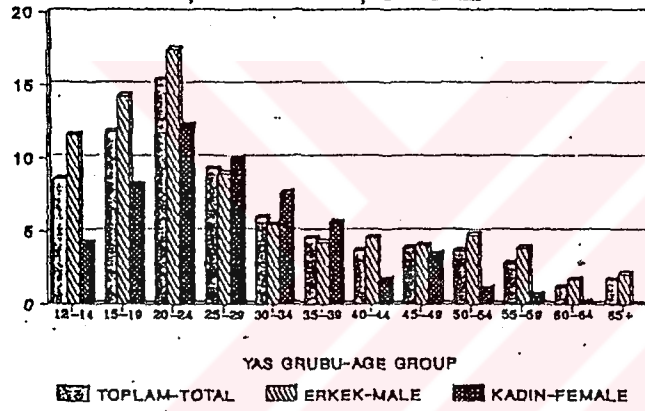
Kalkınmamış yada kalkınmada olan ülkeler için yüksek bağımlılık oranının sonucu şudur; bu ülkeler ulusal sermayelerin büyük bir bölümünü üretken olmayan nüfusa imkânlar oluşturmak için harcamaktadırlar. Bu çerçevede eğitim, sağlık, konut vb. imkânlar akla gelmektedir. Üretim alanında yatırım yapmak için geriye çok az sermaye kalmaktadır. Potansiyel üretken nüfusun toplam nüfus içinde sadece bir bölümünü teşkil etmesi sorunu 15 yaş altı çocukların iş gücüne katılması için biraz hafiflemektedir. Fakat buda ayrı bir sorundur. Ülkemizde 12-14 yaş arası çocuk nüfusun % 34.1'i 1990 yılında eğitim dışında, çalışma hayatındadır (Grafik 1,2,3).

Grafik 1: Yaş Grubuna Göre İşgücüne Katılma Oranı



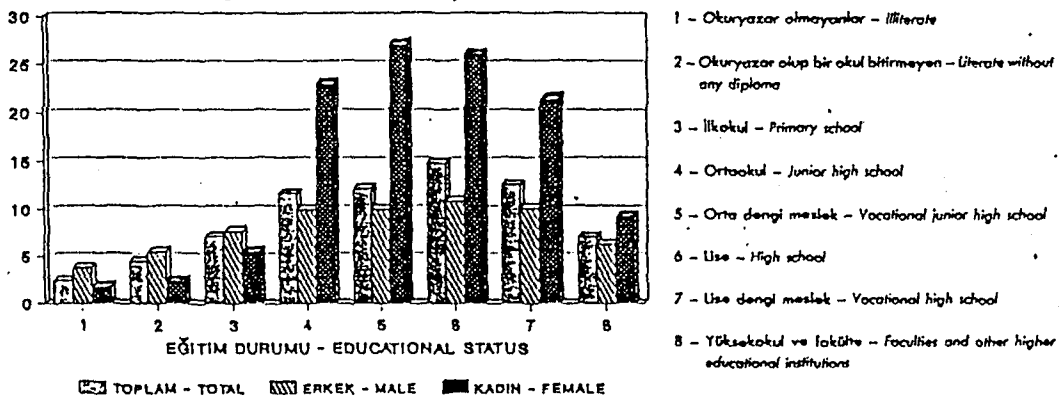
Kaynak: DİE, Hanehalkı işgücü anketi sonuçları, Nisan, 1991.

Grafik 2: Yaş Grubuna Göre İşsizlik Oranı



Kaynak: DİE, Hanehalkı işgücü anketi sonuçları, Nisan, 1991.

Grafik 3: Eğitim durumuna Göre İşsizlik Oranı.



Kaynak: DİE, Hanehalkı işgücü anketi sonuçları, Nisan, 1991.

Hızlı nüfus büyümesi mekansal bir boyutu kentlerde aşırı yığılmalara neden olmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3:1927 ve 1990 Yılları Arası Kentleşme ve Kırsal Nüfus Oranları

Yıllar	Kentleşme Oranı (%)	Kırsal Nüfus Oranı(%)
1927	24.2	75.8
1935	23,5	76.5
1940	24.4	75.6
1945	24.9	75.1
1950	25.0	75.0
1955	28.8	71.2
1960	31.9	68.1
1965	34.4	65.6
1970	38.5	61.5
1975	41.8	58.2
1980	43.9	56.1
1985	53.0	47.0
1990	59.0	41.0

Kaynak: D.İ.E..1990 Nüfus Yılığ

Nüfus sayımları itibariyle kentleşme oranları incelendiğinde, 1927' de % 24.2 olan oranın 1955 yılına kadar yavaş arttığını, 1955 yılından sonra ise sürekli bir artış trendi göstererek, 1990'da % 59.0'a ulaştığı, kırsal nüfus oranı ise azalış trendiyle 1927'de % 75.8'den, 1955'de % 71.2'ye ve 1990'da % 41'e düştüğü görülmektedir. Bölgeler itibariyle yıllık artış hızları (binde) incelendiğinde, Marmara, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Ege Bölgesi'lerinin diğer bölgelere nazaran oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Coğrafi Bölgelere göre Sıralama: Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)

Bölgeler	1985 Nüfusu	%	1990 Nüfusu	%	YıllıkArtış Hızı
Akdeniz Bölgesi	6.124.316	12.09	7.026.489	12.44	27.48
Doğu Anadolu Bölgesi	5.170.031	10.20	5.347.659	9.47	6.76
Ege Bölgesi	6.746.769	13.32	7.595.221	13.45	23.69
Güney Doğu Anadolu Böl.	4.346.347	8.58	5.158.013	9.13	34.22
İç Anadolu Bölgesi	9.216.834	18.19	9.942.793	17.61	15.16
Karadeniz Bölgesi	7.972.047	15.72	8.107.253	14.36	3.61
Marmara Bölgesi	11.097.514	21.90	13.295.607	23.54	36.14
Türkiye	50.664.458	100.0	56.473.037	100.00	21.71

Kaynak: İller itibariyle çeşitli göstergeler,D.P.T. Haziran ,1993

Şehre göçün eleyici bir karakteri vardır. Yani şehre göçenler kırsal kesimin "ayıklanmış" kesimidir. Bu kesimi gençler oluşturmaktadır (Erder, Tekeli, 1978).

Türkiye'deki 5-14 yaş grubu nüfusun % 20'u, 15-64 yaş grubunun %66'sı, 65 yaş üstü grubun % 4.8'i göç etmektedir. Bu üç ana gruba göre edenlerin yaş yapısı Türkiye geneli için verilen yüzdelerle karşılaştırıldığında; göç edenlerin büyük çoğunluğunun 15-64 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir (D.P.T. 1994).

Tablo 5' den de görüleceği gibi beş yaşın üstünde ilden ile göç edenlerin % 75.7'si, kırdan kıra göç edenlerin % 70.5'i ve kentten kente göç edenlerin % 75.5'si, 15-64 yaş grubunu oluşturmaktadır. Göç eden kadın ve erkeklerde de benzer yapı görülmektedir.

Çalışma çağı gibi (15-64) yaş grupları dağılımı incelendiğinde göçlerin daha çok 20-14 yaş grubunda, özellikle 20-34 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.

1980-85 döneminde göç eden erkek nüfus payı kadın nüfusa göre yüksektir. Bir ilden diğer bir ile göç eden her yüz kişiden % 57.4' ü erkektir. Kırdan kente ve kentten kente göç eden nüfus gruplarda benzer yapı göstermekte kırdan kente göç edenlerin yüzde 55.5'ini erkek nüfusu oluşturmaktadır.

Göç edenlerin yaş grupları itibariyle cinsiyete göre durumu incelendiğinde 55 yaşına kadar olan her bir yaş grubunda erkek nüfus oranı kadınlara göre yüksek, buna karşılık 55 yaşından sonraki yaş gruplarında ise kadın nüfus oranları erkeklere göre yüksektir.

İller arası göç eden kadın - erkek nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında en önemli fark 25-29 yaş grubundadır. Bu yaş grubunda göç eden erkeklerin göç eden toplam erkek nüfus içindeki payı % 20.1 iken bu pay kadınlar için

% 14.8'dir. Göç olgusunda kırsal kesimin demografik yapısı bozmakta, küçük çocuklar ile yaşlı nüfus yerleşmelerde kalmaktadır.

Tablo 5: Türkiye'de göç edenlerin seçilmiş yaş gruplarına göre dağılımı

		YAŞ GRUPLARI					
		5-14	15-24	25-44	45-64	15-64	64+
TÜRKİYE TOPLAM NÜFUSU	TOPLAM	12932937	10191944	12409895	6830456	29432295	2125908
	%	29,0	22,9	27,8	15,3	66,0	4,8
	ERKEK	6667920	5178633	6291904	3410849	14881386	955042
	%	29,6	23,0	27,9	15,1	66,0	4,2
	KADIN	6265017	5013311	6117991	3419607	14550909	1170866
	%	28,4	22,8	1083284	15,5	66,1	5,3
İLDEN İLE GÖÇ EDENLER	TOPLAM	633240	857967	1083284	242826	2184077	59005
	%	21,9	29,7	37,5	8,4	75,7	2,0
	ERKEK	336416	480868	675203	132771	128842	23435
	%	20,3	29,0	40,8	8,0	77,9	1,4
	KADIN	296824	377099	408081	110055	895235	35570
	%	24,1	30,6	33,2	8,9	72,8	2,9
KIRDAN KENTE GÖÇ EDENLER	TOPLAM	227843	268583	260519	77357	606459	23940
	%	26,5	31,2	30,3	9,0	70,5	2,8
	ERKEK	128962	149920	147770	39731	337421	9923
	%	27,0	31,4	30,9	8,3	70,6	2,1
	KADIN	98881	118663	112749	37626	269038	14017
	%	25,8	31,0	29,5	9,8	70,3	3,7
KENTTEN KENTE GÖÇ EDENLER	TOPLAM	471098	610722	820039	189376	1620137	47765
	%	22,0	28,5	38,2	8,2	75,5	2,2
	ERKEK	247973	337542	496112	99644	933298	18082
	%	20,6	28,0	41,2	8,3	77,5	1,5
	KADIN	223125	273180	323927	89732	686839	29683
	%	23,7	29,0	34,4	9,5	72,9	3,2

Kaynak: DİE, 1990 Türkiye İstatistik Yıllığı

Eğer kırdaki nüfusun elenmesi cinsiyete göre ise başka bir değişle, kadınlardan çok erkekler göç ediyorsa, bu kırsal toplumun çözülmesine yol açmaktadır (Kırda tarımsal iş gücünün azalması, şehirlerde gecekondü, işporta işlerinin yayılması vb.). Bütün dünyada örnekleri görülebilen, nüfus hareketleri kırdan-kente, kırdan-kıra, veya kentten-kente olabilmektedir. Ülkemizde nüfus hareketlerinin büyük çoğunluğunu kırdan-kente göçler teşkil etmektedir.

Köyden şehre göç olgusu şehrin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucu şehirlerde yeni gelenlerin taleplerine artık cevap vermemektedir. Kırsal kesim ile şehirler arasında ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler olmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nda yapılan bir araştırmaya göre 1975 - 1985 yılları arası dönemde en fazla göç çeken ilk 10 il sıralaması tablo 6 'da izlendiği gibidir.

Tablo 6:1975-1985 Yılları Arası Göç Edilen İller Sıralaması (İlk On İl)

İller	%
İstanbul	12,6
Ankara	7,0
İzmir	4,2
Adana	3,2
Konya	3,2
Bursa	2,4
İçel	2,2
Kayseri	2,1
Balıkesir	2,0
Erzurum	1,9

Kaynak:Kocaman,Beyazıt: Türkiye'de iç göçler ve göç edenlerin sosyo ekonomik nitelikleri D.P.T. Ankara Haziran 1993.

Bu sıralama 1990 yılında değişmiştir.

Tablo 7:1990 Yılı En Fazla Göç Alan İller Sıralaması

İller	%
Antalya	4.8
Kocaeli	4.6
Şanlıurfa	4.6
İstanbul	4.5
Hakkari	4.4
İçel	4.1
Şırnak	3.9
Bursa	3.8
Batman	3.8
Adıyaman	3.5

Kaynak: Kaynak:Kocaman,Beyazıt: Türkiye'de iç göçler ve göç edenlerin sosyo ekonomik nitelikleri D.P.T. Ankara Haziran 1993.

15 yılda illerin göç çekimlerinde büyük değişiklikler görülmektedir.1985-1990 yılında göç oranı yükselmiştir. Göç alan iller son yıllarda turizm, iklim koşullarının elverişliliği ve yeni iş imkanları nedeni ile Antalya, Kocaeli, İçel gibi illeri ön plana çıkarmıştır. Bir de Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da güvenlik nedeni ile göçlerin olması bu bölge illerini de ilk sıralara çıkarmıştır.

1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkede ortalama % 20 (1/5) oranında nüfus, doğdukları ilin dışında, başka yerlerde yaşamaktadır. Bu durum 11-12 milyon insanın ülke üzerinde yer değiştirmiş olduğunu göstermektedir. Yurt dışındaki göçler de hesaba katıldığında bu oran 1/4'e (%25'e) ulaşmaktadır. Sosyal hareketlilik oranı gelişmiş ülkelerde 1/5, (%20)' yi aşmamaktadır(Yücel, D.P.T.1994).

Bir ülke nüfusunun 1/4'ünün bir zaman kesiti içinde yer değiştirmiş olması önemli bir mobilitiye yerleşim sorunlarının büyük çözümler gerektirdiğine işaret etmektedir. Sanayileşme sürecinde olan kentlerimizde doğan büyük ölçekteki iş gücü talebi, kırsal kesimin ekonomik açıdan çok yetersiz olan ortamından koptuğu neden olurken, kalabalık kitleler tarafından hızla doyurulmuştur. Bu çekim kentlerimizin hızla ve kontrolsüz bir biçimde büyümesi sonucunu getirmiş ve özellikle büyük kentlerimizde Türkiye'den güçlü ülkelerin dahi üstesinden gelemeyecekleri altyapı sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünyanın pek çok ülkesinde ortak olan çarpık kentleşmenin temelinde ekonomi ve teknoloji arasında dengesizlik yatmaktadır. İnsan, bir yandan hızlı gelişen bilim, teknoloji ve sanayi ile doğaya hakim olup, ekonomik açıdan yaşam düzeyini yükseltirken; diğer yandan doğal kaynaklar üretim süreci içinde hızla tüketilmektedir.

3.2.3.1.Geri Kalmışlık Sorunu

Geri kalmış ve kalkınmakta olan ülkelerde felsefi bakış önce kalkınma, sonra çevre koruma olarak belirlenmektedir. Oysa "Ortak Geleceğimiz" raporu geliştirmekte olan ülkelere çevre kirlense bile , ileri teknolojik yöntemler ile çevrenin geri kazanabileceği yaklaşımın yalnışlığı vurgulanmaktadır (ÇSVY,Ekim,1991).

Sanayileşme ve hızlı kentleşmenin yarattığı çevre sorunlarında en önemli unsur, geçmişte ekolojik unsurların göz ardı edilmiş olmaları nedeniyle, kentlerin belirli bir büyüklüğe ulaşmalarından sonra çıkmalarıdır. Buradan kentsel sistemin bozulması birbirinden kopuk değil, ekolojik anlamda bir bütün halinde algılanmalıdır, görüşü çıkmaktadır (ÇSVY,Ocak,1991).

Günümüzde büyük kentlerimiz; sağlıksız yapılaşma, ulaşım sorunu, içme suyunun yetersizliği, kirliliği, kanalizasyon tesislerinin bulunmaması, hava kirliliği vb. sorunlarla karşı karşıyadır. Hızla büyüyen kentler doğal ve tarihi değerleri hızla tahrip etmektedirler. Bu düzensiz ve sorunlu yerleşimler, artan nüfusun besin deposu için çok değerli olan tarım alanlarını işgal etmektedir. "Ortak Geleceğimiz" raporunda kalkınmakta olan ülkeler tanımlanıp, çevre sorunları ortaya konulurken, Türkiye'deki kentleşmeye benzer bulgulara rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları kısaca; geliştirmekte olan ülkelere küçük

yerleşimler, çok kısa süre içinde hızla büyümüş, ancak yönetim yapıları bu büyümeye ayak uyduramadığı için yetersiz kalmıştır.(ÇCVY,Ekim 1991).

Bir çok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'ninde gündemini çevre sorunları oluşturmaktadır. Sorunlar ulusal ölçekte olup, uluslararası boyutta gündeme girmekte olduğu görülmektedir.

3.2.3.2.1.İkili Yapı Sorunları

Kırsal kesimin çevre sorunlarında iki bakış açısı görülmektedir. Bunlardan ilki; insani müdahaleler sonucu, hayvan ve bitki türleri kaybolmadan, insanlar doğanın verdikleri ile geçimini sağlamakta, ikincisi uzun dönemde yüksek ölüm oranı, yüksek doğum oranı ile dengede tutulmaktadır.

Kentsel çevrede nüfus büyüklüğü, doğal çevrenin dayanma gücünü aşmıştır. Ekonomik, sosyal ve teknolojik ilerleme dengeli, birbirini koruyamadığı için, çevre sistemi yenik düşmektedir. Kentsel çevre sorunlarını, politik, ekonomik ve sosyal boyutları ile irdelemek gerekmektedir.

Şehirlerde az gelişmişlik veya gelişmemişlik boyutundan kaynaklanan yapısal sorunlar vardır. Bu yapısal sorunlar formel sektör (biçimsel sektör) ile informel sektör (biçimsel-olmayan sektör) arasındaki ilişkilerde ve çelişkilerde izlenmektedir.

Sosyal bilimciler gelişmemiş veya gelişmekte olan ülke şehirlerindeki görüntüleri (bunlar; lüks konutlar, gökdelenler, gecekondu, üst gelir ile alt gelir grubu) ekonomik ve sosyal alanlardaki bu eşitsizliği düalizm açısından tanımlamışlardır. "Düalizm" şehrin sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yaşamının iki farklı dünyaya bölünmüş bir yapı olduğunu varsaymaktadır. Düalizm olarak adlandırılan görüş günümüzde "Formel" ve "İnformal" sektör olarak nitelenmektedir (Tekeli, Erder, 1978).

3.2.3.2.1.1. Formel ve İnfornel Sorunları

İnfornel sektörde küçük ölçekli işletmeler hakim durumdadır. Çoğunlukla her işletmede bulunan işçi adedi veya işletmeye yatırılan sermaye sınırlıdır. Kullanılan teknoloji basit ve emek yoğun karakterdedir. Her işletmede kişi başına düşen verimlilik düşüktür. İnfornal sektörde faaliyet yapabilmek için akrabalık ilişkileri çok önemlidir. Bu meslekte meslek icra etmek için eğitim gerekmez. Ancak çıraklık sistemi içerisinde eğitim gereklidir. Bu sektörde kazanılan gelir çok istikrarsızdır. Çünkü çok kişi resmi olarak belirlenmiş bir maaş almazlar. İşletme sahipleri kendi kendilerinin efendisidir. Ya da kişiler küçük bir esnafın yanında çalışmaktadırlar. Kar genellikle sınırlı olup, ancak her birim ürün için yüksek olabilir. Her ne kadar gelir yüksekliği bakımından çok farklılıklar görülse de inforneller genel olarak az kazanırlar. Çoğu kez ilişkiler yüz yüze ilişkiler temeline dayanır.

Bir görüşe göre formel sektörün özellikleri infornel sektörün karşıtıdır. Aslında bu sektör sermaye yoğunluklu ve emek yaygın olup karmaşık teknikler ile çalışan, büyük ölçekli iş yerlerinden oluşur (Bech, Çev:Canatan,1990).

Formal sektörde üretim işlevinin yerine getirilmesi için biçimsel eğitime sahip insana ihtiyaç duyulur. İşçiler sabit bir ücret veya maaş aldıkları için bu sektörde kazanılan gelir istikrarlıdır. Sektörün işler görmesi için akrabalık ilişkileri önemli değildir. Kâr sürüm nedeniyle elde edilir. Her bir ürünün getirdiği kâr düşüktür.

Tablo 8 : Formel ve İnfornel sektör arasındaki farklar

	<i>Formel Sektör</i>	<i>İnfornel Sektör</i>
Teknoloji	Karmaşık	Basit
Sermaye	Sermaye-yoğun	Sermaye-yaygın
Emek	Emek-yaygın	Emek-yoğun
Kredi	Kurumsallaşmış (Banka)	Kurumsallaşmamış
Gelir	Düzenli ücret/maaş	İstikrarsız
Eğitim	Okul eğitime dayalı (işlev görmek için zorunlu)	Çıraklık yoluyla bilgi aktarımı
Akrabalık	Önemli değil	İşlev görmek için önemli

Kaynak: Çevre ve Üçüncü Dünya Ülkeleri,1990 sayfa 128

İnformel sektörde 3 tür ekonomik faaliyet görülmektedir. Birinci sektörde; küçük ölçekli geleneksel faaliyetlere besin yetiştirilmesi için bahçeler, yapı malzemeleri üretimi için tuğla, briket alanları vb verilebilir.

İkinci sektörde faaliyetler zanaatçılıktan ibarettir. Bu faaliyetler her zaman geleneksel olarak nitelenemez. Çünkü bu faaliyetlerde "modern" araçlarla çalışmakta ve "modern" sektörden gelen hammaddeler kullanılmaktadır. En önemli sektör, inşaat sektörüdür.

Üçüncü Sektörde; istihdam bakımından bakımından en önemli olan servis sektörü diye adlandırılabilir olan kesimdir. Sokak ticareti önemli bir yer tutmaktadır. Seyyar satıcılık, pazarcılık, isporta, otelcilik, kahvehanecilik, lokantacılık, ev hizmetciliği, fahişelik, tefecilik, dilencilik, kaçakçılık, hırsızlık, bu sektörde tanımlanabilir.

Formel sektörde faaliyetlere bankacılık, sigortacılık, modern ve büyük otelcilik, lokantacılık, toptan ticaret, mağazalar deniz nakliyatçılığı ve hava işletmeciliği vb gibi geniş iş alanı barındıran işletmeler gibi örnekler verilebilir. Bu faaliyetler çoğunlukla şehir merkezindeki, modern yüksek binalarda ve iş hanlarında yoğunlaşmıştır.

Şehirlerde formel ve informal sektörler her zaman kesin bir gruplamayla birbirlerinden ayrılamazlar. İlk olarak; her bir meslek örgütü, hem formel hem informal öğeler içermektedir. Devlet mekanizması içinde de aynı şey geçerlidir. Bürokrasi ilk bakışta formel sektör gibi görülmektedir. Çünkü büyük ölçeklilik, devletin işlev görmesi için biçimsel eğitim zorunluluğu ve müşterilerle kişisel olmayan ilişkiler vb. özellikler formel sektörün özellikleridir.

Dostluk politikası, hemşehrileri işe alma, rüşvet ve bürokrasideki yetersizlik informal özellikler taşımaktadır. Bütün bunlar formellik derecesinin belirlenmesinde her özelliğin farklılık göstermesidir.

İkinci olarak; formel ve informal ayrımı tamamen dualistik bir yapı olarak ele alanmamalıdır. Çünkü bu iki sektör bir ilişkiler ağıyla birbirine kenetlenmişlerdir. İki sektör arasındaki ilişkiler informal faaliyetler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etki yapmaktadırlar.

Üçüncü olarak; informal sektör için diğer yapısal sakınca formel-informel ile kent ve kır arasında olacağı gibi benzer bir ilişki görülmektedir. Bu bağlamda informal sektörden gelen vergi paralarının bir bölümü devlet kanalıyla formel sektöre transfer edilmektedir. Bu transferlerin endüstriyel yaşamda ve formel sektörün yararlarına olan sosyal ve fiziksel alt yapıda borçlanma, kredi ve dolaysız yatırımlar gibi biçimleri görülmektedir.

Formel ve informal sektörlerin çevre sorunları birbirinden çok farklı olmakla birlikte yaşanan kent bütünü içinde çevre sistemi etkilenmektedir.

3.2.3.2.1.1.1. Formel Çevre Sorunları

Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde formel çevre sorunları açısından, (endüstriyel atıklar ve tüketim kalıpları ile) gelişmiş ülkelere farklıdır. Yine de göz ardı edilmemesi gerekir. Hava, su, toprak kirlenmesinden söz edilebilir. Kirlenme üç ana başlıkta ele alınabilir.

Birincisi; bir çok ülke endüstrileşme aracılığı ile mümkün olduğunca hızlı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye yönelik bir kalkınma politikası izlemektedir. Bu kalkınma yaklaşımı içinde elde edilen çöpler, sanayi, evsel atık, nükleer atıklar başka ülkelere ihraç edilmektedir. İngiltere, Amerika gibi ülkelerin atıklarının Türkiye'ye gönderilmesi örneği verilebilir (Cumhuriyet Gazetesi, 1.4.1994).

İkincisi; Formel faaliyetlerin halk sağlığına verdiği zararları işaret edecek ve karşı koyabilecek denetim mekanizmalarının kurulamamış olmasıdır. "Çevre Yasası" çoğunlukla informal kanallardan tüketiciye ulaşan ürünlerin özellikle fiyat ve kalite kontrolü ile sınırlıdır.

Üçüncüsü; Çevre yasası bazı endüstrilerde kirlenme ile mücadele masraflarının yükselmesine neden olmaktadır. Böylece, teknolojiye ya da zehirli atık maddeleri uzaklaştırmak için taşıma, yükleme, masraflarının artmasına neden olmaktadır. Formel gibi gözükse de aslında informal sektörden ayrı, bağımsız olarak düşünülmelidir.

3.2.3.2.1.1.2. İnfomellik ve Çevre Sorunları

İnfomel sektörü iş ve yerleşim çevresi olmak üzere iki katogoriye ayırmak sorunları saptamada kolaylık getirecektir. İş çevresi; infomel sektördeki faaliyetlerin çokluğu gelir düzeylerinde de bazı farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. İnfomel sektörde çalışanların hepsi yoksul değildir. Örneğin gecekondualarını kiraya vererek, gelir sağlayan rant sahipleri yoksul sınıfında değildir. Gelir düzeyinde farklılık olmasına rağmen ortalama gelir düzeyi düşüktür ve gelirler istikrarsızdır.

Gelir istikrarsızlığının işyeri ve meslek güvencesizliği ile sıkı bağlantısı vardır. İş yerleri bir veya bir kaç işçi çalıştıran yerler olup, çok az tasarrufa sahip ve hızlı değişen pazar ortamına bağımlıdır. Bundan dolayı infomel girişimin riski çok büyüktür. Bu iş yeri güvencesizliği sık sık meslek değişimine yol açan meslek güvencesizliği biçiminde görülmektedir.

Genel olarak düşük ve istikrarsız gelirler infomel sektörde kitlek ekonomisinin oluşmasıyla sonuçlanır. Bu gelirler, infomellerin çocukları için okul parası ve aylık ev kiralari gibi büyük ve sürekli giderler yerine, günlük küçük giderler için ayrılmış harcama kalıplarında görülmektedir.

Formel ve infomel faaliyetler ayırımında sosyolojik bir boyutta her iki sektörde de yer alan işsizlerin varlığıdır. Günlük yaşamda işsizlik infomel sektörün gelir kaynaklarından gelir kazanmaktadır.

Doğal nüfus büyümesi ve göç sonucu; her yıl şehre gelen göçerlerin sayısı yaklaşık olarak infomel sektördeki istihdam büyümesine eşittir. Marjinal kesim olarak adlandırılan bu kesimin gelecek güvencesi yoktur. Formel sektörde cazip bir iş bulma fırsatı çok sınırlıdır. Aynı zamanda infomel sektörde dikey sosyal hareketlilik de çok yaygın değildir ve sınırlıdır.

1970-1990 yılları arası Türkiye'nin ekonomik yapı ve istihdam yapısına bakıldığında; yukarıda bahsedilen konuların yüzdeler ile ifadeleri görülmektedir.

1970 yılında toplam nüfus içinde iktisaden faal nüfus oranı % 65.0 iken, bu oran 1990'da % 60.6'ya düşmüştür. 1970 yılında toplam erkek nüfusun

% 79.5' i , toplam kadın nüfusun % 50.2'si , 1990 yılında ise erkek nüfusun % 78.2'si, kadın nüfusun % 42.8'i çalışmaktadır. Kadın ve erkek nüfusların iktisaden faal olma oranları azalmıştır. Kadınlarda görülen % 43 civarındaki oranın önemli bir bölümünü tarımdaki ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığına göre, formel sektörde kadının çalışma oranı çok daha düşüktür. 1990 yılında % 14 civarında işsizlik görülmektedir. Çalışan nüfus giderek daha fazla sayıda çalışan nüfusu geçindirmek zorunda kalmakta, bu da hane halkı fert başına gelirinin düşmesi demektir.(DPT,1994).

Sektörlere göre iktisaden faal nüfus oranları incelendiğinde son yılda tarım sektöründen diğer sektörler doğru kayma olduğu görülmektedir. Son 20 yılda tarımda çalışan toplam nüfus oranı 2/3'den 1/2'ye düşmüştür. En fazla artış gösteren sektör inşaat, ikincisi ticaret ve turizmdir.

İnşaat sektörünün tarımdan göç eden niteliksiz veya düşük nitelikli faal nüfusa istihdam sağladığı, ticaret ve turizm sektörlerinin ise son 15 yılda gerçekleştirdiği büyük gelişme nedeni ile orta ve yüksek nitelikli kentli nüfusa çalışma alanı açtığı bilinmektedir. İnşaat sektörü sosyal yapı açısından kırsal kesimden, kentsel kesime geçişin ara kademe faaliyet alanıdır. Ticaret ve turizm sektörlerinde ise kırdan göçeden nüfusun istihdam edilebildiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu sektörler kentli ve nitelikli nüfusa yönelmektedirler.

Türkiye'de yüksek oranda bir kente göç yaşanmaktadır. Normal yaşam ve çalışma koşullarının sonuçlandığı, ayrıca kırsal nüfusun düşük düzeydeki eğitimiyle istihdamın mümkün olmadığı, teknoloji yoğun iş alanlarının yoğunlaştığı kentlerde göç eden nüfus artık yeni bir alan bulmuştur. Rant paylaşımı şeklinde tanımlanan bu alan; kentlerde değerlendirilen toprak ve gayrimenkul sahipliğinin plansızlık, imar afları, ıslah imar planları gibi çok değişebilen uygulamalarla cazip hale getirilmesi sonucunda ortaya çıkan yeni bir gelir ve servet edinme şeklidir. Kent rantlarının paylaşımı olarak adlandırılan bu olguyu eski gecekondularla ayırmak gerekir (Keleş,1990).

Artan kent rantlarının yararlanma savaşı, kentlerde yaşadığı oluşumları teşvik ederek örgütlü bir suç biçimini oluşturmakta, olay masum bir "barınma ihtiyacının karşılanması" çerçevesini aşarak arsa ve konutları yasa dışı yollarla pazarlayanların bu arsa ve konutları edinenlerle işbirliği şekline dönüşmüş bulunmaktadır.

Gecekondü semtleri gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin hemen hemen hepsinde görülmektedir. Bu sorun Türkiye'deki şehirlerin yıllara göre kentsel nüfustaki payı (%) şehirlerde gecekonduda yaşayanların oranı Tablo 9'da izlenebilir.

Tablo 9 :Gecekonduda Yaşayanların Kent Nüfusuna Oranı

İller	%
Ankara	% 70
İstanbul	% 55
İzmir	% 50

Kaynak :Ada Gazetesi 1.Mart.1994.

Tablo 10 :1955-1990 Yılları Arasında Gecekondü Nüfusunun Kentsel Nüfusa Oranı

Yıllar	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	4,7
1960	16,4
1965	22,9
1970	23,6
1980	26,1
1990	33,9

Kaynak:Cumhuriyet Gazetesi, 20.3.1990, M.Karayağcın Gecekondü Affına Karşılım.

Aynı zamanda kentsel istihdam içinde informal sektörün oranının bir göstergesi olan bu rakamlar bize sorunun büyüklüğünü göstermektedir.

Gecekondü bölgelerinde rastlanan ortak fiziki özellikler şunlardır:

- i.Gecekondü semti merkezi hükümetler tarafından önerilen ölçülere uymayan yerleşim yerleridir.
- ii.Yapı ve nüfus yoğunluğu bize o bölgenin yerleşim kalitesi hakkında fikir veremez.
- iii. Düşük imkân seviyesi çoğunlukla sarp, eğimli alanlara yöneltilmektedir.
- iiii.İmkânların seviyesinin düşük olması fiziksel altyapıda kendini göstermektedir. Su, elektrik, yol vb. alt yapı olanaklarının gelişmemiş olması, sosyal alt yapı bakımından eğitim, sağlık, boş vakitlerin değerlendirilmesi imkânlarının çok az gelişmiş olmasıdır.

Bu bölgelerin ortak sorunları kısaca şöyle tanımlanabilir:

- i. Gecekondu semtleri, kentlerin gelir seviyesine göre daha düşük olduğu kesimlerinin oturduğu bölgelerdir. Bu durum informal sektörün çoğalması ile açıklanabilir.
- ii. Gecekondu bölgesinde yaşayan insanlar semtlerinin yerel ve merkezi yönetimlerce tanınmamasından ve istikrarsız gelir düzeylerinden dolayı sürekli bir yerleşim güvencesizliği içinde yaşamaktadırlar.

Ancak, son yıllarda gecekondu alanları ıslah imar planları ile güvenceye alınmış, rant tesisleri haline dönüşmüşlerdir.

3.2.3.2. Formel ve İnfornel Çevre Sorunlarının Değerlendirilmesi

Formel ve İnfornel sektörlerle, bunların iş ve yerleşim çevresi irdelemesinden sonra içinde bulundukları şehirlerin çevre sorunları hakkında şu sonuçlar çıkarılabilir.

- i. Büyük şehirlerin çevre sorunları ortaya çıktıkları uluslararası ve ulusal gelişmişlik boyutundan ayrı görülemezler.
- ii. Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin büyük şehirlerinin çevre sorunları formel ve informal sektörün varlığı ile bağlantılı bulunan sorunlar olarak birbirinden ayırt edilebilirler.
- iii. Formel ve informal sektör, formel sektörün yararına işleyen çoğunlukla merkez-çevre karakteri olan bir ilişki sistemi ile birbirine bağlanmışlardır. Büyük şehirlerin çevre sorunları bu sistem içinde ele alınmalıdır.
- iv. Formel çevre sorunu gelişmiş ülkelerdeki büyük şehirlerin çevre sorunları ile ortak özellikler göstermektedir. Sorun sınırlı boyutu ile batılı ülkelerin sorunlarından ayrılmaktadır.
- v. Formel çevre sorunu her ne kadar sınırlı bir boyuta sahipse de formel bir sektörün varlığı hava, su, toprak kirlenmesi tehlikesini içermektedir.

vi. İnfornel çevre sorunu, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en ciddi çevre sorunudur.Bu sorun gecekondü sakinleri ve infornel sektörde meslek icra eden insanlar için çalışma ve yerleşme karşısında büyük bir güvencesizlik içinde olma biçiminde görölmektedir.

vii. İnfornel çevre sorunlarının önemli bir nedeni,hızlı şehirleşme sonucu şehir ekonomisinde formel sektör faaliyetlerinin genişlemesi sonucu yoksulların sayısının artmasıdır. Bu durum sonucu infornel sektördeki iş gücü sayısı artacak çevre sorunları boyutu sosyal olayların olumsuz yönde etkilenmesi sonucunu doğuracaktır.



4.TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARINA YASAL YAKLAŞIM VE ÇEVRE POLİTİKALARI

4.1. 1961 ve1982 Anayasalarında Çevre Sorunları

İnsan haklarına ilişkin kurallar, anayasalarda yer almakla yalnızca kişilere "hak" sağlayan kurallar olmakla kalmaz, aynı zamanda hukuk düzeninin objektif üstün kuralları niteliğini de kazanırlar. Bu objektif üstün kurallar, bireylere bir istem olanağı vererek hakların gerçekleştirilebilmeleri için önemli bir dayanak oluşturur. Bu açıdan bakıldığında, çevre hakkının anayasalarda düzenlenmiş olması önemli bir aşamayı temsil eder.

Türk Anayasa düzenine çevre hakkının girmesi 1982 Anayasa'sı ile oluşmuştur.1961 Anayasası'nda doğrudan çevre hakkıyla ilgili bir düzenleme bulunmamasına karşın, sağlık kavramının geniş kapsamlı yorumlanması nedeniyle, "sağlık hakkı"nın düzenlendiği 49.madde'yle "çevre hakkı" ilişkisi kurulabilmektedir.

1961 Anayasası'nda çevre hakkıyla doğrudan ilişkili düzenleme, sağlık hakkıyla ilgili 49. maddedir. Anayasa'nın "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan üçüncü bölümde "sağlık hakkı" alt başlığıyla yer alan 49. madde şöyledir:

"Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır"

Sağlık hakkı geniş bir kapsamda yorumlanırsa, yurttaşların sağlıklı olabilmesi için, yaşadığı çevrenin sağlıklı olması güvence altına alınması gerektiği sonucuna varılabilir.

Ayrıca, 1961 Anayasası'nın 37. maddesi "toprak dağıtımı, ormanların küçültülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz" şeklindedir.

Toprak kayıplarının önlenmesine ilişkin bir diğer düzenlemeye de 52. maddede rastlanır.Devlet,...toprağın kaybolmasını önlemekiçin gerekli tedbirleri

alır....diyerek 52. madde, en önemli doğal servet toprağın korunmasıyla ilgili bir "yönlendirici norm" getirmiştir. Böylece, toprağın korunması, devletin görevlerinden birisi arasına girmekte, devlet bu alanda gerekli önlemleri almakla sorumlu tutulmaktadır.

"İktisadi ve Mali Hükümler" başlığını taşıyan ve Anayasa'nın 2. bölümünde düzenlenen 131. maddeyle de devlete ormanları koruma ödevi verilmektedir.

1982 Anayasası, çevre hakkına doğrudan yer vermektedir. Anayasa'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünün, "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlığını taşıyan 56. maddesine göre:

"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir."

"Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesi önlemek Devlet'in ve vatandaşların ödevidir."

"Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler"

"Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları düzenleyerek yerine getirir."

1982 Anayasasının 43. maddesinde, "kamu yararı" başlığı altında ele alınan konuların başında, kıyılar gelmektedir. Bu maddede: "Kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl, ve akarsu kıyılarıyla deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin kullanım amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir." denilmektedir.35. madde de "mülkiyet ve miras haklarının ancak kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği" belirtildikten sonra, mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı hükme bağlanmıştır.

1982'ye gelinceye değin, kıyılar korumanın dayandığı tek anayasal hüküm 1961 Anayasa'sının 49. maddesinde yer alan "Sağlık Hakkı" idi. 1982 Anayasa'sının 56. maddesi de "çevreyi geliştirmenin. çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesinin önlemenin" Devlet'e ve yurttaşlara bir ödev olarak verildiğini, herkesin dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşamaya hakkı olduğu saptanmıştır (Keleş,1990).

Ancak, 1982 Anayasasının çevre koruyucu hükümleri, sadece 56. madde ile sınırlı değildir. 63. maddede; tarih, kültür, ve tabiat varlıklarının korunması, 44. maddede; toprağın verimli kullanılması ve korunmasına, 45.maddede; tarım arazilerinin çayır ve meraların amaç dışı kullanımının önlenmesine, 52. maddede; konut hakkında çevre koşullarını gözetilmesine, 169. maddede; ormanların korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin hükümler vardır.

4.2.Yasal Düzenlemeler

Planlama sürecinin irdelenmesi ile birlikte fiziksel planlama kararlarında çevre duyarlılığı tartışması yapılmalıdır (Çevre duyarlı kent planlama hakkında ayrıntılı bilgi 4.bölümdedir).

Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yaşanan hızlı, sağlıklı ve düzensiz kentleşme; doğal kaynakların aşırı tüketme eğilimleri ile birlikte gelişmesi çevreyi "sorun" haline dönüştürmüştür. Çevre sorunları, insan hayatını tehdit ederken, çözüm araçları içinde çok önemli bir yer teşkil eden planlama yetersiz kalmıştır. Sağlıklı bir çevre yaratmada planlamanın rolü büyüktür. Bu rolü sosyo-ekonomik planlamaya dayalı bir fiziksel plan üstlenebilir. Bu plan bir kent planı olabilir.

Ülkemizde kentlerimizin planlama oluşumu incelendiğinde genelde nüfusu 10.000 üzerindeki yerleşme ve kentlerimizde 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1000 ölçekli imar uygulama planlarının var olduğu söylenebilmektedir. (Çetiner,1992).

Ancak fiziksel olarak hazırlanan kent planlarının kentin doğal, sosyal, ekonomik ve yönetsel durumlarına uymamaktadır. Bu noktada planlama boyutunun yeniden irdelenmesi gündeme gelmektedir. Öncelikle planlama ve çevre politikaları mevzuatındaki gelişmelere değinmek gereklidir. Daha sonra planlama kararları ile çevresel etkileşiminin değerlendirilmesi daha kolay olacaktır.

4.2.1. Planlı Dönem Öncesi Yaklaşımlar

Ülkemizde kentsel yaşamı düzenleme ile ilgili 1882 tarihli Ebniye Kanunu ile başlamışsa da önemli gelişmeler Cumhuriyet'in ilanından hemen sonraki yıllarda olmuştur.

Türkiye'de ilk kent düzenlemesi düşüncesi 1928 yılında Atatürk'ün emriyle çıkartılan "Ankara İmar Müdürlüğü Kuruluş ve Görevlerini tayin eden 1351 Sayılı kanun " ile gerçekleştirilmiştir.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ile tüm belediyeler için, harita, kadastro, imar planı ve en az beşer yıllık uygulama planı zorunluluğu getirilmiştir.

Yine bu yasanın 19. maddesi ile kıyıların kamu malı sayılması ilkesinden hareketle "belediye sınırları içindeki kıyıların tassarrufu, idare ve nezareti belediyelere aittir" denilerek herkesin kıyılardan eşit yararlanma imkanı verilmiştir.

Yine aynı yıl yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile nüfusu 20 binden fazla olan belediyelerle, nüfusu 5 bin ile 20 bin arasındaki belediyelere, nüfusu 5 000 ile 20 000 arasında olup da iki sayım arasında % 15'lik artış gösteren belediyelerin ve nüfusu ne olursa olsun içme sularını ve kaplıcaları içeren belediyelerin 3 yıl içinde imar planlarını düzenlemeleri, ayrıca afete uğramış bölgelerdeki belediyelerin de bu planları 6 ay içinde sağlamaları ön görülmüştür.

1933 yılında 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile imar planında bulunması gereken teknik koşullar belirlenmiş, tüm belediyeleri 5 yıl içinde imar planını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Ülkemiz kentlerinin bugünkü "planlı" yapılaşma düzeninin ilk yasal temel taşı olarak, bu kanun gösterilmektedir. Kanun plan öncesi bir araştırma öngörmemesine karşın, araştırma sonucu ortaya çıkabilecek bazı bulguları vermektedir. Amaç, planlı, düzenli ve batılı anlamda "çağdaş" yerleşmeler elde etmektir (Kiper, Önel, Öztimur, 1993).

1933 yılında "Belediyeler Bankası" kurulmuş, 1936 yılında belediyelere teknik yardım sağlamak amacıyla "Belediyeler İmar Fen Heyeti" kurulmuştur. Bu yıl

ıkan "Şehirlerin İmar Planlarının Tanzim İşlerine Ait Umumi Talimatname" ile planı hazırlayacak plancıya, plan için gereken araştırma raporu, şehrin en büyük mülki amiri başkanlığında oluşturulacak bir imar komisyonu tarafından verilmektedir.

1945 yılında 4759 Sayılı kanunla "İl Özel İdareleriyle Belediye ve Köy İdarelerinin kuracakları birliklerle, adı geçen idarelere bağılı, tüzel kişiliğe, haiz olan veya olmayan ve hatta bütçeli idare ve kurumların imar işleriyle ilgili konularla uğraşmak" üzere İller Bankası kurulmuştur.

1948 yılında 5218 Sayılı Kanunla özellikle Ankara'da konut sorunu çözüm olarak görülen gecekonduların, sayılarının artması karşısında, Ankara ili belediye sınırları, içindeki gecekondular bir yıllık süre için yasallaşmıştır. Bu sürenin sonunda çıkan 5431 Sayılı Kanunla bu yasallaşma tüm ülkeye yaygınlaştırılmıştır.

1953 yılında ise 6188 Sayılı "Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkındaki" yasa ile gecekonduların yapımları yasallık kazanmış, diğer taraftan çıkarılan bir takım yasalarla Belediyelerin konut yapımında öncülük yapmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır.

1930'lardan 1953'lere kadar olan bu dönemde yapı yollar kanunu ile yönetilen, kentlerimizde konut yapım olanaklarının artması ve gecekondular olgusunun yasallaştırılması 1948 yılından başlayarak, plansız gelişme, arsa spekülasyonu, kent nüfuslarındaki artış, gecekondulaşma ivme kazanmış olmasına karşın, İmar Kurumunun gelişme gösterdiği söylenemez. Genelde imar planları çizim ağırlıklı plan özelliği taşımaktadır.

Belediye ve Yapı Yollar Kanunu ile 1956 yılına gelinmiş, 1950'li yıllardaki kentleşmenin ve imar faaliyetlerinin hızlanması gibi sosyal baskıların etkisinde 6785 sayılı imar kanunu yürürlüğe konmuştur.

Kanunla imar düzeni yeniden ele alınarak nüfusu 5.000 den yukarı olan yerleşmeler için imar planı, nüfusu 5000'den az olan yerleşmeler içinde Belediye meclislerince tesbit edilecek belirli yolların istikamet planını yaptırma mecburiyeti getirilmiştir.

1958 yılında ise diğer görevlerinin yanısıra bölge, şehir ve kasabaların planlamasının denetim ve onamasından sorumlu tek kuruluş olarak belirlenen İmar ve İskan Bakanlığı 7116 sayılı kanunla kurulmuş ve planlamanın bir basamağı olarak bölgesel planlama ilk kez bakanlığın kuruluş aşamasında yerini almıştır. Yine bu yasa ile İller Bankası bu Bakanlığa bağlanmıştır.

4.2.2.Planlı Dönem Sonrası Düzenlemeler ve Kalkınma Planları

4.2.2.1.Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

1960 yılında planlı ekonomi düzenine geçilerek Devlet Planlama Teşkilatının kurulmuş 1963 yılında 1.Beş Yıllık Kalkınma Planları izlemiştir (DPT, Ö.İ.K.1992).

1956 ve 1963 Döneminde İmar Planları ve uygulamalarına ilişkin önemli sayılabilecek kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. İlhan Tekeli'ye göre bu kurumsal yeniden düzenleme yaklaşımları birbirinden oldukça farklı boyutta ortaya çıkmıştır (Tekeli,1991).

Birincisi; 1950 sonrası D.P. iktidarının uyguladığı ekonomik politikanın ortaya çıkardığı, ekonomik bunalımı gizlemek gibi bir siyasal amaçla Menderes'in girdiği büyük imar operasyonlarının paralelinde ortaya çıkan yeni kurumsal düzenlemelerdir. Tekeli'ye göre bunlar, İmar İskan Bakanlığı'nın kurulması, Bölge Planlama Biriminin oluşmasıdır.

İkinci kurumsal düzenleme ise Tekeli'ye göre birinci, boyutun bir tepkisel uzantısı sayılabilecek olan D.P.T.'nin kurulmasıdır. D.P.T.'nin kurulması ile ülke içinde ekonomik planlama kavramının yayılması, prestij kazanması, bölge planlama anlayışının da gelişmesini sağlamıştır. Fiziki düzenleme anlayışı, sınırlı bölge planlamadan, kalkınma tipi bölge planlama anlayışına geçilmiştir.

1958 yılında İller Bankasında, Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü adı altında bir birim kurulmuş, emanet planlama ile görevlendirilmiştir. Planlama çalışmalarında kullanılmak üzere, Fransız mimar olan Caslat'ın araştırma raporu türkçeye çevrilmiş, müdürlükte kullanılmaya başlanmıştır. Bu metod şimdi

kullanılan ve 1969'da yürürlüğe giren araştırma metodunun basit bir şekli ve ilk nüvesidir. Öz olarak anketleme tekniğine dayanmakta ve kent çeşitli boyutlarda incelenmektedir (Kiper, Yener, 1981).

1969 yılından itibaren ihale işlerinde de Calsat metodu ile araştırma zorunlu kılınmış ve İmar ve İskan Bakanlığınca "İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlaşma ve Bu İşleri Yapacaklarda Aranacak Ehliyeteye" dair yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Hazırlanacak imar planlarının düzenlenmesi ve ilgili teknik şartlaşmalara göre plan ön araştırması yeni bir içerik kazanmıştır. Bu yönetmelikle kenti her boyutu ile tanımaya yönelik araştırmaların yapılması zorunlu kılınmaktadır. Kentin ülke ve bölgesi ile olan ilişkilerinden ev rölelerine, kentteki günlük insan akımından PTT'ye gelen mektup sayısına, çöp sorunundan, işsizlik sorununa doğurganlık oranından nisbi nem oranına kadar ayrıntılı araştırma yapılmaktadır. Ayrıca aile, ticaret, sanayi, küçük sanatlar, eğitim, sağlık ve resmi kurumlar için anketleme yöntemi kullanılmaktadır. Diğer zorunlu bilgiler de eklenerek, planlamaya yönelik kararların üretilmesi amaçlanmaktadır.

Bugünde kullanılmakta olan araştırma yöntemi kapsamındaki analizler, yapılan imar planlarına yansıtacak araçlardan yoksundur

1950'li yıllarda hızlı kentleşme sonucu başlayan gecekondulaşmanın 1960'lı yıllarda ciddi boyutlara ulaşması nedeniyle "mevcut konutların ıslahı, tasviyesi, yeniden gecekondulaştırılmasının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirleri" belirlemek amacıyla 1966 yılında 775 Sayılı Gecekondulaştırma kanunu yürürlüğe konmuştur. 1969 yılında 1164 Sayılı Yasa ile İmar İskan Bakanlığı'na bağlı döner sermayeli ve kamu tüzel kişiliğine sahip Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü devreye sokulmuştur. Bu kanunun kurulmasındaki amaç "düzenli şehirleşmeyi, arsa fiyatlarını kontrol edebilmek ve gelecekteki sanayi, konut, turizm ve kamu hizmet tesisleri ihtiyaçlarına devlet eliyle cevap verebilmektir".

1972 yılında 7/4375 sayılı bakanlar kurulu karar ile özellikle metropoliten özellikler gösteren yerleşmelerin planlaması ve ilgili ana konularda bakanlıklar arası iş birliği sağlamak ve metropoliten yönetimler kurulması için gerekli hazırlık ve mevzuat çalışmalarını yapmak amacıyla İmar İskan Bakanlığı'nın başkanlığında, ilgili diğer bakanlıklardan oluşan "Bakanlıklar Arası İmar Koordinasyon Kurulu"nun kurulması kararlaştırılmıştır.

Aynı yıl 6785 Sayılı İmar Kanununa, 1605 Sayılı yasa ile Ek 7. ve 8. maddeleri eklenmiştir. 7. madde ile deniz, göl ve nehir kıyılarının korunması ve değerlendirilmesi açısından daha rasyonel bir kullanım amaçlanmıştır. Kıyılarda 10 m.'den az olmamak üzere belirlenecek bir alanda özel mülkiyetin söz konusu olamayacağı ve sadece toplum yararına kullanılacak yapılara izin verilebileceği karara bağlanmıştır. 8. madde ile; imar düzenlemelerinin denetim sınırı, iller düzeyinde genişletilerek belediye ve mücavir alanlar dışındaki denetim valiliklere verilmiştir.

İlhan Tekeli 1956-1963 yılları arasındaki dönemi; kent planlaması açısından kurumsal değişikliklerin olduğu dönem olarak adlandırılırken, 1963-1973 yılları arasındaki döneme; önceki dönemin kurumsallaşması yerleşmiş, uygulamada sınırlılıkları çıkmış ve Türk toplumundaki ideolojik bilinçlenmeye paralel olarak kent sorunları ile ekonomik düzenin ilişkileri açık olarak kurulmaya başlanmıştır yorumunu getirmektedir. 1973 sonrasında ise Tekeli, Türkiye'de kent planlamasında ve kent yönetiminde yeni paradigma arayışlarının geliştiği ve kısmen uygulandığı dönem olduğunu belirtmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sorunları ve doğal çevrenin korunması konularına rastlanmamaktadır. Doğal kaynaklardan en verimli bir şekilde yararlanma bu dönemde ağırlık kazanan bir görüş olmakla, doğanın geliştirilmesi, iyileştirilmesi kimi sektörlerin hedef politikaları arasında yer almaktadır.

4.2.2.1.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi (1968-1972)

Bu dönemde hazırlanmış olan kalkınma planı çevre ve kentleşme politikaları açısından incelendiğinde, II. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-72) çevre sorunları ayrı bir bölüm halinde ele alınmamakta ve yine değişik sektörlerin politikaları içerisinde bu konuya ilişkin öngörülerle yetinilmektedir.

Kentleşme politikaları açısından ise Sn. Keleş; I. Plan ile arasındaki farklılığı 3 grupta toplamıştır (Keleş, 1990).

Buna göre :

- i. II. plan, kentleşmenin desteklenmesi, özendirilmesi ilkesini benimsemiştir.
- ii. Büyük kentlerin daha da büyümesi, ekonomik ve toplumsal gelişme için olumlu bir eğilim sayılmıştır.

iii. Plan "bölgearası dengeli kalkınma" amacına yönelmiştir.

Bunu gerçekleştirmek için İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'yı gelişmiş "bölge özekleri" olarak saptanmış, Elazığ ve Samsun'un ise sonradan eklenmesi öngörölmüştür.

4.2.2.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (1973-1977) çevre sorunlarının ilk kez ayrı bir başlık altında ele alındığı görölmektedir. Çevre sorunlarının; çevrenin yeterince kullanılamaması, ya da aşırı ve yanlış kullanılması sonucu doğduğu kaydedilmekte ve endüstrileşme ile birlikte yıllardır süre gelen aşırı ve sorumsuz kullanımlar sonucu doğal dengenin bozulduğu, örgütlenmedeki eksiklik, teknolojiye gerilik, yetersiz eğitim ve gelir düzeyleri nedeniyle doğal kaynakların yeterince ve dengeli biçimde kullanılmadığı belirtilmektedir.

Ülkemizin yoğun kentleşme ve sanayileşme bölgelerinde; hava, su ve kıyı kirlenmeleri gibi dar anlamda çevre sorunlarının görölmeye başladığına da işaret etmektedir. Erozyon, çevre sağlığı, gelir ve eğitim yetersizliğinden kaynaklanan çevre sorunlarının ülke gündeminde olduğu belirtilmektedir.

Çevre sorunlarının çözümü için, uluslararası anlaşmalara uyulması, çevre kirliliğini azaltan teknolojinin dış alımına ağırlık verilmesi, kurumlar ve bakanlıklar arası eşgüdümün sağlanması ve toplumun bu konuda eğitilmesi amaçlanmaktadır.

4.2.2.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı: (1979-1983); Bu plan'da çevre sorunlarının iki ayrı bölüm içerisinde ele alınmaktadır. Bu bölümlere göre:

- i. Ülkemizdeki çevre sorunları, ileri toplumlarda görölen çevre sorunlarına benzerlik göstermektedir. Doğal kaynakların daha etkin ve toplum yararına yöneltilmemesinden dolayı çevre sorunları ortaya çıkmaktadır.
- ii. Çevre sorunlarının çözümünde sosyo-ekonomik ve ekolojik yapıyla uyum gösterecek çözümlerin seçilmesi, önlemlerin yöresel ortamın özelliklerine uygun

olması, çevre sorunları ve çözümü için vakıf, dernek vb kuruluşların desteklenmesi, kentlerde yeşil alanların çoğaltılması, uluslararası, bilimsel, teknolojik ve yasal gelişimlerin yakından izlenmesi öngörülmektedir.

Kentleşme açısından ise kentlere büyükşehir statüsünün verilmesinin ülke kalkınması açısından önemi belirtilerek yaygınlaştırılması öngörülmüştür. Planın temel ilkesi; kentleşmeyi yavaşlatmak yerine, kentleri "yaşanabilir" yapmak ve kent halkının gereksinimlerini karşılamaktır.

1980 yılında ise imar planlarının inceleme ve onama sürecinde etkinlik sağlamak üzere "plan pratiği" adı altında bir yöntem uygulaması İmar ve İskan Bakanlığı'nca yürürlüğe konmuştur. Bu yöntemle yerleşmeler nüfuslarına ve alanlarına göre 4 ana grupta toplanarak, bu gruplara göre planlama, inceleme ve onama aşamalarında farklı yaklaşımlarla sürat ve etkinlik kazandırmak amaçlanmıştır. Nüfusu 300 000 den büyük gelişme merkezleri veya metropoliten özellik gösteren yerleşmeler için, plancı, merkezi yönetim, yerel yönetim ile, planlamada ve uygulamada yeri olan sektör ve kuruluşlardan oluşan "Danışma ve Denetleme Kurulları" oluşturulmuştur.

1982 yılında turizm sektörünü düzenleyerek, geliştirecek dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak amacıyla yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'nda turizm bölgeleri, turizm merkezleri ve turizm alanlarında İmar ve İskan Bakanlığı'na onaylı ve onanacak nazım imar planlarına göre hazırlanacak uygulama imar planlarını veya değişikliklerini onama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir.

Bu yasanın uygulanması ile özellikle Turizm merkezlerinin tanımlanmasında ve buradaki yapılan yapılar konusunda çeşitli farklılıklar ortaya çıkmış Şehir Plancıları Odası Ankara'da 3, İstanbul'da 2 merkez'e yapılacak yapıları Bölge İdare Mahkemesine dava açarak durdurmuştur. İstanbul'da Park Otel yine aynı yasa çerçevesinde yapılmış, plana aykırı fazla katlar yıkılmıştır. Bu yasa ve yasayla kazanılmış gibi gözüken konular halen tartışılmaktadır.

1983 yılı imar ve çevre konusunda yasal düzenlemelerin yapıldığı yıl olmuştur. 2805 sayılı yasa ile yürürlükteki imar mevzuatına aykırı ve kaçak yapılaşmanın giderek artmasıyla ülke çapında yaygınlaşmanın ortaya çıkardığı sorunların çözülmesi, kaçak binaların bir bölümünün, ulusal servetin

yitirilmemesi amacıyla, durumları düzeltilerek korunması, bir bölümünün ise yıkılması hükmüne bağlanmıştır.

Yine bu yıl 2872 Sayılı Çevre Yasası Yürürlüğe girmiştir. Çevre politikamızı belirleyen Çevre Yasası, çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel topraklarla doğal kaynakların en uygun bir biçimde kullanılması ve korunması, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginlikler korunması ve su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi amacıyla çıkarılmıştır. Yasa bu amaçlarla yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri; ekonomik ve toplumsal kalkınma amaçlarıyla uyumlu olarak düzenlemektedir.

Çevre Kanunu ile çevre politikası, planlama ile olan ilişkiler yönünden ele alınırsa, Başbakanlık'a bağlı 383 sayılı Kanun Hükmünde kararname ile "Özel Çevre Koruma Başkanlığı" kurulmuştur. Bakanlar Kurulu tarafından kara ve deniz sınırları belirtilen özel çevre koruma bölgelerinde yapılaşmaya yönelik önemli kararlar almaktadır.

4.2.2.5..Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

1984 yılında İmar ve İskan Bakanlığı lavedilerek Bayındırlık Bakanlığı ile birleştirilmiştir.

Ayrıca 3030 Sayılı Kanun ile Ankara, İstanbul, İzmir vb. büyük kentlerde (sayısı 7'dir) Büyük Kent Belediyeleri oluşturularak merkezi idarece kabul edilecek Nazım İmar Planlarına uygun 1/1000 ölçekli imar uygulama planları onama yetkisi Büyük Kent Belediye Meclislerine verilmiştir.

1984 yılının önemli gelişmesi 2805 Sayılı kanunla (1983) çıkarılmış olan İmar Affının işlenmemesi üzerine aynı konuda 2981 Sayılı kanun yürürlüğe girmiştir.

Her iki kanun da özünde geçekonduların bağışlanmasını amaçlamaktadır. Genelde merkezi yönetimlerin geçekonu olgusuna başkışı, soruna gereken ciddiyeti göstermeme yönündedir. Kamu arazilerine, haksız yere yapılmış konduları, tüm vatandaşlık kurallarına uyanlar adına af etmek yetkisini

kendilerinde görmektedirler (Örneğin; 1966 yılında yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 775 sayılı Gecekondu Kanununun önleyici ve çözümleyici hükümleri yürürlükte olduğu halde halk arasında "af kanunu" olarak bilinen 2805 sayılı yasa -her ikisinde aynı amaçlı ve kapsamlıdır- yürürlükten kaldırmıştır. Ancak bu yasanın bir çok hükmü 22.5.1986 gününde yürürlüğe giren 3290 sayılı bir yasa ile kaldırılmış ve yeni hükümler konmuştur. Fakat, 18.05.1987 gününde 3366 sayılı bir kanunla yine yürürlükteki yasanın bir çok hükmü lav edilerek aynı yasaya yeni kurallar getirilmiştir).

Af, felsefi boyutta kamusal vicdanın verdiği insanlığa yakışır bir karardır. Ancak yasalar ile oluşan "affin" kime karşı işlenen suçu affettiği belli olmayan bir boyutu vardır. Gecekondu yasalarının biribiri ile çelişmesi, aynı zamanda diğer yasaların yetki karmaşası içindedir. Bu konumu bir önceki bölümde ayrıntıları ile incelendiği gibi, sosyo-ekonomik boyutlarını aşamış, artık ulusal mal varlığımızın bir sömürüsü haline gelmiştir.

1985 yılında, 6785 sayılı İmar kanunu değiştirerek 3194 sayılı imar kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu gün yürürlükte olan yasa, planlama pratiğine çözüm olamamış, çevrenin korunup gelişmesine yeni bir bakış açısı getirmemiştir. Yalnız dar kapsamda da olsa onama yetkisi yerelleşebilmiştir.

V.Beş yıllık Kalkınma Planında, çevre sorunları açısından şehirleşmenin, doğal afetler ve erozyonun etkisiyle ve tarımda modernleşme sonucu çevre sorunlarının var olduğu, bu etkilerin çevre sorunlarına neden olduğu kabul edilmektedir. Bu sorunlara yaklaşım, mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması değil, kaynaklarının gelecek kuşakların da yararlanması için en iyi biçimde kullanılması, korunması ve geliştirilmesi şeklinde benimsenmiştir.

Çevre sorunlarına ilişkin diğer ilke ve politikalar ise sorunların planlama aşamasında benimsenmesi, aşırı deniz kirlenmesi olan yörelerde bulunan sanayi kuruluşlarının arıtma tesisi kurmalarının sağlanması, sanayi atıklarının denetlenmesi, sağlığa zararlı içme ve kullanma sularının temizlenmesi, ıslahı, hava kirliliği olan kentlerde gereksinilen önlemlerin alınması, konuya ilişkin araştırma ve geliştirme etkinliklerine öncelik verip ilgili üniversite ve kuruluşların desteklenmesi sağlanabilir.

Kentleşme politikaları açısından, köylerden kentlere olan nüfus akımının süreceği, kentleşmenin yavaşlamıyacağı öngörülmüştür. Sn.Ruşen Keleş planda öngörülen şehirleşme boyutunun yönlendirilmesi ve bunun ekonomik gelişmeye katkısının artırılması için öngörülen önlemleri aşağıdaki gibi özetlemiştir (Keleş,1990):

i.Kentlerde kamu hizmetleri artırılması ve yatırımlara öncelik verilmelidir.

ii.Bu güne değin kentlerin büyümesinden doğan arsa, konut, ulaşım, ve alt yapı sorunlarıyla karşılaştıktan sonra çözümler düşünölmeye başlanılmıştır. Oysa yapılması gereken önlemlerin, önceden planlı bir biçimde alınmasıdır.

iii.V.plan orta büyüklükteki kentlerin büyük kentlere nazaran öncelikle desteklenmesini kabul etmiştir. Orta büyüklükteki kentler için planda yer alan ölçü, nüfusun 50 000 ile 500 000 arasında olmasıdır. Bu kentlerin fiziksel özendirme ve mali yardımlarla desteklenmesi istenmektedir.

iv.Bu plan kentler arasında uzmanlaşmanın sağlanması gereğinden söz etmektedir. Kentler yapılarına ve potansiyel kaynaklarına göre, turizm kenti, sanayi kenti, ticaret kenti, kültür kenti gibi belirli işlevlerde ağırlıklı olarak uzmanlaşacaklardır.

v.Başta kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere, gelişmekte olan bölgelerin kentlerinde tesis kurarak, sanayi tesislerinin özendirilmesi de planın ilkeleri arasındadır.

vi.Tarım toprakları üzerindeki dağınık ve düzensiz yapılaşmanın önlenmesi, sanayi, kuruluş yerinin seçiminde, nüfusun ve ekonomik etkinliklerin yurt genelinde eşit ve adaletli dağıtılması bu planda vurgulanmıştır.

4.2.2.6.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)

Buna göre 1980-1984 arasında yıllık ortalama hızı % 5.1 olan kentleşme hızının,1990-1994 yılları arasında % 4.6 oranına düşeceği tahmin edilmektedir (DPT,1984-1988,1993). Kentli nüfus oranı ise %51 den, % 57 ye yükseleceği varsayılmaktadır.

V. Planın kararları bu plan döneminde de desteklenmektedir. Ayrıca:

- i.Belediyelerin gelirlerinin artırılması ile birlikte görevlerinin gereğini yapmakta olduğu işler için gerekli organizasyonlar kurulmasının sağlanması
- ii.Tarih, kültür ve doğa değerlerinin planlarla korunması
- iii.Kıyıların düzenlenmesi ile ilgili mevzuat boşluğunu ortadan kaldırarak yapı yoğunlaşmasının önlemesi,
- iv.Kentlerin imar planlarının hızla tamamlanması, arsa üretiminin arttırılması ve imar planlarına uyumun sağlanması,
- v.Organize Sanayi Bölgelerinin bulunduğu bölgelere sürükleyecekleri yan sanayi ve konut alanları gibi kullanımların, planlama aşamasında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

En son 1994 yılında çıkarılan "Kıyı Kanunun" uygulamasına dair yönetmeliğin bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında yönetmelik hükümleri yeni bir imar affı yasası görünümündedir. Yeni yönetmelikte "kısmı yapılaşma" başlığında, bugün için % 20'nin üzerinde yapılaşmış olan imar adalarında yasada öngörülen 100 metre genişliğindeki alanda, yapı yasağının uygulanmaması, bunun yerine Anayasa Mahkemesi'nin 1991/29 sayılı kararıyla iptal ettiği eski madde uyarınca 20 metre yapı yasağının uygulanması öngörülmüştür.

Yönetmeliğin üçüncü maddesi ile "sahil şeridine kamu yararlı arıtma tesislerinin" yapımına izin verilmektedir. Arıtma tesisleri, liman, çekek yeri, gibi kıyıda yapılması zorunlu tesis değildir. Dolayısıyla kamu yararına yapılan herhangi bir kara tesisinden farklı değildir. Arıtma tesisinin sahil şeridinde yapılması, söz konusu alanın gereksiz yere kamu adına kapatılması demektir. 4. Madde ile denizlerin doldurulması gerekli ve zorunlu durumlarda yapılması gereken bir iş olmaktan çıkarılmakta, isteyen her Belediyenin yapabileceği normal bir hizmet haline dönüştürülmektedir. Doldurulan alanın % 3'üne inşaat yapabilme, yükseklik olarak ise 5.5 metre, sökülüp takılabilir yapılar yapma zorunluluğu getirilmiş olmasına karşın, Belediyelerin bu sınırlamalara uyma zorunluluğunun nasıl denetlenebileceği açık değildir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, çevresel duyarlılık açısından en önemli karar, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği' dir. 7.2.1993 tarihinde, 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yasallaşmıştır .

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 11.8.1993 Tarihli, Çevre Kanunu'nun, 10. Maddesi: "Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak, çevre kirlenmesine neden olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir. Çevresel Etki Değerlendirme Raporu'nun, hangi tip projelerde istenebileceği, ihtiva edeceği hususlar ve hangi makamlarca onaylanacağına dair esaslar yönetmelikle belirlenir" şeklindedir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin isteneceği "projeler" yönetmeliğin 6. maddesinde sözü geçen "EK1" faaliyetler listesinde yer almaktadır. 31 adet faaliyet için geçerli olan liste kapsamı aşağıdaki gibidir:

- 1.Rafineriler, gazlaştırma ve sıvılaştırma tesisleri,
 - a) Ham petrol rafinerileri (ham petrolden yağlama maddesi üreten tesisler hariç)
 - b) 500 ton/gün veya daha fazla kömür veya bittümlü şistin sıvılaştırıldığı ve gazlaştırıldığı tesisler,
- 2.Termik ve nükleer santraller,
 - a) Toplam ısı gücü 300 mw ve daha fazla olan termik güç santralleri ile diğer yakma sistemleri,
 - b) Nükleer güç santralleri ile diğer nükleer reaktörler,
- 3.Radyoaktif atık tesisleri,
 - a) Entegre kimya tesisleri
 - b)Zararlı ve toksit kimyasal madde üreten tesisler,
 - c)Patlayıcı madde sanayi,
 - d)Tarım ilaçları ve farmasotik ürünlerin üretilmesi,
 - e)Akü ve pil üreten fabrikalar,
 - f)Petrokimyasal ve kimyasal ürünler için büyük depolama tesisleri,
- 5.Kağıt hamuru ve herçeşit kağıt üretimi yapan fabrikalar,
- 6.Asbest çıkarılması ve asbestin ve asbest içeren ürünlerin işlenmesi ve dönüştürülmesi yapan tesisler,
- 7.Büyük altyapı faaliyetleri,
 - a)Şehirlerarası karayolları, karayolları, ekspres yollar ve bunlarla bağlantılı köprüler ve tüneller,
 - b)Şehirler arası demiryolu hatları ve bunlarla bağlantılı köprüler ve tüneller,
 - c)Havaalanları,
 - d)Limanlar,
 - e)Enerji nakil hatları,
 - f)Barajlar,
- 8)Toplu konut (1000 konuttan fazla) ve olimpik spor köyleri,
- 9)Denizden büyük çaplı arazi kazanılması ve dip taraması,
- 10)Toksik ve tehlikeli atık ve atıkların yakılması, kimyasal arıtımı, depolanması veya araziye gömülmesi ile ilgili atık uzaklaştırma tesisleri,
11. Petrol ve gaz boru hatları ve depolama tesisleri,

12. Gemi söküm yerleri,
13. Dökme demir ve çeliğin ergitildiği ve demir dışı metallerin üretildiği tesisler,
14. Çimento fabrikaları,
15. Gübre fabrikaları,
- 16.Şeker fabrikaları,
- 17.Uçak yapım ve onarım tesisleri,
- 18.Demiryolu teçhizatının, vagon ve her türlü demiryolu aracının imali ve montajı,
- 19.Motorlu taşıtların imali ve montajı,
- 20.İhtisas sanayi bölgeleri,
- 21.Hayvan kesim yerleri ve çıkan yan ürünleri işleme vb. tesisleri ile entegre et tesisleri,
- 22.Yeraltı suyu çıkarma faaliyetleri,
- 23.Açıkdeniz hidrokarbon üretimi,
- 24.Her türlü maden çıkarılması ve zenginleştirilmesi,
- 25.Denizlerden petrol çıkarma faaliyetleri,
- 26.Nükleer yakıtların üretilmesi veya zenginleştirilmesi ile ilgili tesisler,
- 28.Sigara fabrikası.
- 29.Tabakhane ve deri işleme tesisleri,
- 30.Lastik fabrikaları,
- 31.Taş ve toprak sanayi (seramik, porselen, tuğla, kiremit ve cam fabrikaları)

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin Ek II olarak tanımladığı bölümde ise "hassas yöreler" belirlenmiştir. İlk olarak mevzuat gereği korunacak alanlar sıralanmıştır (2873 sayılı Milli Parklar Yasası'nın 2. maddesi, 3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunun her yıl çıkarılan kararları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 2. maddesi, 1380 sayılı Su ürünleri Kanunu'nun 2. maddesi, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun ilgili yönetmeliği olan Su Kirliliğini Kontrol Yönetmeliği'nin 19. ve 20. maddesi, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun İlgili Yönetmeliği olan Hava Kalitesinin Kontrol Yönetmeliğinin 49. maddesi, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nu uyarınca Bakanlar kurulu tarafından çıkarılan "Özel Çevre Koruma Bölgeleri", 2960 sayılı sayılı Boğaziçi Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu).

Korunması gerekli diğer alanlar başlığı altında ise altı alan tesbit edilmiştir. Onanlı çevre düzeni planlarında, mevcut özellikleri korunacak alan olarak tesbit edilen alanlar, tarım alanları(1.2.3.sınıf), sulak alanlar, göller, Bilimsel araştırma için önem arzeden ve/veya nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilir türler ve ülkemiz açısından endemik olan türlerin yaşama ortamı olan alanlar, biyosfer rezervi, biyotoplar, biyogenetik rezerv alanları, benzersiz özelliklerdeki jeolojik ve jeomorfolojik oluşumların bulunduğu alanlar, yeni gelişme statüsüne alınacak alanlar korunması gerekli alanlar olarak yönetmelikte yer almıştır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 10. maddesi Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunun Hazırlanmasını içermektedir.

Dördüncü ekte sözü geçen liste ve tablo verilmiştir. Listenin ilk bölümünü arazinin hazırlanması ve inşaat aşaması ile ilgili kontrol listesi oluşturmaktadır. İkinci bölümünde ise işletme aşaması ile ilgili kontrol listesi bulunmaktadır. Son bölümde ise değerlendirme tablosu vardır.

Değerlendirme tablosunda etkilenecek çevreyi kapsayan faktörler şu şekildedir; meteoroloji ve iklim, jeolojik yapı, yüzeysel su kaynakları, termal ve jeotermal su kaynakları, toprak, bitki örtüsü, tarım alanları, orman alanları, koruma alanları, peyzaj değerleri, flora ve fauna, hayvancılık, madenler ve fosil yakıt kaynakları, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazidir. Etkileyen faktörler ise; arazinin hazırlanması ve inşaat aşamasındaki faaliyetler ve projenin işletme aşamasındaki faaliyetlerdir.

4.3.Türkiye 'de Çevre ile ilgili Yasal Çerçevenin ve Politikalarının Değerlendirilmesi

Türkiye'de korumacı ve geliştirici içeriğe sahip yasa ve yönetmelikler mevcuttur. 1930 yılından günümüze kadar sorun olabilecek her konuda engelleyici yasal önlemler yıldırıcı ceza uygulamalarıyla birlikte yer almıştır. Ancak aşağıda verilen yasalara rağmen uygulamadaki açmazlar ve yetkili kurumların çokluğu çevreyi "sorun" olmaktan kurtaramamıştır.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu Kanun no:1593R.G.gün,sayı 6.5.1930 1489

Kara Avcılığı Kanunu Kanun no:3167, 1937

Maden Kanunu 3213 sayılı,

Köy içme Suları hakkında Kanun

Orman Kanunu Kanun no:6831,R..gün ve sayı:8.9.1956,9402

Yeraltı Suları Hakkında Kanun Kanun no:167,16.12,1960

Su Ürün Kanunu., Kanun no:1380 R.G.gün,sayı4.4.1971,13799

Çevre Kanunu.Kanun no : 2872 , R.G .gün sayı:11.08.1983, 18132

Gayri Sihhi Müesseler Yönetmeliği R.G.gün,sayı;26.10.1983,18203

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kanun no:2863, R.G.gün ve sayı;23.7.1983,18113

Milli Parklar Kanunu Kanun no:2873,R.G.gün,sayı; 11.8.1983,18132

Çevre Kirliliğini Önleme Fonu yönetmeliği, R.G.gün,sayı; 17.5.1985,18757

Gürültü Kontrol Yönetmeliği,R.G.gün,sayı;11.12,1986,19308

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği,R.G.gün,sayı;2.11.1986,19269

Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tesbiti ve Cezanın Kesilmesi Usulleri ile Kullanılacak Makbuzlara Dair Yönetmelik. 3.10.1987

Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği R.G.gün,sayı;4.9.1988,19919

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği,R.G.gün,sayı,7.2.1993,21489Kıyı Kanunu Kanun no:3621, 1990

Tablo.11'de çevre konusunda Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşların yetki, görev ve sorumluluklarını izlemek mümkündür.

Tablo:11 Türkiye'de Çevre Konusunda Mevcut Kamu Kurum ve Kuruluşların Yetki ve Sorumlulukları

Kurum ve Kuruluşlar	Görev ve Yetkileri
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	Yerel Yönetimlerle ilişkiler
SAĞLIK BAKANLIĞI	Halk sağlığı ,hava ve kirlenmesi
SANAYİ VE TİCARETBAK	Fabrikalar ve üretim tesislerinin planlanması ve kurulması
TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI	Tarım toprakları ve ürünlerinin,bitki ve hayvan.varlığının, su ürünlerinin korunması ve dengeli beslenme
ORMAN BAKANLIĞI	Ormanların korunması ve dengeli kullanımı
ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	Enerji ve doğal kaynakların tüketiminin kontrolü
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	Çevre eğitimi
ULAŞTIRMA BAKANLIĞI	.Deniz,hava ve kara taşıt trafiğinin çevre . üzerindeki olumsuz etkilerinin kontrolü
BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI	Kentleşmenin getirdiği çevre sorunları,baraj yönetimi, su kaynakları , kanalizasyon, içme suyu şebekelerinin döşenmesi, plan projelerinin hazırlanması
ÇEVRE BAKANLIĞI	Çevrenin korunması,iyileştirilmesi,arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanımı ve korunması, denetimi, ÇED Raporlarının uygunluk denetimini yapmak
TURİZM BAKANLIĞI	Turizm ve kentleşme planları
KÜLTÜR BAKANLIĞI	Tarihi ve kültür değerlerinin korunması
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	Yıllık uygulama ve beş yıllık uygulama planlarının hazırlanması
DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ	Doğal kaynakların envanterinin oluşturulup çevre istatistik araştırmaların yapılması
YEREL YÖNETİMLER	Bölgeleri içinde çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi
ÜNİVERSİTE-ARAŞTIRMA KURUMLARI	Çevre ile ilgili araştırma ve geliştirme proje ve programlarının oluşturulması yaygınlaştırılması
GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR	Çevre duyarlılığının yaygınlaştırılması

Kaynak: TBMM 18. Çevre Raporu

Füruz Demir Yaşamış Çevresel Yönetim ve Planlama

Çevre Sorunlarının çözülmesinde ekonomik yaklaşımlar ve kaynak sağlama simpozyumu

Ülkemizde çevre koruma ilgili yasal düzenlemeler olduğu halde, eksik olan başka noktalar olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin, bölgeleri arasındaki dengesizlik, göçlere neden olduğu, büyük kentlerdeki konut sorununa gecekondular gibi çözüm bulmaları kentbilim yazılarındaki klasik vargılardan biridir. Plansız ve yasa tanımaz çözümler artık bir "çevre kirliliğidir". Başka bir deyişle çevre kirliliğinin en temel nedeni geri kalmışlıktır.

İmar kanunu planlama ve çevre koruma konusunda belirleyici değildir.Yani planlama bir islah aracı gibi görülmemektedir. 1930'lu yıllardan beri yapılmakta olan yasal mevzuatlarla, kentlerin planlı gelişmesi sağlanamamış, planlama ise bir

Tablo:11 Türkiye'de Çevre Konusunda Mevcut Kamu Kurum ve Kuruluşların Yetki ve Sorumlulukları

Kurum ve Kuruluşlar	Görev ve Yetkileri
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	Yerel Yönetimlerle ilişkiler
SAĞLIK BAKANLIĞI	Halk sağlığı ,hava ve kirlenmesi
SANAYİ VE TİCARETBAK	Fabrikalar ve üretim tesislerinin planlanması ve kurulması
TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI	Tarım toprakları ve ürünlerinin,bitki ve hayvan.varlığının, su ürünlerinin korunması ve dengeli beslenme
ORMAN BAKANLIĞI	Ormanların korunması ve dengeli kullanımı
ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	Enerji ve doğal kaynakların tüketiminin kontrolü
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	Çevre eğitimi
ULAŞTIRMA BAKANLIĞI	.Deniz,hava ve kara taşıt trafiğinin çevre . üzerindeki olumsuz etkilerinin kontrolu
BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI	Kentleşmenin getirdiği çevre sorunları,baraj yönetimi, su kaynakları , kanalizasyon, içme suyu şebekelerinin döşenmesi, plan projelerinin hazırlanması
ÇEVRE BAKANLIĞI	Çevrenin korunması,iyileştirilmesi,arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanımı ve korunması, denetimi, ÇED Raporlarının uygunluk denetimini yapmak
TURİZM BAKANLIĞI	Turizm ve kentleşme planları
KÜLTÜR BAKANLIĞI	Tarihi ve kültür değerlerinin korunması
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	Yıllık uygulama ve beş yıllık uygulama planlarının hazırlanması
DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ	Doğal kaynakların envanterinin oluşturulup çevre istatistik araştırmaların yapılması
YEREL YÖNETİMLER	Bölgeleri içinde çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi
ÜNİVERSİTE-ARAŞTIRMA KURUMLARI	Çevre ile ilgili araştırma ve geliştirme proje ve programlarının oluşturulması yaygınlaştırılması
GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR	Çevre duyarlılığının yaygınlaştırılması

Kaynak: TBMM 18. Çevre Raporu

Füruz Demir Yaşamış Çevresel Yönetim ve Planlama

Çevre Sorunlarının çözülmesinde ekonomik yaklaşımlar ve kaynak sağlama simpozyumu

Ülkemizde çevre koruma ilgili yasal düzenlemeler olduğu halde, eksik olan başka noktalar olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin, bölgeleri arasındaki dengesizlik, göçlere neden olduğu, büyük kentlerdeki konut sorununa geçekundu gibi çözüm bulmaları kentbilim yazılarındaki klasik vargılardan biridir. Plansız ve yasa tanımaz çözümler artık bir "çevre kirliliğidir". Başka bir deyişle çevre kirliliğinin en temel nedeni geri kalmışlıktır.

İmar kanunu planlama ve çevre koruma konusunda belirleyici değildir.Yani planlama bir islah aracı gibi görülmemektedir. 1930'lu yıllardan beri yapılmakta olan yasal mevzuatlarla, kentlerin planlı gelişmesi sağlanamamış, planlama ise bir

islah aracı olmaktan çıkarılmıştır. Bu yapılmadıkça doğal ve kültürel zenginliğin, orman alanlarının, içme suyu havzalarının korunması mümkün olamamaktadır.

Planlı bir kentsel gelişmede, uygun yasal alternatiflerle, gecekonduya yönelen gerçek ihtiyaç sahiplerinin taleplerinin karşılanması olasıdır. Planlı kentsel gelişmenin egemen olduğu bir ortamda, gecekondulaşmanın önlenmesi ve çevrenin korunması mümkündür.

Türkiye'nin sorunlarından biri gecekondudur. Sosyal ve ekonomik boyutu olan bu soruna yasaların bakış açısı ve izlenen politikalar önemlidir. Gecekondu 1966 yılında yürürlüğe giren gecekondu yasasının 2. maddesindeki tanımlamasına göre "imarla ilgili yasalara bağlı kalmaksızın kendisine ait olmaya arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılardır" şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyo ekonomik boyutu ihmal edilen bu yasa, ilk çıktığı yıldan itibaren yetersiz kalmış daha sonra af yasaları olarak nitelendirilen (2981,2805,3290,3366) bir dizi yasa birbirlerinin eksiklerini tamamlamak üzere çıkmıştır. Sn.Tului Sönmez'in de belirttiği gibi bugüne kadar çıkarılan gecekondu ile ilgili kanunlar, sadece gecekondu sorunu değil "kamu düzenini", kamu yararını alt üst eden boyuttadır (Cumhuriyet Gazetesi, 1993).

İzlenen politikaların çelişkili olaması yanında, sosyal açıdan, kamunun mallarına karşı haksız elde edilmiş kazançların varlığı sorunun çok daha önemli bir boyutu oluşturmaktadır.

Gecekondulaşma, göçün sonucu yerine artık, göçün gerekçesidir. İstanbul Ticaret Odasının raporunda, gecekondunun çaresizlik sonucu yapılan bir sığınak olmaktan çıkıp, bir ticari meta ve bir zenginleşme aracı şekline dönüştüğü belirtilmektedir. Politik nedenlerle getirilen imar afları ve verilen tapularla gecekondulaşma göçü teşvik edici boyutlara gelmiştir.(ADA,1994)

Doğrudan Çevre politikalarımız açısından da konu irdelenebilir. Çevre ve toplum sağlığı, Cumhuriyetin kuruluşundan beri insan sağlığının önkoşulu olarak sayılmış, 1580 sayılı Belediye ve 1593 sayılı Umumi Hıfsızziha Kanunu ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. 1961 Anayasası da çevrenin korunmasına yönelik bir madde yoktur. 1982 Anayasasında çevre ile doğrudan ve dolaylı ilgili maddeler bulunmaktadır. Öncelikle çevre kelimesinin yer aldığı 56. madde olmak üzere, 35.madde mülkiyet hakkının kamu yararına düzenlenmesi, 43. madde kıyı kullanım esasları, 44.madde toprağın korunması ve verimli kullanılması, 49.

madde çayır ve meraların, tarım alanlarının plansız kullanımının engellenmesi, 52. madde imar planlarında çevre şartlarının göz önüne alınması, 63.madde tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunması, 169.madde ormanların geliştirilmesi ve korunması gibi maddeler bulunmaktadır.

4.Beş yıllık kalkınma Planından beri bütün planlarda çevre ve çevre sorunları, ortaya çıkmadan önlem alma yolları aranmıştır.

1978 yılında, başbakanlığa bağlı bir çevre müsteşarlığı kurulması, 1993 yılında 2872 sayılı çevre kanunu çıkarılmıştır. "Kirlenen öder" prensibi adı geçen yasa ile gündeme gelmiştir. "Kusursuz sorumluluk" ilkesi yasada yer almıştır. Türkiye çevre ile doğrudan ilgili bir yasaya 1983 yılında kavuşmuştur. 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunması, iyileştirilmesi, doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması açısından hukuki ve teknik esasları belirleyen temel kanundur.

1991 yılında Çevre Bakanlığının kurulması, çıkarılan tüzük ve yönetmelikler, Çevre Etki Değerlendirmesi için kriterler vb. çabalar çevre kaygısının ürünleridir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği içerik ve işleyiş açısından sivil toplum örgütlerinin olumsuz eleştirisi ile tartışılmaktadır. Yönetmeliğin tanımlar bölümünde "faaliyet" kavramı, henüz işletmeye geçmemiş kararları kapsadığından, kavramsal yalnışlar bulunmaktadır. Öneri faaliyet, planlanan faaliyet tanımları, yönetmelikte "usul" açısından olması gereklidir.

Faaliyetler birbirlerinden farklı olduğu halde, etkileri aynı olduğu varsayılmıştır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi konusunda görevli Çevre Bakanlığının biriminin adı, "Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü"dür. 443 sayılı Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararname'de, Çevresel Etki Değerlendirmesinin planlamadan ayrı düşünülemeyeci gerçeğinden hareketle genel müdürlüğe bu isim verilmiştir. Yine, gerek Çevresel Etki Değerlendirmesi ve gerekse planlama görev ve yetkileri ile bağlantılı olarak, çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak görevi de aynı madde ile Çevresel Etki Değerlendirmesi ve

Planlama Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasına alınmıştır (Özer, Erol, Arapkirlioğlu, tarihsiz).

Çevre Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi üzerinde yoğunlaşmasına rağmen, planlama konusuna gereken ağırlığı vermemektedir. Proje ölçeğinde yapılan parsel bazındaki yerseçimleri tüm bir planlama kapsamı içindeki kararlar bir bütünlük içinde ele alınmadıkça, hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporları ne kadar bilimsel olursa olsun, uygulamada sorunların ortaya çıkması her zaman beklenmelidir (Özer, Erol, Arapkirlioğlu, tarihsiz).

Yönetmelik uygulamalarında önemli sorunların yaşandığı bir konunun da Hassas Yörelere ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu yörelere, en olumsuz çevresel etkilerin olacağı daha en başından bilinen faaliyetlerle ilgili projeler, haklarında nasıl olsa Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanacak gerekçesiyle Çevre bakanlığı'nın önüne getirilebilmektedir. Aslında, koruma bölgeleri ile ilgili diğer mevzuat uyarınca yasaklanan hiçbir kullanımın bu bölgelerde yeralmasına zaten olanak tanınmamaktadır (Özer, Erol, Arapkirlioğlu, tarihsiz).

Ancak, iyi niyetli çabalar çevrenin bozulmasını engelliyememiştir. Sn. Ruşen Keleş, ülkemizdeki çevre politikalarını aşağıdaki gibi değerlendirmiştir (Keleş, 1990):

.Çevre politikalarımız bir tutarlık, bütünlük ve kararlıktan yoksundur.

.Türkiye'nin çevre politikaları geçmişte ve günümüzde hep onarımcı nitelik taşımış, önleyici politikalara sahip olmak gereksinimi gözardı edilmiştir.

.Çevre politikasının saptanmasında ve uygulamasında, ilgililere halka danışma alışkanlığı yerleşmemiştir.

.Çevre politikalarımız, zorlayıcı bir nitelik taşımaktan uzaktır.

Kentleşme ve çevre politikalarımızın özellikleri birleştirilerek planlı bir gelişmeyi güvence altına almamız gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun için kamu yönetiminde hizmeti etkinleştirecek, üretkenliği artıracak, ahlaki normları

yükseltecek önlemler alınmalı, yerel yönetimler şeffaflaştırılmalıdır. Çevre koruma amaçlı işlemler basitleştirilmeli denetim yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca imar planlama pratiğimiz çevre duyarlı kent planlama sürecine girmelidir.



5.KENT PLANLAMA PRATİĞİNDE ÇEVRE YAKLAŞIMI

5.1.İmar Planlama Mevzuatında Çevre Yaklaşımı

3194 Sayılı İmar Kanunu'nda imar planları için " 2000 üstünde nüfusa sahip olan tüm yerleşmeler için kentin fiziksel gelişmesini yönlendirecek bir imar planı hazırlanmakta ve onaylanan plan yerleşim için kesin nitelik kazanmaktadır" denilmektedir (3194 Sayılı Kanun).

İmar Planlarının hazırlanma sürecinde, çevreye ilişkin pek çok ögenin durum tesbiti yapılmakta bunların analizi karar oluşturmada önemli rol oynamaktadır.

İller Bankasına çıkarılan, 3194 Sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklere göre hazırlanan imar planlarının düzenlenmesi ve ilgili Teknik Şartlaşma'da, araştırma değerlendirme çalışmaları bölümünün 3. maddesinde" İmar planı düzenlenen kentsel alan ve yakın çevresindeki alanlarda gelişmeyi yönlendiren doğal eşikler ile doğal kaynaklar ve değerler analiz edilir denilmektedir (İller Bankası,Teknik Şartlaşma ,1985).

Araştırılması öngörülen konular aşağıdaki gibidir:

Jeomorfolojik ve Topoğrafik eşikler İklim Bitki Örtüsü Jeolojik durum, Deprem, Akarsular, Taşkın durumu Toprak kabiliyeti, sulama İçme ve kullanma suyu sağlanan kaynaklar Maden Kaynakları Görsel değerler-görü noktaları Çevre Sorunları
--

Sıralanan konulardan başka, "kentsel ve çevresel alanda gelişmeyi yönlendiren doğal eşikler ile çevresel kaynakların ve değerlerin belirlenmesinde farklı ölçeklerde ve yeter sayıda bir dizi harita ve grafik düzenlemesi yapılır" diye belirlenmektedir.

Burada önemli olan nokta çevre tanımının eksik yapılmış olması ve çevresel etki kavramının çok yüzeysel olarak devreye girmesi, imar planlama çalışmalarında ya önemli hatalar yapılmasına ya da hiç dikkate alınmamasına neden olmaktadır.

Fiziksel planlamayı etkileyen kararlar zincirinin hangi halkasında çevrenin hangi boyutuyla hesaba katılmasının gerekliliği çok önemlidir. İmar planlarında çevre boyutunun ne ölçüde plana yansıtılabilirliği yanında somut durumda planlarda önerilen ile gerçekleşen arasında az bir benzerlik olduğu gözlenmektedir.

Bu arada yoğunlukla plansız gelişen bölgelerin kentin, planlı gelişen bölgeleri üzerinde olumsuz baskıları artmaktadır.

5.1.1.Çevre Duyarlı Kent Planlama Sürecinin Olabilirliği

Çevre duyarlı kent planlama sürecinin olabilirliği için önce planlama sürecini tartışmak, kent plancının çevreye nasıl bakması gerektiğinin tanımını yapmak, ayrıca fiziksel planlama kararlarının da çevreyine şekilde etkilediğini de araştırmak gerekir.

5.1.1.1.Planlama Süreci

Çevre sorunları insan hayatını tehdit eden etkenlerdendir.Kent planlama ile insanların yaşadığı mekanları, çalıştığı yerleri, çeşitli hobilerini gerçekleştirdiği işlev alanlarını düzenlemek, bu alanların birbiri ile ilişkilerini kurmak amaçlanmaktadır.

Bu durumda, kent planlama ile çevre sorunları içiçedir ve iyi bir düzenleme ile bu sorunlar ortadan kaldırılabilir.

Batı ülkelerinde, görüldüğü gibi planlı gelişen şehirlerde, kirlilik, yoğunluk gibi sorunlar çözümlenebildiği gibi, bu yerleşmelerde yaşayanların sağlıklarını, huzurlarını bozacak şartlar da ortadan kaldırılmaktadır. Sağlıklı bir çevre yaratmada planlamanın rolü büyüktür.

Bu rolü sosyo-ekonomik planlamaya dayalı bir fiziksel plan üstlenebilir. Bu plan küçük ölçekte kent planıdır.

Planlama ve çevre birlikteliğine ülkenin uygulanmakta olan plan hiyerarşisi içinde bakmak gerekmektedir.

Tablo.12.Mevzuatta Yer Alan Plan Türleri

Sosyo-Ekonomik Planlar	Ülke Kalkınma Planı Bölge Planı Metropoliten Nazım İmar Planı (1/50 000)
Üst Düzey Fiziki	Çevre Düzeni Nazım İmar Planı(1/25 000)
Ana Plan Türü	Nazım İmar Planı (1/5000)
Olan Fiziki Planlar	Uygulama İmar Planı (1/1000)
Özel Amaçlı Fiziki Planlar	Koruma Amaçlı İmar Planı (1/5000 ve 1/1000) Turizm amaçlı İmar Planı (1/5000 ve 1/1000) Özel ÇevreKoruma (1/25000,1/5000 ve1/1000) İslah İmar Planı (1/5000 ve1/1000) Köy yerleşme Planı (1/1000)

Kaynak:Çetiner,Ayten."Kent Bilimci Gözüyle Çevre "İnsan, Çevre, Toplum İmge Yayınları 1992 Ankara

Bu çevrevede her plan kendisinden önce gelen amaç ,hedef ve stratejilerine uymak zorunda olduğu gibi, kendisinden sonra gelen plana da veri verip, uygunluk sağlamalıdır.

Üst düzey fiziki plan kategorisinde yer alan kalkınma, bölge, metropoliten Nazım İmar Planı ve Çevre Düzeni İmar Planı doğrudan kentsel alanları etkilememektedir. Nazım ve Uygulama İmar Planlarına baz olacak temel kararları oluşturmaktadırlar.

Nazım ve Uygulama İmar Planları, kentin doğal, sosyal, ekonomik, tarihsel, arkeolojik, turistik, toprak, altyapı özellikleri ile çevre koşulları göz önüne alarak yapılması gerekir.

Özel amaçlı fiziki planların kabulünde, planlama yetkisi açısından farklılıklar vardır. 3194 sayılı İmar Kanunun 9. maddesine göre planların yaptırılması,yapılması, değiştirilmesi ve re'sen onaylanmasında Bayındırlık-İskan Bakanlığı'na onay için gönderilmektedir. Turizmle ilgili planlar;Turizm Bakanlığı'nca, Özel Çevre Koruma Planı, Özel Çevre Koruma Kurulu'nca

hazırlandıktan sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığına onay için gönderilmektedir.

Diğer nazım, uygulama ve islah imar planları, 3194 ve 3030 sayılı yasalar gereğinde belediyelerce yapılmakta veya yaptırılmaktadır. Bu nedenle, pek çok yerleşimde aynı ölçekli alt düzey planların yapımında ikili yetki ortaya çıkmaktadır. Bunun en son örneği İstanbul'da yapılan ve kat yıkımı söz konusu olan Park Otelidir. Bütüncül planlama anlayışı henüz yerleşmediği için maddi çıkarlar doğrultusunda alınan kararlar yalnız bir planlama sürecine neden olmaktadır.

İstanbul I. Bölge İdare Mahkemesi 1988 yılında İstanbul Boğaziçi'nde 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planları hakkında yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Üsküdar ilçelerini kapsayan imar planları ile toplam 1.271.55 ha alanı konuta tahsis eden ve toplam 5.513.500 metre kare ilave inşaat olanağı sağlanmıştır. Aynı alanın spekülatif kazancı ise 220.trilyon liradır.6 yılı kapsayan uygulama süreci sonunda, Boğaz geri dönülmez kayıplara uğratılmıştır(Cumhuriyet,1994).

1956 yılından beri yürürlükte olan imar yasalarıyla kentsel gelişmeler denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Fiziksel planlama sistemimiz, mevcut durumun saptanması, elde edilen verilerin analizi, geleceğe yönelik eğilimlerin belirlenmesi, bunların sentezi yapılarak, planlama kararlarının oluşturulması ile tamamlanmaktadır. Ülkemizde imar kararları dar kapsamda değerlendirilmekte, kaynak yönetimi ve geliştirilmesi dikkate alınmamaktadır.

Ulusal ölçekte bir kısım politikaların, örneğin; mülkiyet konut, ulaşım, politikalarının temel amacı, kenti biçimlendirmek değildir. Ancak imar kurumlarıyla etkili olabilmektedirler. İmar kurumu tüm boyutları ile (teknik, estetik, yönetsel, akçasal, sosyal, ekonomik.) ülke düzeyine bağlı bir kurumdur (Birkan,Özgen,1989).

Ülkemizde zaman zaman fiziksel planlama ile çevre koruma işlevlerinin siyasal hatta ekonomik alanlarda, uluslararası bir boyut kazandığı görmezlikten gelinmektedir. Büyükşehir modellerindeki bazı sorunlar belediye sorunu olmaktan çıkmış, ülke sorunu boyutlarına ulaşmıştır.

Ülkemizde uygulanmakta olan plan türleri incelendiğinde; hiyerarşinin en üst basamağında yer alan ülke ve bölge ölçeğindeki sosyo-ekonomik planlama ve planlarla getirilen politika ve stratejilere, her plan düzeyindeki fiziki planların uyma zorunluluğu vardır.

3194 sayılı imar Kanunun 5. maddesinde çevre düzeni tanımı yapılarak, arazi kullanım kararları belirlenirken planın üst düzey sosyo-ekonomik politikalara ve stratejilere uygun olması amaçlanmıştır.

Planlama kararlarının ulusal, bölgesel, sektörel, yönetsel ve kentsel bir bütünlüğü olduğu gözardı edilmemelidir. Bir ölçekten diğerine yansıyan ve sonuçta fiziksel oluşumu belirleyen kararlar bütünü olarak değerlendirilmezse, parçasal veya noktasal kararlar yetersiz kalacaktır.

Mevcut planlama sürecinde sosyo-ekonomik boyutları kapsayan Kalkınma Planları ile mekansal planlar bütünleştirilmesi sağlanamamıştır. Bu çerçevede içinde makro ölçekli kalkınma planlarının mekansal boyutu eksik kalmıştır. Makro-ekonomik kararların mekana yansıtılmasında ara plan kademesini oluşturacak bölge planlaması kademesi kurulamamıştır. Bölge ölçeğinde ekonomik ve mekansal karar dizilerinin veri olarak kullanılamamakta, metropoliten ve kent planları yalnızca fiziksel boyut üzerinde yoğunlaşmaktadır (Tekeli, 1990).

Başka bir deyişle; planlama sistemimizde bir ölçekler arası farklılaşma ve bu farklılaşma içinde bir bilgi-karar akımı mekanizması kurulmamıştır. Bölge planlama kademelerinin olmayışı, çeşitli bölgelere arazi kullanım kararlarının getirilememesi sonucunu yaratmak, arazi kullanımının yönlendirilmesinde de eksikler yaratmakta ve çeşitli etkinliklerin dağılımını da çevrenin niteliklerini de gözetenek getirilebilecek bir yaklaşımın uygulanmamasına neden olmaktadır (Eraydın, 1983).

Bölge ölçeğinde mekansal ve çevresel özellikler ayrıntı olarak gözönüne alındıktan sonra kent ölçeğine inilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, kent planlama hiyerarşisi içinde özel amaçlı planlamalara ihtiyaç yoktur. Türkiye'de doğal, tarihi, arkeolojik, turistik zenginliklere sahip kent ve yerleşmelerde fiziksel planlama adı altında hazırlanan çevre düzeni, Nazım ve

Uygulama İmar Planlarının bu hususları zaten gözönüne alınarak hazırlanmak durumundadır.

Bir diğer önemli nokta, planlama kabulerinde kamu yararı yerine şahıs-kişi yararlarının yer almasıdır (İmar planı değişikliklerinde çıkar gruplarının baskısı ile oluşan yoğun konut kararları bir göstergesidir).

Sivil toplum örgütleri, kentleşme ve çevre sorunlarına hassasiyetle eğilerek sahiplenmektedirler. Ancak, yetersiz kalmaktadırlar. Yasal düzenlemelerle etkinlikleri artırılabilir, yeni sivil toplum örgütlerinin kurulup, çeşitlenmeside çözüm olabilir. Bu yolla hem sağlıklı kararlar alınması yolunda, yerel yönetimlerin karar süreçlerine katılarak kenti iç potansiyellerini arttıracak, hem de kentsel hizmetlerin uygulanabilirliğini yükseltici yönde yerel yönetimlere maddi manevi destek sağlayarak kentsel yaşam kalitesi standartlara ulaştırabilecektir. Uluslararası örnekler de olduğu gibi aktif rol oynamaları gerçekleşebileceğine işaretir.

5.2.Özel Çevre Koruma Planlarında Çevre Yaklaşımı

Özel Çevre Koruma Başkanlığının, özel olarak belirli bölgelerin korumaya alınmasını gerekçesi ve amaçlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir. "Gelecek nesillere bozulmamış zengin bir biyolojik varlık mirası ve yaşanabilir, sağlıklı, temiz bir çevre bırakmak, dünya türizminden yeterli payı alabilmek ve sürdürülebilir kakınmayı sağlamak için " Özel Çevre Koruma Bölgeleri " adı ile bazı bölgeler seçilmiştir. Benzeri özel bölgelerin koruyarak kullanma amacıyla seçilmesi birçok ülkede de uygulanmaktadır. Ancak, anlaşılabileceği gibi bölgeler özel olarak korunmak istensede, ekonomik gerekçeler ile yine de kullanılması istenmektedir. Başkanlığ'ın kurulmasındaki amaç, 2872 sayılı Çevre Kanunun 9. maddesine göre ilan edilen ve edilecek Özel Çevre Koruma Bölgelerinin; sahip olduğu çevre değerlerini korumak, mevcut çevre sorunlarını gidermek ve gerekli tedbirleri almak, koruma ve kullanım esaslarını belirlemek, imar planları ile gerektiğinde mevcut planlarda revizyonlar yapmaktır (R.G.13.10.1989,20341 sayı).

Özel Çevre Koruma Başkanlığının görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- i. Kara, kıyı ve deniz kaynaklarının verimliliklerinin korunmasını, kirlenmesinin önlenmesini, bu bölgelerin geliştirilmesini sağlayıcı önlemleri almak,

- ii. O yöredeki mevcut çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planları ile revizyonlarının, tamamen veya kısmen, plan değişiklikleri de dahil olmak üzere yapma veya yaptırılmasına karar vermek,
- iii. O yöredeki çeşitli tesislerin nerelere yapılacağına bu konuda ilgililere taşınmaz mal tahsisine ve yapı izni verilmesine ilişkin esasları belirlemek,
- iv. Kamu yararının gerektirdiği durumlarda gerçek kişilerle, özel hukuk tüzel kişilerinin üyeliğinde bulunan taşınmaz malların kamulaştırılmasına karar vermek gibi görevlere ve yetkilere sahiptir.

Özel çevre koruma bölgesi kapsamında şu ana kadar 12 bölge vardır. Cumhuriyet gazetesinin 2 Şubat 1994 Sayılı ekinde belirtildiği üzere Özel Çevre Koruma Bölgesi olması için 637 Bölge önerilmiştir. bunun 148 adedinin özel çevre kıstaslarına uyduğu belirtilmektedir. Yapılan planlar ve uygulaması sonucu yargıya intikal etmiştir. Foça, Çatalca gibi planlar halen tartışılmaktadır.

Özel Çevre Koruma Kurulu bir alanın Özel Çevre Koruma bölgesi ilan edilmesi için koyduğu kıstaslar aşağıdaki gibidir:

- i. Arkeolojik bakımdan değer taşıması, önemli bir muhabereye sahne olması, kutsal yerler veya tarihi mezarlıklar gibi ülkemizin tarihi, arkeolojik ve kültür zenginliğini yansıtır olması,
- ii. Turizm ve yaban hayatının geliştirilmesine katkıda bulunarak halkın rekreasyon ihtiyacını karşılayacak olan nesli tehlikeye düşmüş bitki, hayvan, kuşların korunmasında önem taşıyan veya bitki ve canlılar bakımından kendine has tabii bir biyolojik özelliğe sahip olan yangın, madencilik ve zirai faaliyetler ile biyolojik yapısı bozulmamış veya biyolojik zenginliklere sahip olan şehir, kasaba gibi gelişmiş yerleşim bölgeleri dışında kalan uzun vade de yerleşmeye uygun olmayan alanlar,
- iii. Kara parçası ile akarsu veya göl gibi sulak kısımlarıyla birlikte jeomorfolojik ve ekolojik bakımdan bir bütünlük içinde ve ihtiva ettiği biyolojik özelliklerin bozulmadan kalmasını ve devamlılığını sağlayarak, çevresindeki diğer tarım ve

endüstriyel faaliyetlerin kirlетici tesirlerinden fazla etkilemeyerek en az üç yüz hektar büyüklüğünde olan yerlerdir.

Uygulamada bir alan bu kriterlere uyuyorsa kurul, Bakanlar Kurulu'na bildirmekte Bakanlar Kurulu karar alarak o bölgeyi özel çevre koruma bölgesi kapsamına almaktadır. Kurul; bölgenin önerilmesi ve çevre planlarının hazırlanması aşamalarında görev üstlenmektedir. Planların denetlenip denetlenemediği uygulanıp, uygulanmadığı, yerel yöneticilerin, belediyelerin, valiliklerin ve kaymakamlıkların sorumluluğundadır.

Kurum, belirlenen hedeflere ulaşmak için, doğal, tarihi, ve kültür değerlerinin bozulmadan kalmasını, devamlılıklarının sağlanmasını ve iyileştirilmesini prensip olarak kabul etmiştir. Özel olarak korunmaya alınan bölgeler ve kapladıkları alanlar tablo 13' den izlenebilir.

Tablo 13: Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve Kapladıkları Alan km ²	
Bölgeler	km ²
1.Gökova	521
2.Köyceğiz-Dalyan	385
3.Fethiye	613
4.Patara	190
5.Kekova	260
6.Göksu	245
7.Gölbaşı	245
8.Datça-Bozburun	1474
9.Belek	135
10.Ihlara	58
11.Foça	28
12.Pamukkale	44
Toplam: 12 Bölge	4188 km ²

Kaynak: Özel Çevre Koruma Bölgeleri Tanıtım Kitapçığı

12 Bölgenin korunabilmesi için yapılan/ yaptırılan planların onama tarihleri ise tablo 14 den izlenebilir.

Tablo 14: Özel Çevre Koruma Bölgesi Kapsamındaki Alanların Plan Onama Tarihleri (1/25 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı)

1.Gökova	19.09.1989
2.Köyceğiz-Dalyan	22.03.1989 (1.kısım),17.05.1991(2.kısım)
3.Fethiye	19.09.1989.(Fethiye-Dalaman)
4.Patara	17.05.1991
5.Kekova	17.05.1991
6.Göksu	17.05.1991
7.Gölbaşı	31.08.1992
8.Datça-Bozburun	(*)
9.Belek	12.08.1993
10.Ihlara	(**)
11.Foça	(***)
12.Pamukkale	13.08.1993

Kaynak: Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Tanıtım Kitapçığı, 1993, sayfa; 85-119 arası tabloların birleşmesiyle elde edilmiştir.

(*)13.08.1993 tarihine kadar 1/1000 ölçekli Datça iskele mahallesi uygulama imar planını onanmıştır.

(**) 13.08.1993 tarihine kadar olan sürede onanan plan yoktur.

(***)13.08.1993 tarihine kadar, 1/1000 ölçekli Foça uygulama imar planı onanmıştır.

5.2.1.Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi

Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi, Kurul'un belirlediği 12 bölgeden biridir. Tüm uygulamaların irdelenmesi amaç dışı olduğu için, aynı niteliklere sahip bir tanesinin seçilip, genellenme yapılması uygun görülmüştür. Ankara ili sınırları içinde bulunan Gölbaşı Özel Koruma Bölgesi, Mogan ve Eymir Göllerini kapsayan alandır. 22.10.1990 gün, ve 90/1117 numaralı Bakanlar kurulu kararı ile özel koruma kapsamına alınmıştır. 21.11.1990 gün ve 20702 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tablo 15: Gölbaşı, Özel Çevre Koruma Bölgesi İçinde Kalan Yerleşim Yerleri;

Ankara, Gölbaşı, Merkez
1.Balıpınar
2.Gökçeöyük
3.Hacıhamam
4.Hacılar
5.Karaoğlan
6.Oğulbey
7.Örencik
8.Yağlıpınar
9.Yavrucak
10.Yurtbeyi

Kaynak: Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Tanıtım Kitapçığı, 1993,
Özel Çevre Koruma Başkanlığının, bölgede 1/25 000 Çevre Düzeni Planı dışında onadığı planlar ve tarihleri aşağıdaki gibidir.

- i.Gölbaşı Belediyesi 1/1000 ölçekli uygulama imar planı 17.05.1991.
- ii.Gölbaşı yerleşmesi kıyı kesimi 1/1000 ölçekli uygulama imar planı, 18.10.1994.
- iii.Gölbaşı 1/25 000 ölçekli çevre düzeni planı 31.08.1992.
- iv.Gölbaşı turizm eğitim merkezi, 1/5000 ölçekli nazım imar planı 03.02.1993.
- v.Gölbaşı turizm eğitim merkezi, 1/1000 ölçekli uygulama imar planı 03.02.1993.

Gölbaşı 1/25000 ölçekli çevre düzeni planının genel hükümleri hedef, kapsam, tanımlar, genel hükümler, ve özel hükümler ana başlıklarından oluşmaktadır.

Plan kararlarında sulak alanların korunması gibi hedefler olmasına karşın geleneksel planlama sisteminden farklı bir yaklaşım yoktur. Oysa özel olarak çevre koruma bölgesi ilan edilen diğer bölgeler gibi olması beklenen korumanın daha radikal olarak öne çıkacağı bir planlama anlayışıdır. 90/1117 sayılı bakanlar kurulu kararıyla, "Turizmin Özendirilmesi" yasasına dayanarak yapılan tahsislere bir defaya mahsus olmak üzere bölge dışında arazi tahsisi yapılması öngörülmüştür. Ayrıca Turizm Bakanlığınca izin verilmiş olan yatırımların Özel Çevre Kurulunca izin verilenleri, Turizmin Özendirilmesi Yasasınca verilen özendirilmelerden yararlanmaya devam edecektir(md.6). Bir diğer olumsuzluk da inşaatı subasman seviyesine gelmiş yapıların inşaatı devam edebileceğine ilişkin düzenlemelerdir (md.4).

Sözü edilen çelişkiler, Gölbaşı 1/25000 ölçekli planın genel hükümlerinin 4.1.A maddesinde de yer almıştır. Yerleşime ilişkin kararlarda düşük yoğunlukların zorunlu olması olumlu yönleridir. Ancak mevcut mevzuat ile yapılabilecek tüm olanakları içermektedir.

6.ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLAMALARINDA İZLENEBİLECEK ÇEVRE ETKİLEŞİM YÖNTEMİ ÖNERİSİ

6.1.Çevre Duyarlı Kent Planlaması Yaklaşımları

Çevre duyarlı kent planlamasının hedefi; ekonomik, ekolojik, sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir ve insan ihtiyaçlarıyla uyumlu bir kentsel çevrenin oluşturulmasıdır.

Çevre duyarlı Kent Planlamanın iki temel ilkesi vardır:

Birincisi: Kendi kendini kontrol eden, problemlerini çevreye yayararak değil kendi içinde çözen, asgari atık ve yeniden kullanıma imkan veren, taşıma kapasitesiyle uyumlu sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlayıcı bir plan modeli oluşturmak.

İkincisi İnsan psiko-sosyal yapısı ve ihtiyaçlarıyla uyumlu kent planlama modeline ulaşmaktır. (Yıldırım,1993).

Sürdürülebilir kent planlama olarak da isimlendirilen yaklaşımların ortak özellikleri:

i.Mevcut kentsel yaşam ortamını "recycling-geri dönüşümlü" yeni toplumsal yaşam-kent etkileşimi içinde modellemeyi,

ii.Yeni gelişme alanlarının yeni toplumsal yaşam, kent formu ve doğal kaynak kullanımının modellemesini öngörmektedir (Karaman,1993).

6.1.1.Çevre Duyarlı Kent Planlamanın Temel Varsayımları

Çevre Duyarlı Kent Planları "ütopya" olmadığı temel varsayım olarak kabul edilebilir.Kentleşme politikalarının, odağı olması gereken kaçınılmaz çözüm yaklaşımıdır.

Plan sonrası varmak istediği amaçları denetlemeye çalışmaktadır.Çevre duyarlı kent planlama, sürdürülebilir planlama veya ekolojik planlamanın temel varsayımları aşağıdaki gibidir.

- i.Kentsel gelişmeyi bütüncül bir yaklaşımla ele alır..
- ii.Ekosistem içinde bulunan doğal ve yapay faktörler birbirinden bağımsız değildir.
- iii.Doğal ve yapılı çevreyi oluşturan tüm faktörlerin birbirine karşılıklı etkilerinin varlığını göz ardı etmez ve planlama sürecinde, her kararın, bir diğeri ile olan etki olasılığı içinde değerlendirir.
- iv.Plan kararları ile gelen her kullanımın birbiri ile karşılıklı etkileri vardır.
- v.Plan kararları sosyal ve ekonomik yaşamı etkiler.
- vi.Sosyal,ekonomik, ve kurumsal çevre dinamik bir yapıya sahiptir.

6.2.Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yaklaşımları

Çevresel etkileşim değerlendirmesinde en önemli kesim "etki" kelimesi üzerinde toplanmaktadır. Etkiler sınıflanmasının yapılması gerekmektedir. Kabaca bu etkiler, birincil, ikincil, üçüncül, gibi sınıflanacağı gibi doğrudan, ya da dolaylı, bireysel ya da yığınsal, doğal ya da fiziksel, uzun vadeli yada kısa vadeli gibi sınıflandırılmaktadır.

Ayrıca etkiler konuları itibariyle de sınıflandırılabilir. Bunlar doğal yaşam üzerinde görülen etkiler olabileceği gibi sosyo-ekonomik yaşam ve kamu hizmetlerinde de görülebilmektedir.

Çevre etkileşim değerlendirmesi yapan araştırmacılar iki ayrı yönden irdelemenin yapılabileceğini belirtmektedirler.

Bunlar:

- i.Mevcut doğal ve yapay çevrenin özelliklerinin kentsel gelişme kararlarına getireceği olanaklar ve sınırlamaların saptanması,

ii.Kentsel gelişme sürecinde alınan kararlar sonucu, yerleşmenin mevcut doğal ve yapay çevre üzerindeki etkilerin belirlenmesidir (Özgen,Birkan,1989).

6.2.1.Çevre Etki Değerlendirmesinde Hedefler

Fiziksel planlama kararlarında çevresel etkileşim değerlendirmesinde hedefler açık seçik ortaya konmalıdır. Hedeflerin belirlenmesinden sonra tasarımın ekonomik, toplumsal ve teknik yönleri ile çevre koşulları belirlenmelidir. Yakın ve ulusal çevrenin tanımı yapılmalıdır.

Bu amaçla tasarımın yapılacağı çevre içinde yenilebilir, yenilenemez tüm kaynaklar toplanıp, etki irdelemesinde kullanılacak varsayım ve ölçütlerin önceden belirlenmesi gerekmektedir. Etkilerin ölçütlerinin belirlenmesinden sonra tasarım uygulamasından ortaya çıkabilecek sorun kaynakları belirlenebilecektir.

Tüm bu çalışmalarla tasarım uygulamasından ötürü çevre üzerinde doğacak bireysel ve toplu etkiler önceden belirlenmiş olacaktır.

Çevrenin korunmasının hedef ve amacı belirlenip, etkilerin, etki alanlarının, tasarımın boyutunun ve ilişkilerin tanımlanmasından sonra, bir diğer adım, doğal dengenin bozulmasının önüne geçilmesi amacıyla yapılan çalışmalardır.Bunlar hedeflerin tartışılması, böylelikle, tasarımın ulaşmayı amaçladığı hedefler üzerinde görüş ayrılıkları ve özel çıkarlar ile kamu çıkarları arasında farklılığın genel değerlendirilmesi yapılabilecektir.

İkinci adım; projenin teknik, sosyal, ve ekonomik özellikleri belirlenip, çevrenin ayrıntılı özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Üçüncü adım; daha önce belirlenmiş olan varsayım ve ölçütleri gerçek durumuna uygulamadır. Böylelikle, çevre üzerinde görülebilecek etkilerin türü, derecesi, ve genişliği konusunda bilgi edinmek mümkün olabilecektir. Ayrıca etki alanı içinde kalan yenilenemez kaynakların önem derecesi belirlenerek, toplumun sahip olabileceği gelişme hızı hesaplanabilmektedir. Daha sonraki adımlar varsayım ve ölçütlerin uygulanıp, etkilerinin çözümlenmesi, olumsuz etkilerin etki gücünün hafifletilmesi, yarar, maliyet analizlerinin yapılmasıdır.

Amaç ve hedefler konulup, buna uygun tasarım boyutunun ve çeşitli etkileri sunulduktan sonra, kullanılan bilgilerin ve kullanılan yöntemlerin test edilmesinin, gerekirse kendini yenilemesinin gereği vardır.

Bundan sonraki aşama, kullanıcıların, plancıların, karar alıcıların, uygulayıcıların, etki alanı (uzak-yakın) içindeki etkilerinin, her aşamada bilgilendirip -katılımlarının sağlanması olmalıdır. Bu başa gidiş-geri dönüşler uygulamada birçok zorluklar çıkarsa bile, fiziksel planlamanın çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirecek, planlamaya yeni boyut getirecektir.

Kentsel gelişme projeleriyle oluşturulmak istenen çevrenin önceden tanımlanması ve fiziksel planlama kararları ile çevrenin karşılıklı etkileşimini irdelemek için yararlanılabilecek kontrol listesinin nasıl olabileceği asıl amaç olmalıdır. Kontrol listesi hazırlanırken makro ve mikro hedeflerin planlamaya girdi olan tüm boyutlarıyla temsil edilmesi, tüm mesleklerin eşgüdümünde yapılması kaçınılmazdır.

6.2.2.Çevre Etkileşim Değerlendirmesindeki Kıstaslar

Kentsel gelişme projelerinde, iletişim kararlarının mevcut doğal ve yapılı çevre üzerindeki etkileri aşağıdaki kıstaslarla belirlenir (Özgen,Birkan,1989):

İ.Olumlu-olumsuz olma özelliği

- i.Kentsel gelişime projesi çerçevesinde alınan kararların her biri mevcut çevre üzerinde olumlu mu- olumsuz mu etki yapacak.
- ii.Olumlu- olumsuz olma özellikleri hangi açılardan.
- iii.Baskın olan hangi etkiler.(Olumlu- olumsuz).

İİ.Dolaylı ve Doğrudan olma özelliği.

- i.Çevre üzerindeki etkilerin doğrudan veya dolaylı olma özelliği.
- ii.Dolaylı etkiler ne kadar yönlendirilip azaltılabilir.

İİİ.Geri dönülür olup- olmama özelliği.

- i.Çevre üzerindeki etkiler bir süre sonra alınacak önlemler ya da yapılacak değişikliklerle geri dönülüp, çevre eski haline getirilebilir mi?
- ii.Bu etki yüzünden bozulma olunca geri dönüş var mı?

İV.Zaman perspektifi.

- i.Kentsel gelişme projesi sonucu ortaya çıkan çevresel etkiler,kısa-orta-uzun vadeli mi?
- ii.Proje sonuçları ne zaman etkisini gösterecek?

V.Etki alanı; ortaya çıkan çevresel etkiler aşağıdaki faktörleri nasıl etkileyecek?

- Arazi; ne nitelikte, ne kadar alan etkilenmekte?
- İnsan; kaç kişi, hangi yaş grupları etkileniyor?
- Hayvan; ne kadar sayı, hangi tür etkileniyor?
- Bitki;ne kadar sayı, hangi tür etkileniyor?
- Su;Hangi nitelikte ve ne kadar miktarda su etkileniyor?
- Hava; ne biçim de etkileniyor?
- Diğer Doğal Oluşumlar; ne miktarda, ne nitelikteki doğal oluşumlar etkileniyor?
- Tarihi ve Kültürel Değerler; hangi tarihi, ve kültürel değerler nasıl etkileniyor?

VI.Maliyet

- i.Çevre üzerindeki etkilerin parasal maliyeti ne kadar?
- ii.Etkilerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin getireceği mali yük ne kadardır?

6.2.3.Çevre Etkileşim Değerlendirmesinin Süreçleri

Kuşkusuz fiziksel planlama kararlarında çevresel etki değerlendirmesi, kapsam, içerik ve yöntem açısından çok çeşitli biçimlerle de ele alınabilir.Yalnız unutulmaması gereken nokta, etki değerlendirmesi örgütlü bir çalışmanın ortaya koyduğu sonuç ürünüdür. Bu süreç araştırma ,inceleme ve eleştiriler yoluyla gelişmekte ve sonuçlanmaktadır (Yaşamış,1989).

Etkileşim dört temel dizgeden oluşmaktadır. Bunlar: Planlama, Örgütlenme, Denetim, İletişimdir.

Tablo16: Çevre etkileşim değerlendirme Süreci

Planlama	Amaca ulaşmak için çizilecek ideal yolun belirlenmesi
Örgütlenme	Çizilen ideal yolun fiziksel olarak gerçekleştirilmesi ya da bireysel çalışmaların hedeflerine göre düzenlenmesidir.
Denetleme	Planlama ile örgütlenmesi arasında uyum derecesini belirlemek amacıyla önceden geliştirilen örgütlerin kurulmasıdır.
İletişim	Projenin bütünleyici parçaları arasında yatay ve dikey bilgi sağlamaktır

Kaynak:Fırtız Demir Yaşamış,Çevresel Yönetim ve Planlama 1989

6.3.Çevre Duyarlı Kent Planlarında Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi

Kentsel gelişme projeleriyle oluşturulmak istenen çevrenin önceden tanımlanabilmesi ve fiziksel planlamanın tüm aşamalarındaki kararlar ile çevrenin etkileşiminin irdelenip, çevre korunmaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Bu nedenle çevresel faktörler bazında irdeleme yapılmalıdır.

Yasalar ve yönetmeliklerin imar planlama bazından çıkarılıp, kentsel tasarım boyutuna oturtulabildiği, kentsel tasarımda diğer meslek gruplarıyla tam bir uyum ve ortak çalışma koşullarının belli olduğu, planlama hiyerarşisinin ülke, bölge, şehir ve alan bazına indirgendiği bir planlama sürecinin oluşturulabileceği düşüncesiyle, kentsel etkileşimin çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Önerilen yöntemin özelliği yada çevre etkileşim değerlendirme yaklaşımlarından temel farkı, plan kararlarına bütüncül yaklaşımıdır.

Çevre duyarlı kent planlarında olması gereken temel varsayımlar çerçevesinde yöntem önerilmiştir.

Öneri yöntem üç temel faktörün birbiri ile olan etkilerini önceden saptamayı hedeflemektedir. Çevre duyarlı kent planlamalarında kullanılabilecek öneri yöntem, faktörleri testedelebilen ve edilemeyen olarak saptanmış ve ölçütleri verilmiştir.(Tablo 17)

Tablo:17 Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılabilecek Öneri Yöntemde Yer Alan Test edilen ve Testedilemeyen Faktörler

Testedilebilen	Faktörler	Testedilemeyen Ancak Kestirim Yapılabilen Faktörler
Plan Kararları ve Doğal Yapı Arasındaki Karşılıklı Etkiler	Plan Kararlarının Birbirleri Arasındaki Karşılıklı Etkiler	Plan Kararlarının Uzun Bir Süreç İçinde Yaratacağı Sosyo-ekonomik ve Demografik Etkiler

Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında kullanılabilecek yöntemin ilk aşamasını planlama alanının tanımlanması oluşturmaktadır. Araştırmada Tablo 17' de belirtilen üç temel faktörün ayrıntılarıyla belirlenmesi gereklidir.

Birinci grup araştırmalar: Yerleşme potansiyellerinin saptanması ve çevre duyarlı kent planlama alanının doğal ve kültürel kısıtlayıcılarının belirlenmesi.

BirinciAdım: Planlama alanının tanımlanması.

İzlenecek Yol: Planlamaya konu olan yerleşimin idari, planlama sınırlarının çizilmesi.

İkinci Adım: Test edilecek bölümlerin belirlenmesi.

İzlenecek Yol: 1/25 000 ölçekli haritalarda test edilecek karelerin boyutlarının 1cm x 1cm olarak belirlenip çizilmesi ve her kareye 1'den başlayarak çoğalan numaraların verilmesi.

Üçüncü Adım:Test edilmesi gereken kriterlerin belirlenmesi.

İzlenecek Yol:Öneri Yöntemde saptanan kriterlerin sayısı kadar karelenmiş haritaların elde edilmesi.

Dördüncü Adım:Doğal ve yapay verilerin karelenmiş haritalara işlenmesi.

İzlenecek yol: Uzaktan algılama sistemi ve coğrafi bilgi sistemleri ile (remote sensing ve geographical information systems,GIS) yeryüzü üzerinde ve yer kabuğu altındaki doğal, yapay ve kültürel varlığın belirlenmesidir. Uzaktan algılama sistemleri uydular aracılığı ile yeryüzünde bulunan en küçük ayrıntıda veriyi saptayabilmektedir. Bitki, hayvan grupları, toprak özellikleri, yerleşim alanları, toprak altındaki kültürel değerler, yeraltı, yerüstü suları bu yolla saptanmış olacaktır. Ayrıca özellikle korunması gerekli alanlar ayrı bir harita üzerine işaretlenmelidir.

Beşinci Adım: Sentez haritasının elde edimi.

İzlenecek Yol: Çevresel duyarlılığa sahip alanlar ile yerleşmeye uygun olan alanların tesbit edilmesi, gelişme potansiyeli olan alanların saptanması. Özellikle korunması gerekli alanlar sentez haritasına işlenmelidir. Şekil 1'de de vurgulandığı gibi analize giren haritalardan ayrı bir veri imiş gibi korunması gerekli alanlar paftası ayrıştırılıp vurgulanmıştır.

İkinci Grup Araştırmalar: Çevre Duyarlı Kent Planlama Kapsamına giren sosyal ve ekonomik çevrenin belirlenmesi.

Birinci Adım: Sınırları belirlenmiş planlama alanının sosyo-kültürel özelliklerinin öneri yöntem kriterlerine göre belirlenmesi

İzlenecek Yol: Planlama alanının sosyal ve ekonomik özelliklerinin öneri yöntem kriterleri kapsamında ayrıntılı anket çalışması ve istatistik verilerine göre belirlenmesi.

İkinci Adım: Verilerin değerlendirilmesi.

İzlenecek yol: 1/5000 ölçekli yerleşik alan üzerinde mahalle ayrımlarına göre demografik , sosyal ve ekonomik verilerin işlenmesi.

Üçüncü Adım: Sentez haritalarının sağlanması.

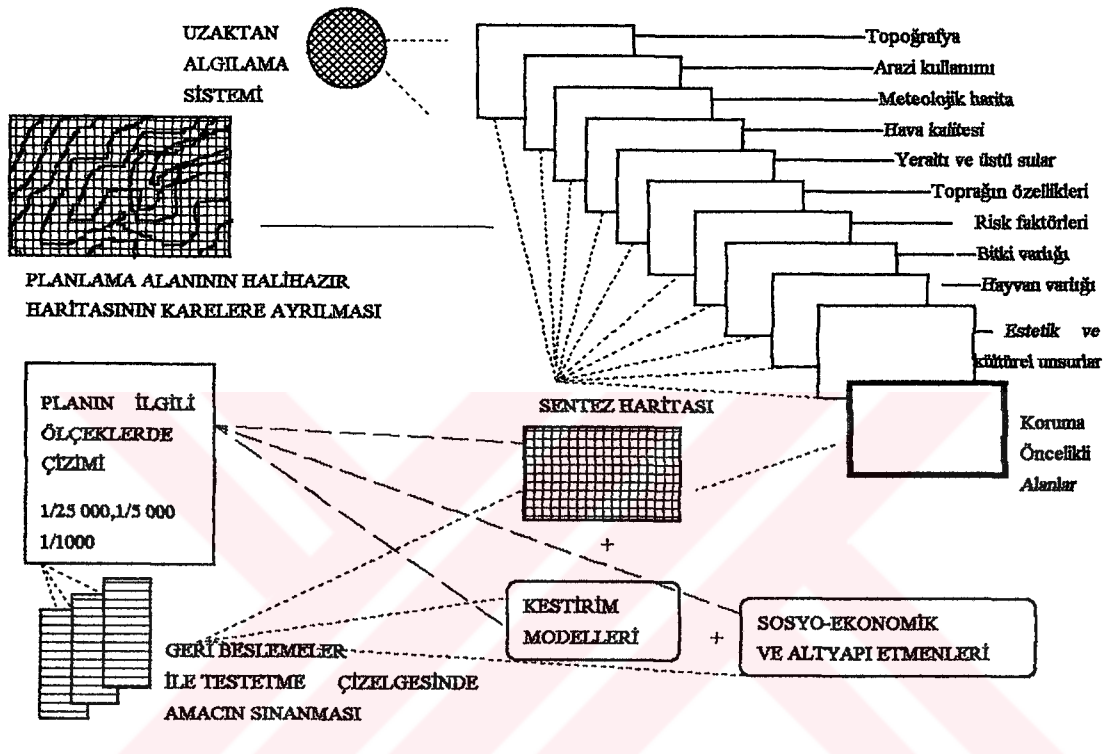
İzlenecek Yol: Sosyal ve ekonomik duyarlılığın sağlanabilmesi için karelemiş haritalar üzerilerine olumlu ve olumsuz özellikler işlenmesi.

Üçüncü Grup Araştırmalar: Araştırılması gerekli ancak, test edilmesi mümkün olmayan , kestirim yapılabilecek konular.

İzlenecek Yol: Sosyal ve ekonomik mekanlarda geçen olayların, ilgili modeller yardımı ile kestirilmesi.

Araştırmaların tamamlanması ile, planlama aşamasına geçmek mümkün olacaktır.(1/25 000, 1/5 000, 1/1000 ölçekli planlama çalışmalarının her biri için). Test edilme çizelgesinde, tüm plan kararları ve etkileşim olasılıkları olan kriterler "+" ve "-" değerleriyle ve sıra ile sınanması gerekmektedir. Çevre Duyarlı Kent Planlaması için Öneri yöntemi Grafik 4'ü izleyerek tanımlamakta mümkündür.

Grafik 4:Çevre Duyarlı Kent Planlamalarında Kullanılabilecek Öneri Yöntemin İzleme Şeması.



Kaynak: Araştırmacı tarafından çizilmiştir.

Öneri yöntemin birinci aşaması oluşturan ve doğrudan fiziki mekanla ilgili araştırmaların gerçekleşmesi için ayrıntılı bir çevre envanteri gerekmektedir. Uzaktan algılama sistemleri ile ulaşılması olası bir veri tabanıdır. Bilgi bankalarında toplanmalarıyla erişebilirliğide artar. Fiziki verilerin üst üste konması yöntemi elek pafta yöntemi ya da örtmeler yöntemi gibi isimler almaktadır. Bilgisayar yardımı ile veriler objektif olarak değerlendirilmektedir.

Sentez haritasının sonuç veri tabanı olarak kullanımı yanında sosyo-ekonomik ve alt yapı bilgileri ile kestirim modelleri sonuçları planlamaya yönlendirici etki yapacaktır. Planlama sırasında ve sonrasında aşağıda verilen test etme çizelgeleri ile sürekli sinama yapılması, planlamanın başarısı için gereklidir.

Tablo 18: PLANLAMA ALANINA ETKİ EDEN VE ETKİLENEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRMA VE TEST EDİLME ÇİZELGESİ				
ARAŞTIRILACAK	TEST EDİLECEK	+	-	+,-
DOĞAL ETMENLER				
İKLİM ÖZELLİKLERİ	İKLİMSEL UYGUNLUK			
Sıcaklık	Isı,konfor ve aydınlanma açısından yapıların güneşe göre konumları uygun mu?			
Yağış				
Nem	Rüzgarla yönlendirilen yağmur damlalarına göre yapıların yönlendirilmesi doğru mu?			
Rüzgar yönü				
Rüzgar hızı	Yapıların yerleşimi inversiyon yarabilir mi?			
Türbülans	Sanayi yer seçimi rüzgar yönüne uygun mu?			
İnversiyon	Planda hava koridorları oluşabilmiş mi?			
Stabilitite	Rekreasyon kullanımında güneşe göre konumlandırma doğru mu?			
HAVA KALİTESİ	HAVA KALİTESİ, İKLİM İLİŞKİSİ, DEĞİŞİM			
Havanın şimdiki kalitesi	Yapıların birbirlerine göre konumu uygun mu?			
Hava kalitesinde ortaya çıkacak olumlu ve olumsuz değişimler				
Yapılaşma sonucunda mikro-klimada olacak değişimler	Değişimlerden etkilenecek bitki toplulukları var mı?			
Hava Kalitesindeki Değişimden Etkilenecek Alan	Değişimlerden etkilenecek hayvan toplulukları var mı?			
Etkilenen Bitki,Hayvan, ve İnsan Gruplarının tesbiti	İnsanlar içinde değişimlerden etkilenecek yaş grupları var mı?			
Hava Kirliliği Yaratan Kaynakların Tesbiti	Bitki ve hayvan toplulukları havanın sera etkisinden zarar görecektir mi?			
Trafik Yoğunluğuna Bağlı Hava Kirliliğinin Yakma Sisteminden Ortaya Çıkacak Kirlilik Miktarı Nedir.?	Plan kararı sonucu artan enerji talepli, konut ve çalışma bölgeleri var mı?			

<i>SU KALİTESİ ve POTANSİYELİ</i>	<i>SU KAYNAKLARI VE ETKİLENMESİ</i>			
İçme ve kullanma suyu kaynaklarının tesbiti	Konut yer seçimi içme ve kullanma suyu kaynaklarını etkiliyor mu?			
Yüzey ve yeraltı suyu kaynaklarının kalitesi ve miktarı	Ticaretin yer seçimi içme ve kullanma suyu kaynaklarını etkiliyor mu?			
Su kaynaklarının kullanımı hangi kaynaklar için uygun ve yeterlidir.	Sanayinin yer seçimi içme ve kullanma suyu kaynaklarını etkiliyor mu?			
Evsel ve endüstriyel su tüketimi eğiliminde artış ne kadar olacaktır.	Evsel ve sanayi atıkları yeraltı ve yerüstü su kaynaklarını etkiliyor mu?			
Su kaynakları, plan kararı kullanımlara karşı nasıl korunabilir				
Su kaynaklarının potansiyeli artırılabilir mi?				
<i>TOPRAK YAPISI VE ÖZELLİKLERİ</i>	<i>PLAN KARARLARINDAKİ KULLANIM UYGUNLUĞU</i>			
Ayrıntılı topografik harita	Eğim; alt yapı, ulaşım ve yapıların inşaat teknolojisi açısından her kullanım için uygun mu?			
Topoğrafyada beklenen değişimler	Yükseklik, ısı, konfor açısından yerleşmelerin konumları uygun mu?			
	Havalandırma açısından yerleşmelerin konumları uygun mu?			
	Topoğrafta yerleşme açısından manzara olanağı sağlıyor mu?			
	Yapışma sonucu rüzgar koridorları sağlanıyor mu?			
	Topoğrafyada olacak değişim yüzey morfolojisini etkiliyor mu?			
	Topoğrafya, yapıların gruplaşma yerlerini, gruplaşma biçimini ve birbirlerine göre konumlarını etkiliyor mu?			
	Erozyon ihtimali var mı?			

TOPRAĞIN ÖZELİKLERİ	PLAN KARARLARINA UYGUNLUĞU			
Plan alanının bulunduğu toprak sınıfları	Konut yer seçimi içinde 1.2.3. sınıf toprak var mı?			
Su geçirgenliliği				
Tuzluluğu	Sanayinin yer seçiminde 1.2.3. sınıf toprak var mı?			
Alkaliliği				
Su tabakasının geçirgenliği	Ticaret alanlarının yer seçimi içinde 1.2.3. sınıf toprak var mı?			
Zemin Emniyet Gerilmesi				
Radyoaktif element içeriyor mu	Rekreasyon alanlarının yer seçimi içinde 1.2.3. sınıf toprak var mı?			
Toprak Yapısına uygun alt yapı seçimi ne olmalıdır.	Plan kullanımları toprağın diğer belirtilen özelliklerine uygun mu?			
	Zemin yapısına göre yapı yüksekliği, boyut, bine temel tipi, strüktürü uygun mu?			
	Toprağın yapısı harfiyatı artırıyor mu?			
	Toprağın yapısı alt yapı getiriminde güçlük yaratıyor mu?			
	Yapılarda radyoaktif kirlenme olabilir mi?			
RİSK FAKTÖRLERİ	PLAN KARARLARINA ETKİSİ			
Sel	Plan kararları içinde risk faktörü ile çıkan alanlar var mı?			
Deprem				
Toprak kayması	Fay hatları mevcut mu?			
Çığ düşmesi	Plan kararları doğrudan etkileniyor mu?			
Deprem				
Su baskını alanları				
BİTKİ ÖRTÜSÜ	PLAN KARARLARININ BİTKİ VARLIĞINA ETKİSİ			
Planlama alanı içindeki tüm bitki tür ve çeşitlerinin tesbiti	Plan kararları ile korunması gerekli bitki varlığı zarar görüyor mu?			
Korunması gereken bitki türleri	Ender bulunan bitki türleri, plan kararlarından şartsız olarak korunabilmiş mi?			
Ender bulunan bitki türleri				
Orman alanları	Orman alanları güvence içinde mi?			
Sazlık alanlar	Sazlık alanlar korunabilmiş mi?			
Kültür bitkileri alanları	Kültür bitkileri korunabilmiş mi?			

<i>HAYVAN VARLIĞI</i>	<i>PLAN KARARLARINDAN ETKİLENEN HAYVAN TÜRLERİ</i>			
Hayvan tür ve çeşitlerinin envanterinin tesbiti Canlı hayvan tür ve sayılarında azalma olabilir mi?	Konut kullanımı hayvan türlerini etkiliyor mu?			
Hayvan toplulukların üreme ve göç miktarında azalma olabilir mi?	Sentez haritalarında korunması önerilen alanlara uyulmuş mu?			
Türlerin çeşitliliğinde azalma olabilir mi? Su ürünleri nasıl etkilenecek?	Plan kararları, su altı yaşamını etkileyecek atık ve emisyonların etki alanı dışında mı?			



SOSYO-EKONOMİK VE ALT YAPI ETMENLERİ				
ARAŞTIRILACAK KONULAR	TEST EDİLECEK KONULAR	+	-	+, -
KONUT	PLAN KARARLARI İLE İLİŞKİSİ			
Yeni yapılacak yapılar, mevcut yapıların güneşlenmesini, havalanmasını vb gibi fiziksel koşulları olumsuz yönde etkileyecekmi?	Yeni yapılar ile mevcut yapılar arasında fiziksel koşulları engelleyen koşullar var mı?			
Yeni yapılaşma ile mevcut alt yapıya ne kadar yük getirecek?	Konut dokuları arasında uyum var mı?			
Mevcut altyapı, yeni yapılaşma ile artan yükleri kaldırabilecek mi?	Konutlar, her sosyal grup insanın gereksinimini karşılıyor mu?			
Konut sayısı, dokusu, nitelikleri, yükseklikleri, birbirine göre konumları ne olacaktır.	Alt yapı sorunları çözülmüş mü?			
Konutların sayı,büyükük,tasarım ve malzeme seçimi açısından hangi gruptan kaç kişinin gereksinimi sağlanacak?	Toplu konut ve yeni yerleşim alanlarının kent ile bütünleşmesi sağlanabilir mi?			
Toplu konut ya da yeni yerleşim alanlarının altyapı, üstyapı, sorunları ile kente entegrasyonu nasıl çözülebilir	Apartmanlaşmanın getirdiği sorunlar çözülmüş mü?			
Apartmanlaşmanın getireceği muhtemel sorunlar ve çözüm yolları neler olabilir.	Gecekondu önleme bölgeleri oluşturuldu mu?			
Gecekondu bölgelerinin oluşması nasıl önlenebilir?	Mevcut gecekondu bölgeleri için paket projeler hazırlandı mı?			
Mevcut gecekondu bölgelerinin sorunları nasıl çözümlenebilir?				
TESCİLLİ YAPILAR	TESCİLLİ YAPILARIN PLANA UYUMU			
Tarihsel gelişim	Tek yapı ölçeğindeki tescilli yapıları yaklaşma sınırı var mı?			
Mekansal gelişim				
Mevcut yapılar	Tescilli yapıların yeni yapılar arasında algılanması mümkün mü?			
Koruma değerleri				

Mevcut yapılardan hangileri mimari, kültürel ya da tarihi bakımdan korunmaya değer niteliktedir? Sayıları, konumları ve ilişkileri nedir?	Tek yapı ölçeğinde korunan yapıların ve diğer anıt niteliğindeki eserlerin, plan kararları içinde ikinci plana itilmesi engellenmiş mi?			
Tescilli yapıların mimari özelliği (malzeme, ölçek, oran) fiziksel problemleri, mülkiyeti, kullanımı, ortalama büyüklükleri, fonksiyonel olarak koşullara uygunlukları tesbiti.	Kentsel sit alanları ve geçiş bölgeleri sınırları ile imar planı yapılan yer arasında uyum sorunları çözülebilmiş mi?			
Kentsel sit alanındaki tescilsiz yapıların mimari özellikleri, tescilli yapılar ve sit koşulları ile uyumlu ortalama parsel büyüklükleri tesbiti	Kentsel sit alanında yeni yapılacak binaların, eski temel kalıntılara ya da diğer yapıların ölçeğine uygun halde olabilmesi için açıklayıcı ve yönlendirici öneriler var mı?			
Kentsel sit alanı özelliğine aykırı kullanımların tesbiti	Kentsel sit alanının özelliğine aykırı kullanımlar iptal edilmiş mi?			
Kentsel sit alanında arazi ve yapı değerleri	Kentsel sit alanında eksik donatılar			
Kent ve sit alanında konut hizmet talebi, donatıların yeterliliği	Kent ve sit alanı arası mevcut ve öneri ulaşım bağlantıları yeterli kurulabilmiş mi?			
Kent ve sit alanı arasında mevcut ulaşım bağlantıları, yol ve araçları, otopark alanları tesbiti	Bu alanlar üzerine olumsuz etkiler var mı? Azaltılabilir mi?			
Kentsel sit alanlarında teknik altyapı tesbiti	Katılım için özendirici tedbirler alındı mı?			
Kentsel sit alanlarının kültürel ve turistik potansiyelinin tesbiti	İnsanlara korumanın önemi konusunda küçük toplantılarda bilgi verildi mi?			
Kentsel sit alanı ile tescilli yapıların korunması ile ilgili, sosyal, ekonomik, yasal, idari sorunlar ve olanaklar nelerdir?				
Kentsel gelişme alanı içinde yer alan tarihi sitler ve bilimsel açıdan öneme sahip (genetik rezervler, sulak bölgeler, ender oluşumlar) bu alanların konumları ve birbiri ile ilişkisinin tesbiti				
Bu alanların hassasiyet düzeyleri nedir?				
Korumaya halkın katılımı ne boyut ve düzeyde sağlanır?				

ESTETİK ÖLÇÜLER	PLANDA ESTETİK ÖLÇÜLERİN YERİ			
Ayrıntılı arazi kullanım haritası içinde estetik değere sahip (doğal ve kültürel unsurlar) alan ve noktaların saptanması	Geleneksel sosyo-kültürel özellikler yeni yapılacak yapılarda gözetilmekte mi? Yeni yapılacak yapılar ile mevcut yapılar estetik bakımından birbiri ile uyum içinde olacak mı?			
Yükseklik ,doku , renk malzeme açısından mevcut ve yeni yapılar kentin genel görüntüsünü ve makroformunu nasıl etkileyecek?	Yeni yapılacak yapılar kentin karakterini oluşturan, koruma değeri olan yapıları geri plana itiyor mu?			
Yeni yapılacak yapılar ile mevcut yapılardan gözlenebilecek manzara ne yönde etkilenecek?	Kentsel işlevler ile (örn: turizm kenti,ticaret kenti,idari kent,sanayi kenti vb.) kent formu estetik açıdan uyum içinde mi?			
YEŞİL ALANLAR	YEŞİL ALANLARIN PLAN KARARLARINA ETKİSİ			
Mevcut durumda kişi başına düşen yeşil alanın tesbiti, Kişi başınadüşen yeşil alanların kente dağılımı,erişebilirliği,konutlara uzaklığı	Yeşil alanların dağılımında denge sağlamış mı? Standartların üzerinde mi?			
ölçülerinin saptanması, Gölgeleme,mikro-klimada değişim gürültü bariyeri, hava kirliliğini önleme açısından	Gürültü kirliliğine karşı uygun tampon bitki örtüsü seçilmiş mi? Erişebilirliği uygun mu?			
yörenin koşullarına uygun yeşil bitki örtüsünün tesbiti., Dinlenme,eğlence,spor ve kültür tesislerinden	Rekreasyon tesisleri bakım,onarım ve işletme açısından uygun ve yeterli mi?			
hangi sosyal gruplardan kaç kişi yararlanabiliyor?	Konut ve yakın çevresi açık-yeşil alan kullanımı max. yürüme uzaklığı 400 m. mi?			
Halkın eğilim ve tercihleri hangi yönde? Temizlik ve bakımları nasıl sağlanacak?	Mahalle ölçeğindeki açık-yeşil alanlara yürüme mesafesi 800 m. mi?			
Rekreasyon tesislerindeki olanakların çeşitliliği nasıl artırılabilir?	Semt ölçeğindeki açık-yeşil alanlara yürüme mesafesi 1000-3000m. mi?			
Halkın kültürel zenginliği nasıl geliştirilebilir?				

<i>TİCARET</i>	<i>TİCARET KULLANIMI VE PLAN KARARLARI İLİŞKİSİ</i>			
Alış-veriş olanaklarının tesbiti	Alış-veriş merkezleri ile konutlar arasındaki erişebilirlik mesafesi uygun mu?			
Alış-veriş merkezlerinin konutlara yakınlığı nedir?	Alış-veriş olanakları çeşitlilik ve nicelik bakımından o bölgede yaşayan insanların gereksinimlerini karşılayabilecek mi?			
Alış-veriş merkezlerinden hangi sosyal grup yararlanacaktır?	Uluslararası ticaret merkezlerinin yaratacağı			
Alış-veriş merkezine hangi taşıtlarla ne kadar sürede ulaşılabilir?	görsel ve diğer çevresel kirlilikler önlenir mi?			
Ulusal ve uluslar arası kuruluşlar arası ticaret merkezlerinin yapısının saptanması				
Ticaret limanı,serbest bölgeler gibi büyük ticaret merkezlerinin işgücü, altyapı, haberleşme, ulaşım gibi gereksinimlerinin karşılanmasında, kent gelişimine etkileri ve baskıları nelerdir?				
Ulusal ve uluslararası ticaret merkezlerinin olası çevre sorunları nelerdir?				
Bu bölgelerin yaratacağı, hava, deniz, kıyı,su kirliliği, gürültü ve katı atık rejimi gibi sorunlarının kent üzerindeki muhtemel etkileri neler olabilir?				
Ticari ve turistik amaçlı tabakaların yaratacağı görsel kirlilik ve gürültü nasıl önlenir?				
<i>SANAYİ</i>	<i>SANAYİ ALANLARI VE PLAN KARARLARI İLİŞKİSİ</i>			
Sanayinin yer seçim kriterlerinin tesbiti	Organize Sanayi Bölgesi min 500.000 m ² mi			
Küçük sanayi bölgesinin yer seçimi ve tasarım araştırmaları	Yaz-kış geçit veren herhangi bir kara yoluna maksimum 2.5 km uzaklığı var mı?			
	Arazinin eğimi 2 - 5 arasında mı?			
	Toprak tabii bir drenaj kanalına veya su emecek yumuşaklıkta bir yapıya sahip mi?			
	Alıvyonsuz bir toprak grubu üzerinde mi?			

	Akarsu varlığı, yer altı suyuna tercih edilmiş mi?			
	Mevcut ya da sağlanabilir bir elektrik enerjisi, bölgenin tam kapasite ile çalışacağı azami ihtiyacından düşük olmaması şart sağlanmış mı?			
	Küçük sanayi bölgelerinde teknik alt yapı,kapasite ve tasarım kriterleri uygun mu?			
	İş-iskan ilişkileri kurulmuş mu?			
	Bu bölgelerden kaynaklanan,toz, duman, gürültü, katı ve sıvı atıklar ve estetik kirlenme sorunları çözülmüş mü?			
	Bu etkilerin önlenmesi için tedbirler alınmış mı ?			
ULAŞIM	ULAŞIM KARARLARININ PLAN BÜTÜNÜNE ETKİSİ			
TOPLU ULAŞIM	TOPLU TAŞIN SİSTEMİNİN PLAN BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ YERİ VE ETKİSİ			
Toplu ulaşım güzergahlarının tesbiti	Plan kararları sonrası yoğunluğu artacak olan ana akslar yeterli mi?			
Toplu ulaşım kaç kişiye hizmet veriyor?	Alternatif aks sistemi var mı?			
Nüfus ile artan talep ne olacak?	Artan talep ile oluşacak gürültü kirliliğine karşı önlemler alınmış mı?			
	Toplu ulaşım araçlarının sayısı,durak sıklığı,konutlara ve işyerlerine olan uzaklığı, taşıt seferlerinin sıklığı ve güzergah seçimi yeterli mi?			
ÖZEL TAŞITLAR	ÖZEL TAŞITLARIN AĞIRLIKLIL OLDUĞU AKSLARIN PLAN BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ YERİ VE ETKİSİ			
Özel taşıtlara ait sayısal verilerin tesbiti	Planlamanın hedeflediği zaman dilimi içinde artan nüfus ile birlikte yoğun trafik akışlı aksların taşıma kapasitesi yeterli mi?			

Trafik sıkışıklığının günün saatlerine ve haftanın günlerine göre değişimi, yol kapasitelerinin, kaza risklerinin ve olası artış eğilimlerinin araştırılması.	Otoparkların konut ve çalışma alanları ile ilişkisi sağlanmış mı?			
Yolların düzeyi ve güvenliğini araştırılması.	Otoparkların kapasitesi yeterli mi?			
Otoparkların günün saatlerine ve haftanın günlerine göre sıkışıklık düzeyi, otoparkların kapasitesi, konutlara ve iş yerlerine uzaklığı	Trafik sıkışıklığından kaynakacak hava kirliliğine karşı önlem alınmış mı?			
YAYA YOLLARI	YAYA YOLLARI VE PLAN KARARLARI İLİŞKİSİ			
Mevcut yaya akslarının tesbiti	Ana yaya aksı ve kademelenmiş aks sistemi devamlılık sağlıyor mu?			
Yaya yollarının genişliği, güzergahı, niteliği, aydınlanma, temizliği, bakım ve onarımı araştırmaları	Kent için yeşil alanlar ile birlikte hava koridorları yaratıyor mu?			
Yaya geçişlerinin sayısı, konumları ve gereksinim tesbitleri	Yaya yolları konut ile eğitim, ticaret gibi kullanımlar arasında güvenli geçişi sağlıyor mu?			
ŞEHİRLER ARASI VE ULUSLAR ARASI ULAŞIM	ŞEHİRLER VE ULUSLARARASI ULAŞIM AKSLARI VE PLAN BÜTÜNÜ İLİŞKİSİ			
Şehirler arası yolların yer seçimi uygunluğu tesbiti	Karayolu güzergahı 1. ve 2. sınıf tarım toprakları üzerinden geçiyor mu?			
Demiryolu ve hava yolu ulaşım yollarının yerseçim uygunluk tesbitleri	Çevre yolu nitelikli yollar kentsel nitelikli yollar ile kesişmemesi sağlanmış mı?			
Gar, terminal ve hava alanlarının yer seçimi araştırmaları	Havaalanının yerseçim kararı, plan kullanımlarını gürültü yönünden etkiliyor mu?			
Ulaşım ağı ve transfer merkezlerinin çevre üzerindeki gürültü, titreşim, hava kirliliği etkileri araştırması	Hava alanlarının uçuş konileri saptanmış mı?			
	Havaalanların çevresinde, uçakların uçuş güvenliğini etkileyen faktörler var mı?			
	Bitki, hayvan ve insan varlığı üzerinde titreşim, gürültü etkisi yarabilecek yollara karşı önlemler alınmış mı?			

	Ekolojik dengeyi etkileyerek,hayvan türleri üzerinde azalmalara yol açacak çevresel etkiler sentez haritalarına geri dönülerek yapılmış mı?			
HABERLEŞME	İLETİŞİM AĞLARININ PLAN BÜTÜNÜ İÇİNEKİ YERİ			
Telefon,telgraf,posta,radyo,TV den sosyal gruplardan kaç kişi yararlanıyor?	Posta ve haberleşme hizmetleri çeşitlilik, erişebilirlik ve nitelik açısından yeterli mi?			
Talep trendi nedir?				
EĞİTİM	EĞİTİM TESİSLERİ VE PLAN KARARI İLİŞKİSİ			
Hangi sosyal gruptan kaç kişi eğitim kurumlarından yararlanabiliyor.	Eğitim tipi ve eğitim tesislerinin kapasitesi gereksinimi karşılamaya yeterli mi?			
	Talep artışı ile öneriler aynı oranda mı?			
Sınıflarda öğrenci sayısı, ve eğitim kalitesi nedir?	Eğitim tesisleri çevresel konfora sahip mi?			
Eğitim kurumlarına ulaşım tipi ve süresi yeterli mi?	Eğitim tesislerine yaya ulaşımı güvenli mi?			
	Konutlara 500 m uzaklık çapı içinde mi?			
SAĞLIK	SAĞLIK YAPILARI VE PLAN BÜTÜNÜ İLİŞKİSİ			
Mevcut durumun saptanması	Hastaneler yatak kapasitesi açısından yeterli mi?			
Artış trendine karşı ihtiyacın belirlenmesi	Sağlık ocağı,gezici sağlık ekipleri,ana sağlık merkezleri gibi mahalli sağlık hizmetlerinin erişebilirliği yeter mi?			
	Kent tipi sağlık ocağı max. %7 eğimde mi?			
	Tip sağlık evleri max. % 7 meğilde mi?			
	Kamu sağlık dispanserleri max. %10 meğilde mi?			
	Devlet hastanesi (50-100 yatak) max. % 7 meğilde mi?			
	Nicelik bakımından yeterli mi?			

KÜLTÜR TESİSLERİ	KÜLTÜR TESİSLERİ VE PLAN KARARLARI İLİŞKİSİ			
Büyük ve geniş kapsamlı kütüphaneler,halk, mahalle ve gezici kütüphaneler kaç kişi tarafından kullanılıyor?	Semt ve mahalle ölçeğinde ayrılan kütüphaneler mevcut ve öneri konut grupları için yeterli mi? Erişebilirlikleri sağlanmış mı?			
ATIKLAR	ATIKLAR VE PLAN BÜTÜNÜ			
SIVI ATIKLAR	SIVI ATIKLAR VE PLAN BÜTÜNÜ İLİŞKİSİ			
Evsel ve sanayi kökenli atık sularının kirletici yükü ne kadar?	Sıvı atıkların etki alanından etkilenecek bitki,hayvan ve insan varlığı var mı?			
Deşarj noktaları nerelerde olabilir?	Deşarj noktaları seçilmiş mi?			
Atık sularının toplanmasında en uygun arıtma teknolojisi nedir?	Arıtma tesislerinin yeri ve miktarı yeterli mi?			
KATI ATIKLAR	KATI ATIKLAR VE PLAN BÜTÜNÜ İLİŞKİSİ			
Evsel ve sanayi kaynaklı katı atıkların miktarı ve özellikleri nelerdir?	Çöp toplama yerleri ayrılmış mı?			
Çöplerin en ekonomik toplanma ve tasviye şekilleri nelerdir?	Niteliklerine göre depolanma yerleri var mı?			
Atık toplama ve tasviye sistemlerinde üreyebilecek haşereler ile mücadele yöntemleri nelerdir?	Ayrıştırma noktaları yeterli mi? Dönüşüm tesislerine ulaşım imkanı yeterli mi?			
GÜRÜLTÜ	PLANLA OLUŞAN GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ ETKİLERİ			
Gürültü kaynaklarının durumu	Plan sonrası kararlar ile gürültü artabilecek sanayi alanı var mı?			
Trafiğe bağlı gürültünün artış trendi	Gürültünün etkilediği yaban hayatı var mı?			
Gürültünün artış trendi nedir?	Gürültü konut alanlarını etkiliyor mu?			
Gürültüden etkilenecek canlı varlığı	Plan sonrası kararlar ile gürültü artabilecek ulaşım aksı var mı?			

ARAŞTIRILMASI GEREKLİ ANCAK TEST EDİLEMEYİP MODELLER YARDIMI İLE KESTİRİM YAPILABİLECEK ETMENLER				
ARAŞTIRMA KONULARI	KESTİRİM KONULARI	+	-	+,-
Nüfus gelişimi	Plan dönemi sonundaki nüfusun kestirimi			
Yıllık nüfus artış oranları	Cohort Survival Modeli ve diğer kestirim modelleri ile			
Toplam nüfus artışı yüzdesi	Toplam,kentsel ve kır nüfusunda beklenen artış miktarlarının plan dönemi sonunu için kestirimi			
Kentsel nüfus artışı yüzdesi				
Kırsal nüfusu artış yüzdesi				
Kent nüfusunun toplam nüfusa oranı				
Kır nüfusunun toplam nüfusa oranı				
Kent nüfusunun kır nüfusuna oranı				
Nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı				
Toplam doğurganlık hızı	Plan dönemi sonu için kır nüfusunun toplam nüfusa oranının kestirimi			
Yaşa özel doğurganlık hızları				
Çocuk ölümlülüğü	Plan dönemi sonu için kent nüfusunu kır nüfusu oranının kestirimi			
Hayatta kalma verileri				
Planlama alanında olabilecek Etnik gruplar	Plan dönemi sonu yaş ve cinsiyet ayrımlarının kestirimi			
	Doğurganlık hızındaki değişimin kestirimi			
	Yaşa özel doğurganlık oranındaki değişimin kestirimi			
	Çocuk ölümlerindeki değişimin kestirimi			
	Yaş gruplarının plan sonrası özel ihtiyaçlarının tahmini ve planda yer ayrılması			
	Etnik grupların beklentilerinin tahmini			
GÖÇLER	GÖÇ TAHMİNLERİ			
Net iç göçler	Planlama alanında olabilecek yer değişimlerinin tahmini			
Net dış göçler				
En fazla göç verilen yerler	Planlama alanından dışarıya göç tahminleri			
En fazla göç alınan yerler	Özel bir planlama sonucu,belirli bir bölge sakinlerinin başka semtlere göçe zorlanması			
Yaş gruplarına göre göçlerin dağılımı	ve konutlarının yıkılması sonucunun yaratacağı tepkisel davranışların tahmini			

<i>İŞGÜCÜ VE İSTİHDAMIN GELİŞİMİ</i>	<i>İŞGÜCÜ VE İSTİHDAMDAKİ ARTIŞ TAHMİNLERİ</i>			
Çalışan nüfus	Çalışan nüfusun gelişimi için kestirimler			
Çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı	Temel istihdam varsayımları			
Aktif nüfus	Servis istihdamı kestirimleri			
Çalışan nüfusun aktif yaştaki nüfusa oranı	Servis istihdamının bölgelere göre dağılımı (Lowry-Garin modeli ile)			
Çalışan nüfusun faaliyetlere dağılımı				
Ekonomik faaliyetler yoğunlaşma oranları (Location quotients)				
Sektörel istihdamın toplam nüfusa oranı				



7. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma, çevre duyarlı bir kent planlamasının gerçekleşmesi için, izlenmesi mümkün olan bir yöntem önerisinden oluşmaktadır. Türkiye'de çevresel etkileşim, Çevre Yasası'nın 10. maddesi uyarınca yürürlüğe konan Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği çerçevesinde yapılmaktadır. İlgili yönetmeliğin 6. maddesinde belirtilen ve "Ek:1" listesinde yer alan 31 faaliyet için Ç.E.D. yapılması zorunlu kılınmıştır. 31 faaliyetin % 65'i maden çıkarımı, imalat, montaj, gıda ve taş ve toprağa dayalı sanayilerdir. Diğerleri ise rafineriler, nükleer santraller, büyük altyapı faaliyetleri ve 1000 konuttan fazla toplu konut alanları ve olimpiik spor tesislerinden oluşmaktadır.

Oysa, kent üç grupta toplanabilecek faaliyetlerden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Kentsel ve bölgesel kullanımlar doğal çevre ile etkileşim içindeyken, aynı zaman da birbirleri ile de etkileşimleri söz konusudur. Kentsel ve bölgesel kullanımların sosyal ve ekonomik çevre ile etkileşimleri de en az diğerleri kadar önemlidir.

Araştırma, Çevre Etki Değerlendirmesi yapmayı gerektiren ya da çevre Duyarlı Kent Planlamasının zorunluluğunu gündeme getiren, başka bir söyleyişle de, çevrenin "sorun" olarak değerlendirilmesine neden olan koşulları, değişen Dünya sistemi içinde ele almış, Türkiye'de konumu ile benzerlikleri tanımlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde, sorunun ortaya çıkışı ve çözüm önerileri benzerlik içindedir.

Yasaların bakış açısı "önleyici" niteliktedir. Ancak, uygulamaya yönelik politikalar "onarımcı" yaklaşımdadır.

Kent Planlama uygulamaları, -3194 sayılı yasanın tanımı ile imar planları - onanmaları ile hukuki belge niteliğini almaktadırlar. Yaptırım gücü olan bu hukuki belge, caydırıcı yetkisini ilgili yasasından almaktadır. Ancak, binalar ve yolların görüntüsüne gösterdiği duyarlılığı, doğal, sosyal ve ekonomik çevre için göstermemektedir.

Çevresel problemlerin çözümünde, planlama sürecinin yetersiz kalması; özel olarak ekoloji genel olarak çevre bilimlerinde meydana gelen gelişmeleri kent

planlamaya aktarabilen yeni bir planlama yaklaşımı artık oluşturulmak zorundadır.

Bu tür planlama yaklaşımı sosyo-ekonomik hedeflerin, doğal sistemlere olan etkisinin kestirildiği uzun süreli ekonomik yararın en üst düzeye çıkarıldığı planlama sürecinin tanımıdır.

Yeni yaklaşımın en önemli noktası, çevre tanımının ve çevresel etki kavramının tam ve doğru yapılmasıdır. Yeni yaklaşım olarak tanımlanan "Çevre Duyarlı Kent Planlamasının " teorik çerçevesi Çevre Yönetimidir. Çevre yönetimi, problemlerin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan "Sürdürülebilir Kalkınma" hedefine ulaşmak için gerekli entegre yönetimin adıdır.(Yıldırım , 1993,)

Bu nedenle önemli olan nasıl bir çevrenin olması gerektiği ve bu amaçla yapılabilecekleri belirlemektir. Başka bir deyişle, önce aktiviteleri belirleyip, sonra bunun etkilerinin araştırılması yerine, nasıl bir etki yaratılmak istendiğinin belirlenip, aktivitelerin ona göre ayarlanması önerilmektedir.

Sonuç olarak :

- i.Çevrenin korunmasının hedef ve amacı belirlenip, etkilerinin ve etki alanlarının, tasarım boyutunun tanımlanması,
- ii.Doğal dengenin korunması amacı ile ilgili olarak hedeflerin tartışılması, özel ve kamu çıkarlarının koruma önceliğinin verilmesi,
- iii.Projenin teknik, sosyal ve ekonomik özellikleri belirlenip, çevrenin ayrıntılı özellikleri ortaya çıkarılmalıdır.
- iv.Varsayım ve ölçütlerin çevre üzerindeki etkileri sınanmalıdır.Böylece; çevre üzerinde görülebilecek etkilerin, türü, derecesi ve genişliği konusunda bilgi edinilmelidir.
- v.Projenin etki alanı içindeki yenilenemez kaynakların önem derecesi belirlenecek, toplumun sahip olduğu gelişme hızı hesaplanabilecektir.

Çevre duyarlı kent planlama sadece fiziki planlamadan oluşmamaktadır. Hukuki, idari, teknik, ekonomik ve katılım boyutu vardır.

Bu araştırmada, İmar Planlama mevzuatı, evre mevzuatı ve diğerk mevzuatlar içinde yasal desteği bulabilecek ve fiziksel planlamada temel alınabilecek bir modelin gerekliliği savunulmaya çalışılmıştır.



KAYNAKLAR

Ağaçlı, Ömer,1993,Düzensiz Konut Alanlarında İmar -İyileştirme,Planlama sürecinin İrdelenmesi ,Maliye ve Gümrük Bakanlığı , Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, Ankara,58,56.

Ağaçlı, Ömer,Tezsezen,Cumhur.,1993, Türkiye'de Kentsel Arsa Üretimi Ve Politikaları,Maliye ve Gümrük Bakanlığı , Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü,83,48.

Aybay, Aydın,1992, Çevre ve Hukuk, İnsan ,Çevre ve Toplum, İmge Yayınevi,Ankara,212,213.

Arıoba Çelik, ,1992,Çevre Ekonomisi, Age., 134,146.

Ada Gazetesi 1-15.03.1994

Bech.Jan.Mansvelt. Çev:Okutan, Kadir. ,1990, Çevre ve Üçüncü Dünya. Endülüs yayınları.,İstanbul, 33, 54.

Belediyeler Dergisi ,1992,Bayındırlık ve İskan Bakanlığı,Ankara, sayı 20

Bümin Kürşat,1990, Demokrasi Arayışında Kent ,Ayrıntı Yayınları,İstanbul,45,63,25.

Bilginoğlu,M.A,1989,Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunlarının Nedenleri Çevre'88 Dördüncü Bilimsel ve Teknik Kongresi, Bildiriler, ,İzmir,7.

Birkan,Çelen,Özgen,Sema.,1989,Kentsel Gelişim Projelerinde Çevresel Etkileşim. TÜBİTAK. Yapı Araştırma Enstitüsü. Ankara, 148, 156, 174.

Childe,Gordon, Çev: M.Tuncay, 1982, Tarihte Neler Oldu?.Şenel,Alan Yayıncılık, Ankara,66,68,72.

Cumhuriyet Gazetesi 01.04.1994

Cumhuriyet Gazetesi 21.03.1994.

Cumhuriyet Gazetesi 20.03.1994

Cumhuriyet Gazetesi 02.02.1994

Cumhuriyet Gazetesi 30.03.1994

Cumhuriyet Gazetesi 11.01.1994

Cumhuriyet Gazetesi 05.06.1993

Çağdaş Çankaya, 1991, Çankaya Belediyesi Yayın Organı, sayı:3, yıl:1:haziran , Ankara, 5,6.

Çetiner ,Ayten., 1992, Çevre Ekonomisi, İnsan Çevre ve Toplum ,İmge Yayınevi, Ankara, 103,107.

Çevre Bakanlığı, 1992, Birleşmiş Milletler, Çevre kalkınma Konferansı. Ulusal Rapor.UNCED.14,25,47.

Dales,H.J. Çev:Türköz Orhan, (Tarihsiz) Çevre Sorunlarının Hukuki ve Ekonomik Temelleri...,89,54,31.

Eraydın ,Ayda, 1983, Çevre Koruma Yatırımlarının Ekonomik Ve Siyasal Boyutları, Çevre Sorunlarının Çözümlemesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Kaynak sağlama Sempozyumu. Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği .Ankara.,48,58.

Ersoy,Melih. , 1989, Göç ve Kentsel Bütünleşme. Türkiye Gelişme Vakfı Yayınları.İstanbul,78,65.

Eryıldız,Semih, 1994, Sürdürülebilir Kentleşme. Ekolojik Planlama sempozyumu. İstanbul.,42,43,61,72.

Gottdiener ,Otto,(Çev: Keskinok Çağatay)., 1990;Kentsel Praktise Doğru ŞPO.Planlama Dergisi 1989/1 ,2.3.

Llyod ,Peter. ,1979, Slums of Hope? Pengwin Booms. Ltd. Harmonds worth.125.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi , Tarihsiz, Değişik Siyasal Seçeneklere Göre
Gaziantep Mimarlık Fakültesi. Şehircilik Studyosu, 1976-1977 Güz
Dönemi Çalışması.

Özkol,Sedat.,1990, Emparyalizim Bağrındaki Kentlerimiz ve Kentlilerimiz
Uğur Yayınları. İstanbul.,57,59,69,71,83,88.

Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı ,1994, Türkiye'de Özel Çevre Koruma
Ankara,12,13.

Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı ,1994,Gölbaşı. Özel Çevre Koruma
Bölgesi Tanıtım Serisi. Ankara.27,91.

Pirienne, Henri.(Çev:Karadeniz,Şadan),1990, Ortaçağ Kentleri.İletişim
yayınları İstanbul,52.

Quattari, Felix (Çev:Akay,Ali) ,1990, Üç Ekoloji. Hil yayınları.İstanbul.55,61,
Simonnet,Dominique.(çev:Şahizoğlu,Mehmet),1990,Çevrecilik.
Cep Üniversitesi İletişim Yayınları.İstanbul51,58,74,

Sjoberg Gideon.,1960, The Pre-Industrial City. Past and present Corpearation
USA.,85,89,97.

Şehir Plancıları Odası ,1979, İmar Planları ,Yapım ve Uygulama Süreçleri
Eleştirisi Araştırma Dizisi, Ankara,56,54,66.

Şehir Plancıları Odası ve Belediye Hizmet Vakfı, 1991,Planlamada Yeni
Gündem ;Çevre ve Katılım Ankara,2,3.

Tekeli,İlhan.,1981, II.Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Kent Planlama
Pratiğinde Gelişmeler .İmar Planları ,Yapım ve Uygulama
Süreçleri Şehir Plancıları Odası Ankara,88,92,112.

Tekeli,İlhan. ,Erder,Leila.,1978, Yerleşme Yapısına Uyum Süreci Olarak İç
Göçler. Hacetepe Üniversitesi. Ankara,147,151,336.

Haveman ,Robert.(Çev:Erol Özbek),1990, "Yarın " Sanayi Toplumu Yol Ayrımında, Eleştiri, ve Gerçek Ütopya, Ayrıntı Yayınları, Ankara, 25,31,38.

İmar Yasası ve Yönetmelikleri, 3194 sayı,1985

Karaman Aykut.1993, Ekolojik Planlama.Çevre Yönetimi Çerçevesinde Planlama .Çevre Genel Müdürlüğü .İstanbul.,65,66.

Keleş, Ruşen. 1990,Türkiye 'de Kentleşme Politikası. İmge Yayınevi, Ankara,39,41,365 .

Keleş,Ruşen .1984,Kentleşme ve Konut Politikası A.Ü.S.B.F.Yayınları, no:540 Ankara,58,61,68,72,77,96,112.

Keleş ;Ruşen .1992, İnsan Çevre ve Toplum,İmge yayınevi,1992 Ankara

Kent-Koop. ,1987, Konut ve Kent İşletmeciliği "Konut 86" Ankara

Kışlalı,M.Berles,F. 1989, Çevre ve Ekoloji. - Çevre Sorunları. Remzi Kitapevi. İstanbul, 25,36,58.

Kiper,Perihan,Yener ,Selçuk ,1981, Türkiye'de İmar Planı ön çalışmalarının Tarihi Gelişimi ,Çıkmazları.ŞPO:İmar Planları yapım ve Uygulama Süreçleri.Ankara,2,3

Kiper,Perihan,Önal,Gülay,Öztümmur,Zerrin.,1983, Mevcut Kent Planlama Pratiğimizin Çevre Duyarlı Kent Planlama Yaklaşımı açısından İrdelenmesi. 17.Dünya Şehircilik günü Bursa.36,35

Mumford,Lewis,1961,The Natural History of Urbanization,in Thas wl.382,385

Tekeli, İlhan., 1990, Kent Planlamasında Katılım Üzerine Düşünceler.
Planlama Dergisi Sayı:3-4,7.

T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ,1990,Türkiye İstatistik Yıllığı
DİE,Genel Müdürlüğü,Ankara,345.

T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Enstitüsü ,1991,Hane Halkı İşgücü
Anketi Sonuçları Nisan ,Ankara,254

T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Enstitüsü ,1991a, Ankara,142

T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Enstitüsü ,1991b,Ankara,45

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1994, 1990 Genel Nüfus sayımı
Sonuçlarına Göre Türkiye'de Toplum Yapısının Karşılaştırmalı
Profili.,14,29,34.

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1993, Türkiye'de İç Göçler ve
Göç edenlerin Karşılaştırmalı Profili,85,56.

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1993,Merkez Köyler,Ankara,25

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1993,Uluslararası Ekonomik
Göstergeler Kasım ,Ankara,56,68,87,88,89.

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1993, Ekonomik ve Sosyal
Göstergeler (1950-1992) ,Ankara,69,72,73.

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1993, Temel Ekonomik
Göstergeler Aralık ,Ankara, 126.

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ,1992, IV.Beş Yıllık Kalkınma
Planı Öncesinde Gelişmeler (1984-1988)Yayın no:2190,Ankara,

Türkiye İşçi Konfederasyonu 1992, İnsan ve Çevre Ankara,36

Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği ,1983, Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Kaynak Sağlama Ankara, 49 .

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.,1987, Urbanization and Environment Conference.Environmental Problem of Turkey. Ankara.,68,75.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1993,Çevre Eğitimi, Ankara,66,72.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1981, Çevre Hukuku Araştırmaları. Ankara, 21,48,87.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1991, Çevre Üzerine.Ankara.,56,62,75.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1989,Sürdürülebilir Kalkınma. Ankara, 25.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.,1991, Ortak Geleceğimiz Dünya ve Kalkınma Komisyonu.Ankara.,71,135.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1991, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı.Ankara,58,69,74,259.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. ,1992, Çevre ve kalkınma ilişkilerinde Dünya Bankası.Ankara.,47,89.

T.M.M.O.B.Kimya Mühendisleri Odası. ,1990, Çevre Sorunları. Ankara. , 58.

Türkiye Sosyal Bilimler Derneği ,1993, Yerleşim ve Çevre Bilimi Sorunları, Kuram ve Uygulamalar. İstanbul..54,61,98.

Uluğ, Erol, 1992, Çevre Kirlenmesinin Boyutları, İnsan, Çevre ve Toplum, İmge Yayınları,Ankara,15.

Uslu,Orhan.,Tarihsiz,Çevresel Etki Değerlendirmesi. T.Ç.V.K Yayınları. Fotokopi.

Uslu,Orhan,1993,Çevresel Etki Değerlendirmesi.T.Ç.V.Yayınları. Ekim.
Ankara, 69,78,15.

Yaşamış,Fürüz,Demir.,1989, Çevresel Yönetim ve Planlama Lider Yayıncılık
.Ankara, 51, 69.

Yavuz,Fehmi,1974, Çevre Sorunları, A.Ü.S.B.F.Yayınları,no.:385,Ankara,
15,27.

Yıldırım ,Hami. ,1993,Çevre Yönetimi Çerçevesinde Planlama .Çevre Genel
Müdürlüğü ..İstanbul.67,109.

